

KOMPENDIUM

SAMLEDE INNSPILL TIL NORSK OPPFØLGING AV AGENDA 2030 OG FNs BÆREKRAFTSMÅL PÅ DET UTENRIKS- OG UTVIKLINGSPOLITISKE OMRÅDET

På vegne av Utenriksdepartementet (UD) inviterte Norad den 06.04.16 sivilt samfunn, næringsliv og akademia, til å komme med innspill innen 22.04.16 til Norges rapport til FN om oppfølging av Agenda 2030 og bærekraftsmålene på det utenriks- og utviklingspolitiske feltet. Dette kompendiet sammenstiller mottatte innspill i sin helhet og i uredigert form.

29.04.2016

[Dette er Agenda 2030 og FNs bærekraftsmål](#)

FNs bærekraftsmål ble vedtatt av FNs generalforsamling i september 2015. De 17 utviklingsmålene setter retning for en global fellesinnsats frem mot 2030. Innsatsen, også kalt Agenda 2030, skal avskaffe fattigdom på en måte som er forenlig med miljø- og klimahensyn. Der FNs åtte tusenårs mål i hovedsak bestod av enkeltmål rettet mot utviklingsland, gjelder Agenda 2030 alle land.

[Dette er FNs årlige høynivåmøte HLPF](#)

Første møte om status for oppfølging av Agenda 2030 finner sted på høynivåmøtet med navnet High-Level Political Forum (HLPF) i New York 11.-20. juli 2016. Alle FNs medlemsland forventes å avgi rapport til HLPF i løpet av en fire til fem års periode.

[Norges rapport til FNs høynivåmøte \(HLPF\) i juli 2016](#)

Norge har meldt seg frivillig til å være blant de første medlemslandene som skal rapportere til HLPF, allerede i år.

Norges rapport vil bli disponert etter veiledningen fra FNs generalsekretær. Rapporten skal være om lag 15-20 sider og dekke alle målområder. Det legges opp til en politisk, ikke-teknisk rapport, som tar sikte på å fremheve viktige politiske prioriteringer, politikkområder og partnerskap så vel som utfordringer, og hvordan oppfølging nasjonalt og internasjonalt vil skje.

www.norad.no

INNSPILL FRA ALLIANSER, INTERESSEORGANISASJONER OG NETTVERK

Atlas-alliansen.....	5
Bistandsorganisasjonenes likestillingsnettverk	8
Forum for Utvikling og Miljø (ForUM)	9
LNU – Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner.....	57
NHO - Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO).....	60
Unio - Hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede	62
Hovedorganisasjonen VIRKE.....	64

INNSPILL FRA ENKELTORGANISASJONER OG VIRKSOMHETER

DIFFER Group.....	67
Fairtrade Norge.....	69
Friends Fair Trade / FairtradeEksperten	71
Gáldu kompetansesenter for urfolks rettigheter	72
GenØk – Centre for Biosafety	76
Kirkens Nødhjelp (KN).....	77
Kvekersamfunnet og Kvekerhjelp	79
Norges Røde Kors	81
NorSahel	84
Partnership for Change.....	86
Plan International Norge	88
SOS Children’s Villages NORWAY.....	93
UNICEF Norge	96
UiT - Norges arktiske universitet v/ Senter for samiske studier og Institutt for arkeologi og sosialantropologi i samarbeid med Nordic Network for Indigenous Peoples Rights and Advocacy – NIPRA.....	97

VEDLEGG

(1) Vedlegg til innspillet fra Atlas-alliansen	100
(2) Vedlegg 1 til innspillet fra Bistandsorganisasjonenes likestillingsnettverk	104
(3) Vedlegg 2 til innspillet fra Bistandsorganisasjonenes likestillingsnettverk	106
(4) Vedlegg til innspillet fra Norges Røde Kors	108

INNSPILL FRA ALLIANSER, INTERESSEORGANISASJONER OG NETTVERK

I alt 17 norske organisasjoner står bak Atlas-alliansen: Norges Blindeforbund; Norges Handikapforbund; Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon; Norsk Forbund for Utviklingshemmede; Ryggmargsbrokk- og hydrocephalusforeningen; Diabetesforbundet; Hørselshemmedes Landsforbund; Norges Døveforbund; Foreningen Norges døvblinde; Autismeforeningen; Psoriasis- og eksemforbundet; Personskadeforbundet LTN; Multippel Sklerose-forbundet i Norge; Mental Helse; Norsk Intereseforening for stamme. I tillegg har følgende organisasjoner samarbeidsavtale: Stiftelsen Signo; SINTEF Teknologi og samfunn

ATLAS-ALLIANSENS INNSPILL TIL NORGES RAPPORT TIL FN OM OPPFØLGING AV AGENDA 2030 OG BÆREKRAFTSMÅLENE PÅ DET UTENRIKS- OG UTVIKLINGSPOLITISKE FELTET

Atlas-alliansen takker for muligheten til å spille inn til Norges rapportering til FN på gjennomføring av bærekraftsmålene. Til orientering har Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon (FFO) skrevet et innspill til norske myndigheter på nasjonale forhold, med særlige kommentarer på relevante mål. Dette innspillet er vedlagt¹.

Atlas-alliansen vil innledningsvis peke på at rammeverket har 11 referanser til funksjonshemmede, hvorav 7 referanser i selve målene. Vi minner om at de mål som ikke eksplisitt nevner funksjonshemmede under delmål, også har stor relevans for verdens funksjonshemmede, og vi oppfordrer Norge til å løfte dette poenget i sitt innlegg.

Det er svært oppløftende at funksjonshemmede og andre marginaliserte grupper ikke utelukkende skal nås som mottakere, men at erklæringen fremmer styrking av funksjonshemmede som subjekter og aktører for utvikling (para 23). Vi oppfordrer derfor til at Norge løfter viktigheten av konsultasjon med, og deltakelse fra, funksjonshemmede og andre marginaliserte grupper som et viktig prinsipp for nasjonal gjennomføring av målene.

1. Hvordan norske myndigheter gjennom utenriks- og utviklingspolitikken, inkludert gjennom bistand og internasjonale partnerskap for bærekraftig utvikling, best kan bidra til Agenda 2030 og til at bærekraftsmålene nås internasjonalt.

Agenda 2030 bygger på viktige menneskerettslige prinsipper om deltakelse, ikke-diskriminering og like muligheter for alle. FN-konvensjonen om funksjonshemmedes rettigheter (CRPD) er nå ratifisert av 162 medlemsstater. Med hele 11 referanser til funksjonshemmede i Agenda 2030, er det en global enighet om at diskriminering og strukturelle barrierer må utfordres. Agenda 2030 gir et fornyet momentum til å løfte disse menneskerettslige prinsippene. Dette gjelder også funksjonshemmedes rettigheter hvor prinsippet om deltakelse, medbestemmelse og ikke-diskriminering er grunnleggende.

- Norge bør derfor løfte en menneskerettighetsbasert tilnærming i gjennomføringen som kobler støtte til utvikling av ansvarlige institusjoner som bidrar med kan tilby gode velferdstjenester og rettsikkerhet.
- Norge bør støtte funksjonshemmedes egne rettighetsforkjempere og etterspørre staters konsultasjon med slike organisasjoner i alle faser av implementeringen. Konsultasjon og involvering av

¹ Se vedlegg 1 (s. 100) for innspill fra Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon (FFO) på nasjonale forhold.

funksjonshemmede vil ikke bare bidra til at vi ikke etterlates, men funksjonshemmede er ekspertene på inkludering i sine samfunn.

- Norge bør bidra til utvikling og deling av kunnskap om data og statistikk for å måle deltakelse av funksjonshemmede og andre marginaliserte grupper. Se spørsmål 4.

2. Hvordan Agenda 2030 og bærekraftsmålene vil påvirke aktørenes egne prioriteringer.

CRPD på lik linje med andre kjernekonvensjoner for menneskerettigheter er ratifisert av de fleste stater. Norge bør derfor minne om og vise til disse forpliktelsene som bærekraftsmålene er forankret i.

Alle stater har gjennom Agenda 2030 forpliktet seg til å løfte de meste marginaliserte og de som har blitt hengende lengst etter i utviklingen. Denne forpliktelsen og positive engasjementet er viktig å bygge på som en forutsetning for internasjonalt partnerskap og samarbeid. Fremme av funksjonshemmedes rettigheter er derfor koherent med andre aktører og staters egne prioriteringer. Norge kan derfor løfte funksjonshemmedes rettigheter som et tverrgående hensyn i internasjonale partnerskap og i utviklings- og utenrikspolitikken uten at dette vil gå på tvers av andre nasjonale prioriteringer.

3. Hvilken god praksis og hvilke særskilte utfordringer på norsk side som bør inkluderes i rapporten.

Norge har gode systemer for deltakelse og innflytelse fra brukere av velferdstjenester og har også velfungerende tilsynsmyndigheter. Likeledes har Norge lang erfaring med inkludering av funksjonshemmede innen utdanningssektoren og et inkluderende arbeidsliv. Videre tilstrebes en universell utforming av det offentlige rom. Norge støtter de norske funksjonshemmedes organisasjoner og ser verdien av disse som aktive deltakere i det sivile samfunn. Alt dette er erfaringer Norge kan løfte inn i bilateralt samarbeid og i støtten fattige land gjennom multilaterale aktører.

Deltakelse og medbestemmelse er forutsetning for inkluderende og åpne samfunn. Dette er positivt både for de individer dette gjelder og for utviklingen av ethvert samfunn. Likeledes har Norges erfaring med utvikling av ansvarlige institusjoner hvilket er helt avgjørende for å oppfylle målene og ikke minst bidra til god rettsikkerhet for funksjonshemmede og andre utsatte grupper. Dette er også erfaringer vi mener Norge kan bygge på og løfte i rapporten.

Norge har gode teknologiske løsninger og erfaring med utvikling og distribusjon av hjelpemidler for å legge til rette for funksjonshemmedes deltakelse i samfunnet. Dette er også erfaringer Norge bør ta med seg og vise til i rapporten blant annet som grunnlag for utvikling av internasjonalt samarbeid med andre stater.

4. Hvordan prinsippet om at ingen skal utelates kan gjennomføres. Dette er tema for årets høynivåmøte i juli.

Rammeverket er utviklet på bakgrunn av konsultasjoner med sivilsamfunnsorganisasjoner inkludert organisasjoner av funksjonshemmede (*Disabled Peoples Organisations*). Gjennomføringen kan ikke være mindre konsultativ og inkluderende. Norge må løfte viktigheten av konsultasjon med funksjonshemmedes egne organisasjoner både i planlegging av programmer og ikke minst i overvåkning og gjennomganger. Norge kan gjennom sin utviklingspolitikk være en ambassadør for slik konsultasjon i partnerland, og oppfordre andre stater til aktiv involvering av funksjonshemmede organisasjoner i gjennomføringen.

Ambisjonen er å nå de som står lengst bak først. Dessverre er ikke rammeverket konsistent ved å nevne de gruppene som oftest faller utenfor, inkludert funksjonshemmede under alle mål. Heller ikke har alle mål delmål som peker på de mest marginaliserte gruppene. Dette gjør at det er en stor risiko for at funksjonshemmede ikke blir ivaretatt innen viktige mål (eks mål 3, 5, 6, 8). I tråd med Mål 17, delmål 17.18, er data og statistikk av god kvalitet viktig får å må kunnskap om funksjonshemmede og andre marginaliserte grupper blir inkludert i gjennomføringen.

- Norge bør derfor løfte behovet for å indentifisere og rapportere på fremgang for alle grupper, inkludert funksjonshemmede, slik det fremkommer under Mål 17.

[Washington Group](#) har utviklet metoder for å innhente statistikk om funksjonshemmede i land i Sør som og muliggjør sammenligning mellom land. Modellen er testet ut på landnivå og er verd å bygge videre på, bl.a. ved å støtte Washington Group sin kapasitetsbygging av nasjonale statistikkbyråer. Videre samarbeider Washington Group og UNICEF med å utvikle modeller for innhenting av data og måle deltakelse av barn med funksjonsnedsettelse og andre diskrimineringsårsaker. Denne modellen er tenkt å komplimentere EMIS husholdsundersøkelser. FN sier blant annet *“The lack of data and statistics on disability contributes to the invisibility of persons with disabilities. This presents an obstacle to achieving development planning and implementation to improve the lives and well-being of persons with disabilities”*².

- Norge bør i sin rapport forplikte seg til å bidra til et globalt samarbeid for mer og bedre data om funksjonshemmede for å bekjempe usynliggjøring og bidra til at funksjonshemmede ikke utelates.

Atlas-alliansen ønsker lykke til med rapporten og bidrar gjerne med ytterligere opplysninger eller oppklaringer hvis ønskelig!

For Atlas-alliansen,

Morten Eriksen
daglig leder

Kontakt:

Trine Cecilie Riis-Hansen
Senior Advisor
The Atlas Alliance Oslo, Norway
<http://atlas-alliansen.no>

² FN, 2016: http://www.un.org/disabilities/documents/sdgs/infographic_statistics_2016.pdf

BISTANDSORGANISASJONENES LIKESTILLINGSNETTVERK

Bistandsorganisasjonenes likestillingsnettverk består av følgende organisasjoner: Kirkens Nødhjelp, SOS-barnebyer, Caritas Norge, Atlas Alliansen, Norges Vel, Flyktninghjelpen, FOKUS, Plan Norge, Digni, Norges Røde Kors, Care Norge, SAIH, Sex og Politikk, Utviklingsfondet, Norske Kvinners Sanitetsforening.

INNSPILL TIL NORGES ARBEID MED BÆREKRAFTSMÅLENE OG AGENDA 2013 FRA BISTANDSORGANISASJONENES LIKESTILLINGSNETTVERK.

Bistandsorganisasjonenes likestillingsnettverk, som består av 15 norske organisasjoner, ønsker med dette å komme med et innspill.

Vi viser til et innspill vi ga i 2015 der vi ba Regjeringen bidra til å forsterke forpliktelsene i målene og vi kom med konkrete forslag til de foreslåtte SDG målene og som fortsatt er gyldige. Se vedlagt³.

Bærekraftsmål 5 for å oppnå full likestilling mellom kjønnene og myndiggjøre kvinner og jenter er et viktig mål i seg selv for å bidra til at halve befolkningen får tilgang til ressurser og deltakelse for å oppnå Agenda 2013. I tillegg er mål 5 helt avgjørende for å oppnå de andre 16 målene. Det er derfor særdeles viktig at mål 5 blir integrert i de andre målene med spesifikke innsatsområder under hvert av målene som styrker kvinners situasjon økonomisk, politisk, sosialt. En av forutsetningene for å nå målene, også mål 5, vil være å sikre kjønnsperspektivet og gjennomføre tiltak som både gir kvinner tilgang til makt og ressurser, men også tiltak som øker menns aksept for likestilling. Økt bruk av gender ekspertise, metoder og ressurser for likestillingsvurderinger innenfor alle områder er et av flere tiltak.

Videre viser vi til vårt innspill av 14. januar 2016 til statssekretær Tone Skogen til arbeidet med ny handlingsplan for kvinners rettigheter og likestilling i utviklings- og utenrikspolitikken som er under utarbeidelse⁴. Vi kom her med eksplisitte forslag, bl.a. at seksuelle og reproduktive helse og rettigheter (SRHR) og kvinner politiske deltakelse må bli sentrale områder i planen og disse områdene er høyst relevante også for bærekraftsmålene. Evalueringen av forrige handlingsplan viste til gode resultater fra sivilsamfunn og kvinneorganisasjoner for å fremme kvinners rettigheter og kom med en rekke anbefalinger for å styrke Norges arbeid med bærekraftsmålene. Vi forutsetter at konkrete tiltak for å nå ikke bare mål 5, men også de andre bærekraftsmålenes integrering av kjønnsperspektivet, vil bli inkludert i planen. Se vedlagt.

Kvinnens rettigheter oppnås ikke med tekniske metoder og retorikk, men politisk handling.

På vegne av Bistandsorganisasjonenes likestillingsnettverk,

Kontakt:

Thora Holter

Seniorrådgiver likestilling og kvinners rettigheter

Kirkens Nødhjelp

www.nca.no

³ Se vedlegg 2 side 104

⁴ Se vedlegg 3 side 106

FORUM FOR UTVIKLING OG MILJØ (FORUM)

Forum for utvikling og miljø (ForUM) består av over 50 norske organisasjoner.

Medlemmer: ADRA Norge; Amnesty International Norge; Atlas-Alliansen; Attac; Besteforeldrenes Klimaaksjon; CARE Norge; Caritas Norge; Changemaker; Digni; Fairtrade Norge; Fellesrådet for Afrika; FIAN Norge; FIVAS; FN-Sambandet; FORUT; Framtiden i våre hender; Holistisk Forbund; Internasjonal Kvinneliga for Fred og Frihet; KFUK-KFUM Global; Kirkens Nødhjelp; Kristne Arbeidere; Latin-Amerikagruppene i Norge; Mellomkirkelig Råd; Miljøagentene; Naturvernforbundet; Nei til Atomvåpen; Norges fredslag; Norges fredsråd; Norsk Folkehjelp; Oikos - Økologisk Norge; Plan Norge; PRESS; Redd Barna; Regnskogfondet; SABIMA; SAIH; SLUG (Slett U-landsgjelda); Spire; Strømmestiftelsen; Støttekomiteen for Vest-Sahara; Tørrlandskoordineringsgruppen; Utviklingsfondet; Vennskap Nord/Sør; WWF-Norge.

Støttemedlemmer: AUF; Human-etisk Forbund; Norsk Bonde- og Småbrukarlag; Stiftelsen Korsvei.

SLIK KAN NORGE NÅ FNs BÆREKRAFTSMÅL - INNSPILL TIL OPPFØLGING AV AGENDA 2030 I OG AV NORGE (22. APRIL 2016)

I 2015 vedtok verdens ledere 17 nye mål for bærekraftig utvikling som alle land skal nå innen 2030. I juli 2016 skal Norge og 20 andre land forklare for FNs High-Level Political Forum (HLPF) hvordan Agenda 2030 skal implementeres i og av Norge - hjemme samt bidra ute.

Forum for Utvikling og Miljø (ForUM), et nettverk av 50 norske organisasjoner, har koordinert utarbeiding av tverrfaglige anbefalinger til norske myndigheter for hvordan FNs bærekraftsmål kan nås. I dette innspillet første del presenteres noen overordnede utfordringer og anbefalinger, med forslag til implementering og finansiering for bærekraftig utvikling. Andre del tar for seg alle 17 målene.

Redaksjonsgruppen besto av Redd Barna, WWF-Norge, FOKUS Forum for kvinner og utviklingsspørsmål samt Forum for Utvikling og Miljø (red.). En rekke andre organisasjoner bidro på spesifikke mål. Hensyn til menneskerettighetene samt sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft ligger til grunn. Vi har særlig fokusert på hvordan Norge kan bidra til at andre land når målene, men ser også i noen grad på hvordan målene kan nås hjemme, særlig på miljø- og klimaområdet der Norge har store utfordringer.

Innholdet vil omarbeides til en rapport (engelsk og norsk).

Anbefalingene er ikke uttømmende.

Lykke til!

Kontakt:

Borghild Tønnessen-Krokan

Daglig leder (fungerende), Forum for Utvikling og Miljø

Acting Director, Forum for Development and Environment

www.forumfor.no

Innhold

Del 1: Overordnede anbefalinger

1.1 Forutsetninger

- 1.1.1 Ingen skal etterlates
- 1.1.2 Klimaendringene krever et grønt skifte

1.2 Slik kan Norge organisere arbeidet

- 1.2.1 Lage nasjonal plan
- 1.2.2 Rapportere årlig
- 1.2.3 Bredt samarbeid som inkluderer sivilsamfunnet
- 1.2.4 Samstemt politikk
- 1.2.5 Bærekraftsmålene må gjøres kjent

1.3 Finansiering for bærekraftig utvikling

- 1.3.1 Sikre langsiktig bistand
- 1.3.2 Det må lønne seg å drive etisk
- 1.3.3 Ansvarlige investeringer
- 1.3.4 Regelbasert, forutsigbart, åpent og rettferdig handelssystem
- 1.3.5 Bedre gjeldshåndtering som ansvarliggjør både långiver og låntaker
- 1.3.6 Større finansiell åpenhet, mindre skatt- og kapitalflukt

Del 2: Anbefalinger til alle 17 bærekraftsmålene

- Mål 1) Utrydd all fattigdom
- Mål 2) Utrydd sult
- Mål 3) God helse
- Mål 4) God utdanning
- Mål 5) Likestilling mellom kjønnene
- Mål 6) Rent vann og gode sanitærforhold
- Mål 7) Ren energi for alle
- Mål 8) Anstendig arbeid og økonomisk vekst
- Mål 9) Innovasjon og infrastruktur
- Mål 10) Mindre ulikhet
- Mål 11) Bærekraftige byer og bosetninger
- Mål 12) Bærekraftig produksjon og forbruk
- Mål 13) Stoppe klimaendringene
- Mål 14) Liv under vann
- Mål 15) Liv på land
- Mål 16) Fred og rettferdighet
- Mål 17) Samarbeid og finansiering for å nå målene

DEL 1) OVERORDNEDE ANBEFALINGER

FNs 17 nye mål for bærekraftig utvikling er den mest ambisiøse forpliktelsen for fattigdomsavskaffelse verden noensinne har sett. Norge har forpliktet seg til å handle på flere nivåer for å nå målene innen 2030: Både hjemme og internasjonalt, og på tvers av både økonomiske, miljømessige og sosiale dimensjoner. Det krever endringsvilje. Vi har ikke råd til å la være.

Siden målene ble signert og vedtatt til stor jubel i september 2015 har vi opplevd et stemningsskifte. Det er flere tiår siden så mange millioner mennesker har måttet forlate hjemmene sine på flukt fra krig, vold, fattigdom og katastrofer. Nøden banker på døra, men det offentlige ordskiftet preges i stor grad av trusselbilder og frykt for egen velstand.

Bærekraftsmålene henger sammen. For å utrydde ekstrem fattigdom (mål 1) må alle mennesker få dekket behovet for nok mat (mål 2), vann og sanitær (mål 6), et trygt og godt bomiljø (mål 11) og god helse (mål 3). Tilgang til energi (mål 7) og annen infrastruktur (mål 9), utdanning (mål 4) og anstendige jobber (mål 8) er nødvendig for redusere ulikhet (mål 10) også mellom kjønnene (mål 5), og skape inkluderende grønn vekst (mål 8). For å sikre liv på land (mål 15) og under vann (mål 14) og stanse farlige klimaendringer (mål 13) må vi produsere og konsumere bærekraftig (mål 12). Vi har ingen planet B. Og for å nå disse målene i fredelige og rettferdige samfunn (mål 16) trengs bredt partnerskap, samstemthet og god finansiering (mål 17).

1.1 FORUTSETNINGER

Vi vil her trekke fram to forutsetninger for å nå målene:

1.1.1 INGEN SKAL ETTERLATES

Leave no-one behind, at ingen grupper i samfunnet skal forsømmes eller etterlates i måloppnåelsen innen 2030, er et bærende prinsipp for bærekraftsmålene, og er også tema for FNs gjennomgang av SDGene i juli 2016.

Verden har kommet langt de siste tiårene. FNs tusenårsmål har bidratt til at færre er fattige, flere barn overlever og går på skole. Samtidig hadde tusenårsmålene en stor blindsoner: De baserte seg på gjennomsnittresultater, og overså hvordan noen grupper stod utenfor utviklingen. Det er ikke tilfeldig: I sin iver etter å komme i mål innen 2015 har mange land plukket de laveste fruktene først. Men det handler også om at noen grupper ble forsømt, glemt og diskriminert. Ekskluderte grupper som mennesker med nedsatt funksjonsevne, flyktninger, etniske og religiøse minoriteter, jenter og urfolk er i dag uforholdsmessig høyt representert blant de som fortsatt står utenfor utviklingen. Ulikhetene øker, både i inntekt og muligheter. Mange steder er vold og ekstremisme en konsekvens av dette, og bidrar til å gjøre samfunn enda mer sårbare.

Norge ligger godt an til å nå flere av bærekraftsmålene. Norge har en høy menneskelig utvikling, topper UNDPs Human Development Index, og er et foregangsland innenfor menneskerettigheter, blant annet likestilling og styresett. Det kan vi være stolte av. Her bør Norge fortsatt være pådriver, holde orden i eget hus og også inspirere andre til innsats.

Også i Norge må likevel mer gjøres for å sikre at mennesker ikke faller utenfor, og at alle får ta likeverdig del i det norske velferdssamfunnet. Vi ser i dag at noen grupper er mer sårbare for å falle utenfor enn andre, og at Norge fortsatt har utfordringer med å sikre full likestilling mellom kjønnene. For å vite om alle nås trengs disaggregerte kvalitetsdata som er offentlig tilgjengelig. Det bør også lages egne indikatorer for ungdom.

Norge må: Ha *Leave no-one behind* som et førende prinsipp for norsk arbeid for bærekraftsmålene, slik at ulikhet reduseres og ekskluderte og sårbare grupper nås først i arbeidet for å nå agendaen innen 2030.

1.1.2 KLIMAENDRINGENE KREVER ET GRØNT SKIFTE

En sunn klode er grunnlaget for all utvikling. Dette grunnlaget er i fare. Klimaendringene er trolig den største utfordringen verden står overfor i dag, og med dagens utslipp er vi på vei mot en global oppvarming på langt over to grader. Dette vil føre til enorme klimaskader, forverrede levekår og økt fattigdom. Samtidig har verdens utvikling brakt oss utenfor jordens tålegrense på flere avgjørende felt for videre utvikling, og både livet i havet og på land har blitt halvert de siste 40 årene.

Bærekraftmålene legger rammene for en ny type utvikling, der hensynet til klima og miljø er gjennomgående. Et globalt grønt skifte er nødvendig for å skape en utvikling innenfor jordklodens rammeverk.

Norge har store utfordringer knyttet til flere av de miljørelaterte målene. Norge er blant de 20 landene i verden med høyest økologisk fotavtrykk: Over to jordkloder vil være nødvendig for å understøtte en global befolkning som lever en livsstil som dagens gjennomsnittsnordmann. Hvis vi forsetter vårt forbruksmønster som før, vil det lede oss til et punkt hvor det ikke er noen vei tilbake. Norske klimagassutslipp har gått opp siden 1990, og det haster å sette i gang tiltak som man vet vil kunne senke norske utslipp betydelig. Et akselerert grønt skifte mot fornybare næringer i Norge vil være et viktig bidrag til å nå målene.

Teknologi identifiseres av FN som vesentlig for gjennomføringen av 15 av de 17 SDG-ene. Samtidig må det arbeides for at teknologi er klimavennlig, bærekraftig og ikke til skade for det biologiske mangfoldet.

Norge må: Ta sin del av det globale ansvaret ved å redusere norske klimagassutslipp og sørge for at hensynet til klima og miljø blir gjennomgående for arbeidet med å nå bærekraftmålene.

1.2 SLIK KAN NORGE ORGANISERE ARBEIDET

Her følger forslag til *hvordan* Norge kan gå fram for å implementere bærekraftmålene:

1.2.1 UTARBEIDE EN NASJONAL HANDLINGSPLAN

Under et besøk i Sør-Korea nylig, vektla statsminister Erna Solberg viktigheten av å «ta målene hjem» og utarbeide nasjonale planer. Regjeringen bør følge statsministerens råd og snarest utarbeide **strategi og nasjonal plan** for hvordan Norge skal gjennomføre bærekraftmålene, sikre finansiering og følge opp denne i Norge og internasjonalt, i samarbeid med sivilsamfunnet og andre relevante sektorer. Denne nasjonale planen bør forankres gjennom et bredt tverrpolitisk samarbeid og samarbeid med sivilsamfunnet og andre aktører, for å sikre langsiktighet og en stø kurs mot 2030. Selv om planlegging via den årlige statbudsjettbehandling vil være avgjørende, er det behov for lengre planlegging over flere år.

1.2.2 ETABLERE BASELINE OG RAPPORTERE ÅRLIG

Vi oppfordrer videre regjeringen til å **rapportere årlig** på hvordan Norge ligger an og hva regjeringen gjør for å nå målene, både i Norge og gjennom blant annet utenriks-, miljø- og næringspolitikken, og gjøre rapportene offentlig tilgjengelig. Sivilsamfunnet må inviteres med i rapporteringsprosessen, med mål om å skape en felles forståelse av status og prioriteringer. En måte å sikre samstemthet på kan være at statsministerens kontor har overordnet ansvar for at bærekraftmålene nås og at alle relevante departement og instanser involveres.

For å kunne vurdere Norges fremgang ift bærekraftmålene, spesielt nasjonalt, trengs det klarhet rundt et utgangspunktet. Regjeringen må derfor sørge for å **etablere en slik baseline med klare verdier**, som gjør det mulig å vurdere utviklingen og foreta nødvendige justeringer underveis til 2030.

Nasjonal forankring bør skje gjennom en Stortingsmelding slik flertallsbemerkningene fra familie- og kulturkomiteen tar til orde for i Meld. St. 7 (2015-2016) Likestilling i praksis- Like muligheter for kvinner og menn.

1.2.3 BREDT PARTNERSKAP SOM INKLUDERER SIVILSAMFUNNET

Som det framgår av mål 17 er partnerskap nødvendig for å nå målene. Alle gode krefter kan bidra til å nå målene: Myndigheter er øverste ansvarlig for gjennomføring, men næringslivet, FN, academia, sivilsamfunn og andre spiller viktige roller. Det uavhengige sivilsamfunnet – kvinner, menn, ungdom - er ofte nærmere de sårbare og kan bidra både som implementerende partner, som pådrivere, til å mobilisere og til å skape blest slik at ikke målene glemmes.

Lands måloppnåelse krever også at sivilsamfunnsorganisasjoner er pådrivere og vaktbikkjer overfor nasjonale og lokale myndigheter. Dette fordrer både mer åpenhet om nasjonale budsjetter og prioriteringer, og at sivilsamfunn har mulighet til å jobbe fritt og selvstendig. Norge bør bidra til at samarbeidsland får økt åpenhet om offentlige anliggender, og at sivilsamfunnsaktører sikres frihet og ressurser til å gjøre sin pådriverjobb. Det samme gjelder nasjonalt i Norge.

1.2.4 SAMSTEMT POLITIKK

De globale utfordringene henger sammen. Derfor må tilnærmingen være integrert, helhetlig, tverrfaglig og tverrsektoriell. Norges og andre lands politikk må være samstemt og trekke i samme retning for bærekraftig utvikling, slik at man ikke gir med den ene hånden og tar med den andre, og i verste fall undergraver norsk politikk. For eksempel investerer det norske Oljefondet langt mer i virksomhet som ødelegger regnskogen enn regjeringen bidrar økonomisk for å finansiere regnskogsbevaring. Tilsvarende investerer Oljefondet i skatteparadiser som regjeringen forsøker å bekjempe.

1.2.5 BÆREKRAFTSMÅLENE MÅ GJØRES KJENT

For at bærekraftsmålene skal nås er det vesentlig at folk vet om målene, og at de er universelle og også gjelder Norge. Derfor er det positivt at statsminister Erna Solberg leder en pådrivergruppe med kjente mennesker som kan bidra til å skape blest om målene. Bærekraftsmålene er den viktigste strategien verden har satt for fattigdomsbekjempelse, og må gjøres kjent gjennom skolen, offentlig debatt og informasjonsarbeid.

I den nye stortingsmeldingen «Fag – Fordypning – Forståelse» - En fornyelse av Kunnskapsløftet» blir bærekraftig utvikling trukket fram som en av tre flerfaglige temaer som vil prege framtidens skole. Nye læreplaner må dekke den samme helhetlige tilnærmingen til bærekraftig utvikling som ligger til grunn for FNs bærekraftsmål. I meldinga er det også lagt vekt på at skolen skal gjøre elevene i stand til å delta som aktive borgere i et demokrati. Kunnskap om, og eierskap til, bærekraftsmålene er et viktig bidrag for å oppnå dette.

Det norske sivilsamfunnet som jobber med internasjonale spørsmål hadde et godt samarbeid med norske myndigheter i prosessen med å utarbeide 2030-agendaen. Norsk sivilsamfunn ønsker å fortsatt bidra til å gjøre Agenda 2030 kjent og skape engasjement, debatt og oppslutning rundt dette, men regjeringen må legge til rette for at også organisasjoner som jobber nasjonalt får nødvendig kunnskap, blir involvert og får et eierskap til bærekraftsmålene.

1.3 FINANSIERING FOR BÆREKRAFTIG UTVIKLING

Norge er et av verdens rikeste land. Det gir oss et stort ansvar, og samtidig store muligheter til å bidra til å nå målene, gjennom ulike økonomiske virkemidler hjemme og ute. Gjennom Agenda 2030 og Addis Ababa Action Agenda er Norge forpliktet til ambisiøse tiltak for å styrke finansiering for bærekraftig utvikling. Anbefalinger:

1.3.1 SIKRE LANGSIKTIG BISTAND

Tilstrekkelig og langsiktig bistand er nødvendig for bedre å forstå, forebygge og redusere naturressursødeleggelser, klimaendringer, fattigdom, konflikt og andre forhold som driver folk på flukt. Den ekstraordinære flyktningkrisen krever ekstraordinære midler – friske midler – og må ikke tas fra langsiktig bistand.

1.3.2 DET MÅ LØNNE SEG Å DRIVE ETISK

Handel, investeringer (inkludert i Oljefondet og gjennom statseide bedrifter) og annen økonomisk og næringsvirksomhet er avgjørende for å skape inntekter og arbeidsplasser som kan bidra til et reelt grønt skifte og en bærekraftig utvikling der mennesker og miljø tas vare på. For å hindre at slik økonomisk virksomhet ikke bidrar til det motsatte og undergraver bærekraftig utvikling trengs en kombinasjon av gulrot og pisk. Vi trenger en *“race to the top”*, ikke *“to the bottom”*. Vi må inspirere til innsats, men det kan ikke være frivillig å redde jorda.

1.3.3 ANSVARLIGE INVESTERINGER

For at investeringer skal bidra positivt til bærekraftig utvikling, må de være ansvarlige og følge OECDs retningslinjer for multinasjonale selskaper, FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter, og ILOs agenda for anstendig arbeid som omfatter jobbskaping og sysselsetting og sosial dialog mellom partene i arbeidslivet, der grunnleggende og universelle arbeidstakerrettigheter respekteres, utbetaling av en rettferdig lønn å leve av, og sosial beskyttelse.

Norge bør også ta en ledende rolle internasjonalt i arbeidet for å få på plass et forpliktende rammeverk for at fler nasjonale selskaper og finansielle institusjoner skal beskytte miljøet og respektere menneskerettigheter.

Norge bør også jobbe for at aktsomhetsvurderinger for menneskerettigheter *pålegges* bedrifter som skal investere i andre land.

Norge bør jobbe for at investorer forholder seg til den internasjonale anstendig arbeid-agendaen som blant annet innebærer å betale anstendig levelønn for lokalt ansatte

1.3.4 REGELBASERT, FORUTSIGBART, ÅPENT OG RETTFERDIG HANDELSSYSTEM

Som anerkjent i Addis Abeba Action Agenda er internasjonal handel en driver for økonomisk vekst og fattigdomsreduksjon, samtidig som at et regelbasert, forutsigbart, åpent og rettferdig multilateralt handelssystem gjennom WTO er den mest inklusive og universelle arenaen for internasjonal handel. Norge bør arbeide for å få fortgang i Doha-runden i WTO og sørge for at utvikling står sentralt i forhandlingene, samt fokusere sine handelsforhandlinger innenfor WTO-systemet. For å sikre at handel ikke undergraver bærekraftmålene bør konsekvensutredninger for menneskerettigheter og miljø lages, og være ledende for, alle handels-, og investeringsavtaler.

1.3.5 BEDRE GJELDSHÅNTERING SOM ANSVARLIGGJØR BÅDE LÅNGIVER OG LÅNTAKER

Vi ser nå den svakeste økonomiske veksten i utviklingsland siden finanskrisen i 2008/2009. Samtidig har nesten en tredjedel av alle land alarmerende høye gjeldsbyrder. For å løse gjeldskrisen må kreditor og debitor har et delt ansvar, UNCTADs prinsipper for ansvarlig utlån og låneopptak må overholdes, og en uavhengig internasjonal gjeldshåndteringsmekanisme bør opprettes og gribbefondsvirksomhet forhindres.

1.3.6 STØRRE FINANSIELL ÅPENHET, MINDRE SKATT- OG KAPITALFLUKT

Grønne skatter og avgifter har potensiale til å både gi milliardinntekter og klimagevinst. Tilsvarende gjør skatteunndragelser, ulovlig kapitalflukt, hemmelighold og korrupsjon at milliardinntekter som kunne blitt brukt til å finansiere skole, utdanning og oppnåelse av de andre bærekraftmålene forsvinner ut av landet og inn i skatteparadis. For å stanse dette kreves større finansiell åpenhet både i Norge og gjennom globale normer: Blant annet utvidet land-for-land-rapportering som er offentlig tilgjengelig og også omfatter skatteparadis, offentlig eierskapsregister som viser selskapers egentlige eiere, at både myndigheter og privat sektor stilles til ansvar, samt et mer åpent, inkluderende og globalt samarbeid gjennom et mellomstatlig skatteorgan der alle land har en plass ved bordet.

DEL 2) ANBEFALINGER TIL ALLE 17 BÆREKRAFTSMÅLENE

- Mål 1) Utrydd all fattigdom
- Mål 2) Utrydd sult
- Mål 3) God helse
- Mål 4) God utdanning
- Mål 5) Likestilling mellom kjønnene
- Mål 6) Rent vann og gode sanitærforhold
- Mål 7) Ren energi for alle
- Mål 8) Anstendig arbeid og økonomisk vekst
- Mål 9) Innovasjon og infrastruktur
- Mål 10) Mindre ulikhet
- Mål 11) Bærekraftige byer og bosetninger
- Mål 12) Bærekraftig produksjon og forbruk
- Mål 13) Stoppe klimaendringene
- Mål 14) Liv under vann
- Mål 15) Liv på land
- Mål 16) Fred og rettferdighet
- Mål 17) Samarbeid og finansiering for å nå målene

MÅL 1: UTRYDDE ALLE FORMER FOR FATTIGDOM

Disse bidro: Digni, Redd Barna, Forum for Utvikling og Miljø (ForUM)

INNLEDNING

Andelen mennesker som lever i ekstrem fattigdom er halvert siden 1990. Dette har skjedd samtidig som verden har opplevd en massiv befolkningsvekst. Men fortsatt lever over 700 millioner mennesker på under 1.9 dollar dagen (Verdensbankens nye definisjon på ekstrem fattigdom). De aller fleste bor i mellominntektsland, men andelen fattige er størst i sårbare og konfliktrammede land, og i Afrika sør for Sahara.

Fattigdom er flerdimensjonalt. Det kan ikke kun forstås ut fra hvorvidt noen lever for 1.8 eller 2 dollar dagen. Ekstrem fattigdom er manglende innfrielse av grunnleggende behov som mat, klær, hus, tilgang på grunnutdanning og primære helsetjenester; mangel på valgmuligheter, og ikke minst; en stor sårbarhet overfor blant annet naturkatastrofer, miljøødeleggelser og klimaendringer.

Samtidig er fattigdom en av de mest komplekse og mangefasetterte problemstillingene verden står overfor. Årsakene til fattigdom finnes nasjonalt, internasjonal, globalt, historisk og strukturelt – og det finnes ikke én enkel løsning. Det er derfor avgjørende at myndigheter viderebringer forståelsen av SDGene som en helhetlig og gjensidig avhengig “pakke” for varig avskaffelse av ekstrem fattigdom inn i arbeidet de nå påbegynner. En helhetlig tilnærming er avgjørende dersom vi skal lykkes, og ingen etterlates.

FN legger til grunn en forståelse av fattigdom som omhandler mangel på trygghet, forutsigbarhet, valgmuligheter og innflytelse. Fattigdom innebærer ekskludering fra meningsfull deltakelse i samfunnet og brudd på de basale menneskerettighetene. Resultater av fattigdom er blant annet mangel på helsetjenester, skole, mat, klær og arbeid – men også håpløshet, usikkerhet, maktesløshet på individ-, husholds- og samfunnsnivå.

ANBEFALINGER TIL HVA NORGE KAN GJØRE UTE:

- **Norge må ha en samstemt bærekraftig utviklingspolitikk** hvor tiltak i de ulike sektorene trekker i samme retning; for mennesket og miljøet. Et slikt overordnet ansvar bør legges til statsministerens kontor.
- **Norges arbeid for å utrydde alle former for fattigdom må være et mål i seg selv**, ikke et middel for norske interesser.
- Norsk bistand må **bidra til sterke institusjoner og et aktivt sivilsamfunn i Sør**. Norge må særlig støtte sivilsamfunnsbygging i Sør – slik at lokale myndigheter kan bli holdt ansvarlige og menneskerettigheter oppfylles.
- Norsk bistand til mellominntektsland, hvor sosial og økonomisk ulikhet har bidratt til at ekstrem fattigdom vedvarer til tross for økonomisk vekst, må rettes inn mot støtte til progressive skattesystemer og sivilsamfunn som jobber for å innfri rettighetene til ekskluderte grupper.

ANBEFALINGER TIL HVA NORGE KAN GJØRE HJEMME:

Målet om fattigdomsavskaffelse angår også Norges hjemlige arbeid: I følge SSB tilhørte over 8.6% av alle barn i Norge, over 84 000 barn, husholdninger med vedvarende lavinntekt i 2013. Norge bruker EUs fattigdomsdefinisjon, som sier at alle som tjener mindre enn 60 prosent av medianinntekten regnes som fattige.

Begrunnelsen for den norske velferdsstaten er likhet og fattigdomsbekjempelse. Den norske befolkningen har mindre økonomiske utfordringer sammenlignet med resten av Europa, ifølge SSB. Blant grupper og individer som faller utenfor i Norge er migranter. Antall barn som lever i fattigdom i Norge fortsetter dessuten å øke, viser tall fra SSB i 2015. Barn med innvandrerbakgrunn utgjør nesten halvparten av barn som lever i husholdninger med vedvarende lavinntekt. I sin rapport (2015) om Norge og bærekraftsmålene påpeker Fafo at barn er fattige fordi de vokser opp i fattige husholdninger. Det krever en miks av ulike tiltak – fra

arbeidsmarkedstiltak, til styrkede sosiale sikkerhetsnett og velferdstjenester, for å sikre fremgang mot fattigdom i Norge.

Norge må prioritere tiltak som utjevner forskjeller som særlig gjør at barn havner utenfor samfunnet. Levekårsutfordringer har en tendens til å gå i arv via samfunnskapt sosial reproduksjon. Norge må prioritere tiltak som styrker folkehelsearbeidet. Sosial ulikhet i helse danner et systematisk mønster gjennom hele befolkning og er et resultat av ulik fordeling av kunnskap, makt, penger og ressurser i samfunnet. **Derfor må det være et mål å styrke forebyggende arbeid.**

Norge er i global sammenheng god på folkehelsearbeid. Samtidig er ikke problemet med sosial ulikhet i helse løst, dermed går staten glipp av helsegevinster på befolkningsnivå. Fattigdom blir både en konsekvens og en årsak til ulikheten i folkehelsen – og må bekjempes i forhold til blant annet sosio-økonomi, kjønn, etnisitet, funksjonsnivå og seksuell legning[i].

[i] <http://www.nordiskfolkehelsekonferanse.no/assets/trondheim/nordisk-folkehelse-a4-norsk-lowres.pdf>

MÅL 2: UTRYDDE SULT, OPPNÅ MATSIKKERHET, BEDRE ERNÆRING OG FREMME BÆREKRAFTIG LANDBRUK

Disse bidro: Utviklingsfondet, Redd Barna, Forum for Utvikling og Miljø

1. REDEGJØRELSE

Rask økonomisk vekst, økende produktivitet i landbruket, samt målrettet bistand har medført at andelen sultende mennesker i utviklingsland har blitt redusert med bortimot 50%, fra 23% i 1990 til 13% i 2015. Imidlertid er antallet sultende i verden ikke gått ned i samme grad, fremdeles regner man med at ca 795 millioner mennesker i utviklingsland er kronisk underernært. Anslagsvis 90 millioner barn under 5 år er sterkt underernært og svært mange av disse får varige skader på grunn av dette.

Mange land som tidligere opplevet utstrakt hungersnød, har gjort enorme fremskritt for å sikre sine innbyggere tilstrekkelig og fullverdig ernæring. Miljøskader, klimaendringer og tap av biologisk mangfold er viktige faktorer som bidrar til at sulten ikke har gått ned mer, og det kan synes som den har bitt seg fast i enkelte regioner, spesielt i Afrika sør for Sahara.

Bærekraftsmålene skal gjøre slutt på all sult og underernæring innen 2030, og sikre at alle, - spesielt barn og sårbare grupper, får oppfylt en av de viktigste menneskerettighetene, retten til mat. Dette innebærer å fremme alle former for bærekraftig landbruk, å forbedre levekårene for småskala bønder og landløse landarbeidere, samt sikre tilgang til vesentlige innsatsvarer og teknologi. Å Sikre bønders eiendomsrett til jord, adgang til markeder og infrastruktur er også nødvendig.

Internasjonalt samarbeid vil være en viktig faktor for å nå dette målet, men også rettferdige handelsregler. Målbevisst arbeid for å stanse klimaendringene og sikre tilpasning til et klima i endring vil være av fundamental betydning.

Gjennom en målbevisst innsats for å nå mål 2 og de andre bærekraftsmålene, kan Norge gi et viktig bidrag til å utrydde sult og underernæring. Dette må være en av de viktigste rettesnorene for norsk utviklingspolitikk i de kommende 15 årene.

2. DRØFTING:

Mål #2 er et utfordrende bærekraftsmål å nå. Verdens stater må løse komplekse årsaker til en skjev og urettferdig fordeling av ressurser og innflytelse, samtidig som akselererende miljøutfordringer og en stedvis voksende befolkning underminerer innsatsen som blir gjort. Det finnes ingen enhetlig oppskrift for hvordan problemene skal løses, men det er bred enighet om at en virkningsfull strategi vil være å rette sterke virkemidler spesielt mot utsatte småskala bønder, og under- og feilernærte grupper. Bærekraftig matproduksjon er ikke nok i seg selv, vann og sanitærutfordringer må også løses på en tilfredsstillende måte. Det stadig viktigere spørsmålet om fordeling av ressurser og produksjonsmidler må bli tatt opp og være en viktig premiss i arbeidet for å redusere sult og underernæring. Delmålene legger svært stor vekt på landbruksproduksjon. Dette er et element som selvsagt er av avgjørende betydning for å nå målet, men også bærekraftig utnyttelse av verdenshavene og fiskeriresurser vil være av stor betydning. På dette området kan Norge ha viktig kompetanse å bidra med.

3. ANBEFALINGER TIL HVA NORGE BØR GJØRE HJEMME OG UTE:

Delmål 2.1 og 2.2:

2.1 Innen 2030 utrydde sult og sikre alle mennesker, særlig fattige og personer i utsatte situasjoner, blant andre spedbarn, tilgang til trygg, næringsrik og tilstrekkelig mat hele året

2.2 Innen 2030 utrydde alle former for feilernæring, og innen 2025 nå de internasjonalt avtalte målene som gjelder veksthemming og avmagring hos barn under fem år, samt ivareta ernæringsbehovene til unge jenter, gravide, ammende mødre og eldre personer

Mål #2 utdypes i Delmål 2.1, som peker på viktigheten av å sikre tilgang til ernæringsriktig mat er viktigere enn å øke produksjonen av mat. Dette gjør fordelingsspørsmålet ekstra tydelig. Land som har et fungerende demokrati og et fungerende styresett vil stort sett oppnå en mer rettferdig fordeling av ressurser og produksjonsmidler. Derfor vil tiltak for å bygge godt styresett svært ofte være viktig, uten at de skal overskygge den mer direkte innsatsen. Ikke minst må Norge legge vekt på at et land har et ansvar for å oppfylle retten til mat for alle sine innbyggere, og at de derfor må rette spesielle tiltak mot underprivilegerte og marginaliserte grupper.

45 % av barnedødeligheten forårsakes av underernæring, og underernæring hemmer 200 millioner barns helse, læring og utvikling. Ernæring er en forutsetning for både overlevelse og læring, men til tross for Norges store satsing på både helse og utdanning er ernæring nærmest fraværende i norsk utviklingspolitikk

Riktig ernæring de første 1000 dagene (fra unnfangelse til barnet fyller to år) er avgjørende for barns fysiske, kognitive og mentale utvikling.

Norge må investere i både direkte ernæringstiltak for mødre og barn, og indirekte gjennom bistand til ernæringssensitivt landbruk. Ernæringstiltak må derfor rettes særlig mot gravide, ammende og små barn. Landbruksbistanden må gjennomgås for å sikre at den er ernæringssensitiv der det er relevant. Koblingen mellom matproduksjon og ernæring må styrkes, siden man ofte ser at selv i områder med god tilgang på basismatvarer/karbohydrater, kan det oppstå feilernæring og mangel på enkelte stoffer. Programmer rettet mot mødre helse vil være svært viktig, og utdanning av jenter og kvinner vil bidra til å øke forståelsen av hvor viktig en balansert diett er, spesielt i barns første leveår.

Delmål 2.3 og 2.4:

2.3 Innen 2030 doble produktiviteten og inntektene til småskalaprodusenter i landbruket, særlig kvinner, urfolk, drivere av familiebruk, husdyrnomader og fiskere, blant annet gjennom sikker og lik tilgang til jord, andre produksjonsressurser og innsatsmidler, kunnskap, finansielle tjenester, markeder og muligheter for verdipøkning samt sysselsetting utenfor landbruket

2.4 Innen 2030 sikre at det finnes bærekraftige systemer for matproduksjon, og innføre robuste landbruksmetoder som gir økt produktivitet og produksjon, bidrar til å opprettholde økosystemene, styrker evnen til tilpasning til klimaendringer, ekstremvær, tørke, oversvømmelser og andre katastrofer, og som gradvis fører til bedre jordkvalitet

Vekst i landbruket er mer enn dobbelt så effektivt for å redusere fattigdom som vekst i andre sektorer. Norges bistand må i større grad rettes inn mot landbrukssektoren og fiskerier. Hele verdikjeden må tas i betraktning, og småskalaprodusenter, kvinner og marginaliserte grupper må prioriteres. Kooperativ og andre former for organisering spiller en avgjørende rolle for å øke småbønders deltakelse i verdikjeden, og arbeidet med å bygge opp bondeorganisasjoner må styrkes. Produktivitetsøkning må oppnås gjennom bruk av bærekraftige produksjonsmetoder.

Det er behov for økt innsats for å sikre landrettigheter, særlig for kvinner.

Klimaendringene rammer i stadig sterkere grad områdene rundt ekvator, der det fra før ikke er uvanlig med uår og store avlingstap på grunn av tørke og annet ekstremvær. Vanningssystemer, annen infrastruktur, preventive tiltak for å møte ekstremvær og raskt bygge opp igjen skader vil bare bli viktigere og viktigere. Tiltak innenfor arealplanlegging og bærekraftig forvaltning av naturressursene må prioriteres.

Også Norge må gjøre sitt for å øke matproduksjonen, gjennom å arbeide for større nasjonal matproduksjon og en best mulig utnyttelse av de naturgitte forhold i landet, mens man bygger på de verdier som ligger i et familiebasert landbruk.

Delmål 2.5:

2.5 Innen 2020 opprettholde det genetiske mangfoldet av frø, kulturplanter og husdyr samt beslektede viltlevende arter, blant annet gjennom veldrevne og rikholdige frø- og plantelagre nasjonalt, regionalt og internasjonalt, og fremme tilgang til og en rettferdig og likelig fordeling av de goder som følger av bruk av genressurser og tilhørende tradisjonell kunnskap, i tråd med internasjonale avtaler

2.a Øke investeringene, blant annet gjennom bedre internasjonalt samarbeid, i infrastruktur på landsbygda, forskning og veiledningstjenester innenfor landbruket, teknologiutvikling og opprettelse av genbanker for planter og husdyr, med sikte på å forbedre produksjonskapasiteten i landbruket i utviklingsland, særlig i de minst utviklede landene

Norge har arbeidet aktivt for å oppnå Den internasjonale plantetraktatens (ITPGRFA) mål gjennom blant annet støtte til traktatens godefordelingsfond og Global Crop Diversity Trusts arbeid med blant annet frøhvelvet på Svalbard. Dette arbeidet må videreføres og styrkes gjennom økt støtte til utvikling og styrking av lokale frøsystemer og lokal bevaring av det plantegenetiske mangfoldet, støtte til CGIAR-systemet og arbeidet for å øke småbønders tilgang til nasjonale genbanker. Norge må fortsatt være en pådriver for å styrke og implementere bønders rettigheter for å sikre at det plantegenetiske mangfoldet er en felles ressurs til gode for hele menneskeheten. Samtidig må Norge støtte lokale tiltak gjennom traktatens godefordelingsfond og økt satsing på matsikkerhet i utviklingsland.

Norge må arbeide aktivt for å øke investeringene i landbruket i utviklingsland, bl.a. gjennom å sikre tilgang til kreditt for småprodusenter, (ikke minst kvinner) og gjennom å legge til rette for bygging av infrastruktur gjennom hele verdikjeden, - foredling, lagring og markedsføring.

2.b Korrigere og hindre handelsbegrensninger og -vridninger på verdens landbruksmarkeder, blant annet gjennom en parallell avviking av alle former for eksportsubsidier på landbruksvarer og alle eksporttiltak med tilsvarende virkning, i samsvar med mandatet for Doha-runden

Norge må intensivere arbeidet for internasjonalt regelverk mot dumping av landbruksprodukter, mot eksportsubsidier, og mot subsidier rettet mot havgående fiskerier. Alle land må også ha rett til å ha beskyttelsesordninger for eget landbruk og matproduksjon.

SLIK KAN SIVILSAMFUNNET BIDRA:

Utviklingsfondet: Bærekraftig landbruk gjennom modellbønder

I Malawi brukes «modellbondekonseptet». Utvalgte bønder læres opp i bærekraftige teknikker, og de viderefører deretter sin kunnskap til andre bønder i sine nærmiljø. Etter kaskademodellen lærer hver modellbonde opp mellom 20-30 andre bønder. Siden 2012 har opplæring i bærekraftige jordbruksmetoder og økt mangfold i åkeren ført til at mer enn 24,000 hushold, om lag 125,000 mennesker, nå har nok mat året gjennom. De fleste bøndene har også fått et overskudd som de kan selge på lokale markeder. Slik kan de dekke utgifter til skole, klær og andre nødvendige varer. Modellbondekonseptet har hatt en positiv effekt på kvinner og deres matproduksjon.

MÅL 3: SIKRE GOD HELSE OG FREMME LIVSKVALITET FOR ALLE, UANSETT ALDER

Disse bidro: Forut, Redd Barna, LNU, Sex og Politikk

HOVEDANBEFALING TIL NORSKE MYNDIGHETER: SATS PÅ HELSEARBEIDERE, HELSESYSTEMER OG FOREBYGGING (DELMÅL 3.8, 3.C, 3.D)

Beregninger fra WHO viser at verden mangler 7,2 millioner helsearbeidere og vil mangle 12,9 millioner i 2030 om ikke trenden snus.^[i] Nedgangen i barne- og mødredødeligheten trues nå av helsepersonellkrisen, noe også Stortinget har påpekt.^[ii] Helsepersonell er bærebjelken i fungerende helsesystemer, og ebola har vist hvor ille det kan gå når helsesystemene er svake, underfinansierte og helsearbeidere mangler.^[iii] Verdens helseforsamling (WHA) skal i mai 2016 vedta en global strategi for å motvirke helsepersonellkrisen.^[iv] God oppfølging av denne strategien vil være en forutsetning for å få på plass universelle helsetjenester (UHC), sterkere helsesystemer og global helsesikkerhet. Det vil også være en forutsetning for å kunne oppnå samtlige ni delmål under helsemålet. I tillegg vil den globale strategien være en god ramme for å skape synergier mellom det globale arbeidet for helse, ernæring og utdanning.

For alle delmålene under helse er forebygging en sentral utfordring. Enten man skal forbedre mor- og barnhelse, ernæring, redusere belastningen av smittsomme sykdommer, eller demme opp for bølgen av ikkesmittsomme sykdommer, psykiske helseproblemer og rus, vil vellykket forebygging begrense omfanget for befolkningen og redusere belastningen for helsevesenet.

Det er særdeles viktig at Norge:

- følger opp anbefalingene som kommer ut av den globale strategien for å motvirke helsepersonellkrisen og arbeidet til FN-kommisjonen om helsearbeidere og økonomisk vekst^[v] som helseminister Bent Høie sitter i, og prioriterer bistandsmidler til å følge opp det internasjonale arbeidet med helsepersonell fra og med 2017.
- øker satsingen på forebygging på alle felt, blant annet må ernæring, folkehelsepolitikk og bedre tilrettelegging derfor stå sentralt i Norges bidrag på helsefeltet.

ANBEFALINGER KNYTTET TIL SPESIFIKKE DELMÅL:

A. Ikke-smittsomme sykdommer, mental helse og rus- og narkotikaproblematikk (3.4, 3.5)

Norge har en lang tradisjon for aktiv bruk av folkehelseiltak på disse feltene, og en særlig viktig rolle å spille. Forebygging av ikke-smittsomme sykdommer ved å adressere risikofaktorer som usunn mat, manglende fysisk

aktivitet, tobakk og alkohol er viktig for å begrense overbelastningen på helsesystemene. Alkohol er en risikofaktor for NCD og et helse-, sosial- og utviklingsproblem i seg selv. Norge bruker mange av de evidensbaserte virkemidlene for å forebygge alkoholproblemer gjennom å redusere tilgjengeligheten (aldersgrenser, vinmonopol, salgs- og skjenketider), øke prisen (skatt og avgifter) og alkoholreklameforbud. Likevel har vi sett en liberalisering i alkoholpolitikken de senere år. Norges narkotikapolitikk er evidensbasert og balansert, men med rom for forbedringer. I 2010 var Norge med på å vedta en global alkoholstrategi i regi av WHO, og har siden støttet implementeringen av den med beskjedne midler. Innsatsen mot ikke-smittsomme sykdommer, psykisk helse og rusproblemer blir ikke prioritert på bistandsbudsjettet.

B. Barne- og mødredødelighet (delmål 3.1, 3.2)

Siden 1990 har barnedødeligheten blitt mer enn halvert, fra over 12 millioner til rett under 6 millioner i 2015. Samtidig har nedgangen i nyfødtdødelighet gått saktere enn framgangen på den totale barnedødeligheten. Det betyr at av under-5-dødelighet, så er andelen nyfødte høyere i dag enn i 1990. Blant de fattigste og marginaliserte i lav- og mellominntektsland er dødelighetstallene fortsatt svært høye. Fokus må være på å sikre integrerte mor-barn helsetjenester for hele befolkningen, bygge helsesystemer som er universelle og sikrer tjenester basert på prinsipper om «accessability, availability, acceptability and quality» i tråd med menneskerettighetene. Nøkkelen for å kunne nå målet, er å utjevne helseforskjellene mellom grupper, sikre at alle har tilgang til helsearbeidere og at helsesystemene styrkes og gjøres universelle. Norge må prioritere nyfødthelse, flere helsearbeidere og universell helsedekning i tråd med det Barnekonvensjonens generelle kommentar nr 15 foreskriver.^[vi]

Anbefaling til Norge:

- Følg opp internasjonale forpliktelser og investere penger og prestisje i gjennomføringen av «The global strategy for Women's, Children's and adolescents' health (2016-2030)».^[vii] Fokus for all Norges oppfølging må være å sikre at innsatsen kommer de fattigste og mest marginaliserte til gode, og at alle tiltak bidrar til å utjevne forskjeller og sikre universell dekning av grunnleggende helsetjenester.

C. Seksuell og reproduktiv helse og rettigheter (delmål 3.7)

Norge har lenge vært en forkjemper for SRHR og spesielt de mer kontroversielle feltene som svært få andre land støtter, slik som trygg abort, seksuelle rettigheter og helhetlig seksualitetsundervisning. Samtidig ser vi en utvikling der motstanden mot disse sentrale områdene innen SRHR er stor internasjonalt og finansiering er vanskelig. Dette bidrar til rettighetsbrudd for enkeltpersoner og gjør at normative prosesser internasjonalt er under sterkt press.

Arbeidet for å sikre tilgang til moderne prevensjonsmidler er avgjørende for kvinners deltagelse i utdanning og arbeid, spesielt for unge kvinner og fattige. Likeledes er tilgangen til trygg aborter en sentral del av arbeidet for kvinners helse og reproduktive rettigheter. Manglende tilgang til trygg abort er en av de viktigste årsakene til mødredødeligheten i verden, og hvert år avbryter flere millioner tenåringsjenter utdanningsløp på grunn av graviditet. Mange unge har ikke annet valg enn å gjennomføre en utrygg abort. Det er avgjørende at et land som Norge, hvor tilgang til trygg abort er nedfelt i politiske dokument og nasjonale lover, fortsetter sin støtte til dette også internasjonalt både økonomisk og i det normative arbeidet. En viktig årsak til tenåringsgraviteter er at ungdom ofte ikke får oppfylt grunnleggende seksuelle og reproduktive rettigheter som integrert og helhetlig seksualitetsundervisning, tilgang på prevensjon og beskyttelse mot barneekteskap og overgrep.

Anbefaling til Norge:

- Investere penger og prestisje i å støtte tilgang til prevensjonsmidler, trygg og lovlig abort og helhetlig seksualitetsundervisning for barn og unge.

[i] http://www.who.int/workforcealliance/knowledge/resources/hrhreport_summary_En_web.pdf

[ii] <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/innstillinger/stortinget/2015-2016/inns-201516-007.pdf>

[iii] <http://www.savethechildren.org.uk/resources/online-library/wake-call-0>

[iv] http://www.who.int/hrh/documents/strategy_brochure2014/en/

[v] <http://www.who.int/hrh/com-heeg/en/>

[vi] <http://www.refworld.org/docid/51ef9e134.html>

[vii] <http://www.everywomaneverychild.org/global-strategy-2>

MÅL 4: SIKRE INKLUDERENDE, RETTFERDIG OG GOD UTDANNING OG FREMME MULIGHETER FOR LIVSLANG LÆRING FOR ALLE

Disse bidro: Redd Barna, SAIH

INNLEDNING

Hele 130 millioner barn har gått på skole i fire år uten å tilegne seg grunnleggende lese- og matte-ferdigheter. 59 millioner barn står utenfor skolen. Verden er i en global lærekrise. Utdanning er ikke bare en menneskerett og en døråpner til bedre helse og en verdig jobb. Utdanning legger også grunnlaget for oppfyllelse av mange av de andre bærekraftmålene.

Gjennom bærekraftmål 4 garanterer verdens ledere for inkluderende kvalitetsutdanning for alle, og lover å fremme livslang læring. Inkludering og læring står sentralt i flere av delmålene: Læringsløpet skal gjelde fra barnehage til videregående utdanning og universitet, utdanningen skal være relevant for arbeidsliv og gi kunnskap om bærekraftsrelaterte tema som menneskerettigheter og ikke-vold. Delmålene lover også en satsning på lærere.

Bærekraftmål fire er ambisiøst, særlig fordi det utfordrer oss på to hovedpunkter: 1) Fra tusenårsmålenes ambisjon om å sikre at alle barn skrives inn på skolen, forplikter SDGene oss til at barna skal få en kvalitetsutdanning som alle lærer av. 2) Alle skal med: Tusenårsmålet om utdanning var riktignok et helveismål (alle barn skal gå på skole), men måloppnåelsen fokuserte på gjennomsnitt. Gjennom SDGenes Leave no one behind-prinsipp blir myndigheter utfordret til å nå de høythengende fruktene - de ekskluderte som fortsatt står utenfor skolen.

Utdanning er et av Norges hovedsatsningsområder innen utviklingssamarbeidet, og regjeringen har gjort en hederlig innsats for å øke oppmerksomheten omkring og finansiering av utdanning også internasjonalt.

I DETTE INNSPILLET PEKER VI PÅ FIRE OMRÅDER HVOR SATSNINGEN BØR YTTERLIGERE STYRKES:

A. Inkludering og Leave no-one behind:

Ofte er det ikke bare praktiske og økonomiske utfordringer som hindrer barn fra å lære. Mange steder er det politisk svært betent å ta løftet om at alle skal lære av inkluderende kvalitetsutdanning på alvor. Mål 4 utfordrer sterke normer, politiske overbevisninger og lovverk. Det betyr at barn med nedsatt funksjonsevne, barn av rohingyaer og andre dypt diskriminerte grupper har samme rett til å lære av kvalitetsutdanning som

hvem som helst andre. Det betyr at barn på flukt - med eller uten papirer og enten det er i Libanon, Nicaragua, USA eller Norge - har lik rett til å lære som alle andre barn.

Anbefalinger til Norge:

- Norsk bistand må gå til de som trenger det mest, og det må gå til å bygge gode offentlige systemer som setter stater i stand til å ta sitt ansvar for å tilby inkluderende kvalitetsutdanning til alle barn som bor i landet.
- Den norske regjeringen bør bruke sin styreplass i Global Partnership for Education til å fremme et inkluderende syn på utdanning og utdanningsfinansiering, blant annet gjennom å tale for forfordeling av de barna som i dag faller utenfor utdanningen, og de som går på skole uten å lære.

B. Lærere

Læreren er den viktigste ressursen for å sikre at barn lærer på skolen. De neste fire årene trenger verden 11 millioner flere lærere for å sikre at alle barn får grunnutdanning.

Anbefalinger til Norge:

- Norge må ta initiativ til et globalt lærerløft: Med sin leder-rolle innen global utdanning har regjeringen et godt utgangspunkt til å bruke politikk og finansiering til å fremheve lærerens viktige rolle, bidra til rekruttering av nye lærere og dra igang et globalt spleiselag for å firedoble bistanden til lærere.

C. Høyere utdanning

God høyere utdanning er helt sentralt for å gjennomføre en rekke samfunnsoppgaver, og dermed også for oppnåelsen av bærekraftsmålene. Bærekraftsmål 4 slår fast at innen 2030 skal alle ha tilgang til høyere utdanning som er rimelig og av god kvalitet. I dag finnes det mange utfordringer knyttet til oppnåelse av dette målet. Høye skolepenger er et stort hinder for at fattige grupper kan studere. Tilgang til god og relevant høyere utdanning er også en utfordring for marginaliserte grupper slik som mennesker med nedsatt funksjonsevne, urfolk, unge kvinner, og LHBTI-personer. Akademisk frihet er en forutsetning for å sikre kvalitet i høyere utdanning, men også viktig for å sikre tilgang.

Anbefalinger til Norge:

- Norge bør være en pådriver for progressiv oppnåelse av gratis høyere utdanning, og for at stater respekterer og beskytter den akademiske friheten til studenter, akademikere og utdanningsinstitusjoner. Arbeidet for å beskytte universiteter i konflikt må fortsette. Et viktig virkemiddel for å sikre tilgang til god høyere utdanning kan være øremerkede stipendordninger for marginaliserte grupper. Norge bør støtte opp om og fremme institusjonelt partnerskap på tvers av landegrensene.

D. Utdanning i ulike kontekster

Utdanning i konflikt- og krisesituasjoner har i årenes løp fått større oppmerksomhet og bedre finansieringsvilkår. Likevel er det fortsatt en utfordring at både politisk utforming, finansiering og implementering av utdanningstiltak foregår i to adskilte leire; den humanitære og de som driver langsiktig utvikling. For eksempel er det humanitære systemet ikke bygget for å takle lange kriser slik vi nå ser utarter seg i Syria og regionen. Silo-holdninger kan være noe av årsaken til at utdanning i sårbare stater i gråsonen mellom humanitær og utvikling, er sterkt underfinansiert.

Anbefalinger til Norge:

- Den norske regjeringen må styrke arbeidet for å bygge bro mellom innsats for utdanning i humanitære situasjoner og den langsiktige innsatsen for utdanning i utviklingsland. Dette kan gjøres økonomisk gjennom å gi flerårige tilskudd til utdanning i krise og konflikt-situasjoner. Politisk kan Norge benytte sin globale lederrolle til å sette internasjonale utdanningsinitiativer i sammenheng, på tvers av kontekst; som GPE og den nye plattformen for finansiering av utdanning i kriser.

MÅL 5: OPPNÅ LIKESTILLING OG STYRKE JENTERS OG KVINNERS STILLING

Disse bidro: FOKUS Forum for kvinner og utviklingsspørsmål

AVGRENSNING OG KOMMENTAR OM NORGES NASJONALE FORPLIKTELSE

Bærekraftsmålene er - i motsetning til tusenårsmålene - universelle. Forpliktelsene norske myndigheter har påtatt seg gjennom bærekraftsmålene må også følges tett opp i Norge, for å sikre at Norge tar de nødvendige nasjonale grep for å nå alle bærekraftsmålene. Dette innspillet omhandler kun Norges internasjonale forpliktelser.

Når det gjelder Norges nasjonale forpliktelser så er det avgjørende at organisasjoner, forskere og andre som jobber nasjonalt i Norge får nødvendig kunnskap om bærekraftsmålene, og reelle muligheter til å gi innspill til den første norske politikken og oppfølgingen av bærekraftsmålene.

Norske kvinneorganisasjoner har en lang tradisjon med å jobbe med å fremme kvinners rettigheter og likestilling i Norge. Kvinnebevegelsen har siden 1800-tallet vært avgjørende for å kjempe frem endringer på samfunnsnivå og i lovverket som har gitt kvinner økte formelle rettigheter og en styrket stilling i samfunnet. Norge har mange kvinneorganisasjoner som jobber daglig med å oppnå likestilling og styrke kvinner stilling i Norge, og norske myndigheter må sørge for at kvinneorganisasjonene er i stand til å delta aktivt også i arbeidet med å oppnå bærekraftsmålene, sammen med andre sivilsamfunnsorganisasjoner, og å kritisk overvåke og være vaktbikkje overfor nasjonale politiske valg og prioriteringer fram mot 2030.

Norge er i dag et foregangsland internasjonalt på kvinners rettigheter og likestilling. Det å kunne vise og dokumentere god oppfølging og gode resultater nasjonalt vil gi Norge mer legitimitet og påvirkningskraft også i det internasjonale arbeidet.

OM MÅL 5 – LIKESTILLING OG STYRKET STILLING FOR ALLE JENTER OG KVINNER

Agenda 2030 slår tydelig fast at det å oppnå likestilling og styrking av jenter og kvinners stilling vil være avgjørende for å kunne få framgang innenfor de andre målene. «The achievement of full human potential and of sustainable development is not possible if one half of humanity continues to be denied its full human rights and opportunities» (Agenda 2030, para 20).

Vi forventer at norske myndigheter vil fortsette å være en internasjonal forkjemper for kvinners rettigheter og likestilling, og at kvinners rettigheter og likestilling skal være tverrgående temaer som eksplisitt integreres i alle norske utviklings- og utenrikspolitiske satsinger. Dette innebærer å «snu bevisbyrden», slik at det avkreves konkrete begrunnelser der kjønnsperspektivet blir utelatt for hvorfor det er utelatt.

Integrering (*mainstreaming*) kan oppleves av noen som komplisert, og «ikke relevant» innenfor sitt arbeidsfelt. Integrering og likestilling må anerkjennes som et eget kompetanseområde. I Norads evaluering av likestillingsbistand (*Evaluation of Norway's support to women's rights and gender equality in development cooperation, 2015*) pekes det på behovet for å øke kompetansen på likestilling og kvinners rettigheter blant ulike utviklingsaktører, spesielt i strategiske sektorer som energi, landbruk og privat sektor, områder som tradisjonelt sett ikke har en sterk likestillingskomponent. Dette er i tillegg spesielt viktig i humanitær innsats i

krig- og konfliktsituasjoner, at deler av innsatsen rettes spesielt inn mot kvinner, og at det tas hensyn til ulike gruppers spesielle behov og sårbarhet.

Norske myndigheter må sikre at kompetansen og kapasiteten på likestillingsspørsmål og – integrering styrkes, både i utenriktjenesten og i planlegging, implementering og evaluering av alle programmer og prosjekter. Flere norske sivilsamfunnsorganisasjoner har lang erfaring og mye kompetanse om integrering av kvinners rettigheter og likestilling i sitt arbeid, og kan bistå med sin kompetanse for å støtte norske myndigheter i gjennomføringen av dette.

Delmålene under mål 5 er svært ambisiøse, og innebærer blant annet en nullvisjon for all diskriminering av jenter og kvinner innen 2030. Skal full likestilling mellom kjønnene oppnås innen 2030 må alle FNs medlemsland utarbeide strategier og konkrete planer for gjennomføringen nasjonalt og internasjonalt.

Norge bør utarbeide en konkret plan for operasjonaliseringen av mål 5 både nasjonalt og internasjonalt, som må ses i sammenheng med gjeldende planer og strategier innenfor ulike samfunnsfelt.

Norge skal våren 2016 utarbeide en ny strategi for kvinners rettigheter og likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken, og vi forventer at denne tar utgangspunkt i bærekraftsmålene.

ANBEFALINGER KNYTTET TIL KONKRETE DELMÅL

Mål 5 om likestilling har 9 delmål, som dekker mange aspekter ved likestilling. I tillegg til anbefalingen om å sikre integrering av kvinners rettigheter og likestilling i alt øvrig arbeid, ser vi behovet for at Norge velger seg ut enkelte områder/delmål som Norge vil prioritere i det internasjonale arbeidet med bærekraftsmålene. Norges prioriteringer bør tas opp til revurdering med jevne mellomrom underveis i perioden, i lys av globale gjennomganger som viser måloppnåelsen samlet og behov for eventuelle ekstrasatsinger innen enkelte områder.

Norge må sikre seg at de mest marginaliserte og sårbare jentene og kvinnene blir inkludert i alle program og planer, for å sikre seg at ingen utelates. Sårbare grupper varierer mellom områder og regioner, og det bør gjennomføres kontekst- og målgruppeanalyse for å identifisere tiltak for å sikre inkludering i hvert enkelt program. Sårbare kvinner kan være kvinner med funksjonshemninger eller kronisk sykdom, etniske og språklige minoriteter (inkludert urfolksvinner), lesbiske, bifile og transkvinner, kvinner med lav utdanning og/eller lav inntekt, migranter og flyktninger, kvinner med økonomisk hovedforsørgeransvar (*female heads of households*), unge jenter, eldre kvinner osv.

Anbefalte delmål/områder som Norge bør prioritere fra 2016, og eksempler på konkrete tiltak:

- Avskaffe alle former for vold mot alle jenter og kvinner (delmål 5.2)
 - Norge bør jobbe for at det blir igangsatt et arbeid for å få utarbeidet en internasjonal konvensjon for å bekjempe vold mot kvinner, etter modell fra Europarådets konvensjon (Istanbul-konvensjonen). Vold mot kvinner er et enormt samfunnsproblem, som hindrer utvikling og realisering av kvinners rettigheter. Å bekjempe vold mot kvinner i alle land er en forutsetning for å klare å oppnå de andre likestillingsmålene. Det må derfor prioriteres høyt.
 - Mange mennesker er på flukt i dag. Norge må sikre at mennesker som er ofre for menneskehandel får nødvendig hjelp og oppfølging, og at bakmenn og andre kriminelle blir strafferettslig forfulgt. Her er internasjonalt samarbeid nødvendig.
- Avskaffe all skadelig praksis, som barneekteskap og kjønnslemlesting (delmål 5.3)
 - Norge bør fortsette innsatsen, både nasjonalt og internasjonalt, på dette området. Det er viktig å være spesielt oppmerksomme på at krig og konflikt kan føre til økt risiko for barneekteskap og tidlig ekteskap. Konkrete tiltak må settes inn for å forebygge og redusere risikoen, og gi nødvendig støtte og bistand til de som har opplevd det.

- Sikre kvinner fulle rettigheter og politisk deltakelse (delmål 5.5)
 - Her kan Norge spesielt jobbe for å sikre trygge forhold for kvinnelige menneskerettighetsforkjempere og deres organisasjoner. Dette inkluderer også økonomiske ressurser som setter organisasjoner i stand til å utøve sin viktige pådriver- og vaktbikkjerolle overfor myndighetene og andre aktører som påvirker samfunn og miljø
- Sikre seksuelle og reproduktiv helse og rettigheter (delmål 5.6).
 - Vi forventer at Norge vil fortsette å både være en tydelig stemme internasjonalt og støtte konkrete prosjekter og programmer innen temaer som av noen oppleves som kontroversielle, som alle kvinners tilgang til trygge og lovlige aborter, kunnskapsbasert seksualundervisning for ungdom, seksuelle minoriteters rettigheter
- Sikre kvinners like rett til økonomisk deltakelse, inkludert eiendomsrett til land, og styrke god politikk for å sikre likestilling (delmål 5 a – c)
 - En studie fra Verdensbanken (*Gender at work, 2014*) viser at over 120 land har lover som begrenser kvinners sysselsettingsmuligheter, enten gjennom restriksjoner på arbeidstid eller type arbeid kvinner kan ta. I mange land har kvinner også begrensede arverettigheter og eiendomsrettigheter. Norge bør løfte dette opp i bilaterale samtaler med aktuelle land, og i internasjonale fora.

MÅL 6: SIKRE BÆREKRAFTIG VANNFORVALTNING OG TILGANG TIL VANN OG GODE SANITÆRFORHOLD FOR ALLE

Disse bidro: FIVAS

FNS bærekraftsmål 6 for vann og sanitær til alle er en tydeliggjøring av hva som må til for at stater skal kunne oppfylle menneskeretten til vann og sanitær. Det er en lang vei å gå i utbygging av infrastruktur både for å gi folk tilgang til rent vann og for å sørge for tilstrekkelige forbedrede sanitærforhold. Mens fremgangen innen tilgang til vann har vært enorm under arbeidet med FNs tusenårsmål har utbredelsen av forbedrede toaletter manglet den samme fremgangen. Det ligger store tekniske utfordringer i å utbre infrastruktur til urbane områder som i dag er helt uten dekning. For å gjøre det mulig å ivareta behovet for forsvarlige sanitære forhold må det finne sted både teknisk innovasjon og enorm merinnsats.

Tilgang til vann og sanitær er viktige offentlige tjenester som fordrer velfungerende statlige og lokale myndigheter. Staters skatteinngang er avgjørende for muligheten til å yte den nødvendige innsatsen. Beskyttelse av vannressurser og forvaltningen av disse til huslige og kommersielle formål krever også økt forvaltningskapasitet i mange land.

Tilgang til forbedrede vannkilder og forsvarlige sanitærforhold er også et fordelings spørsmål. Det er i fattige områder mangelen og problemene som følge av urent vann eller utilstrekkelige sanitærforhold er størst. Det er også en fare for at innsats for å bygge ut infrastrukturen ikke når de fattigste, men kun middelklassen. De langt største problemene med manglende sanitær infrastruktur er i uformelle byområder eller slum hvor de fattigste bor. For å oppnå universell dekning må programmer spesifikt rettes inn for å nå fattige og andre marginaliserte grupper.

Forurensning av vann fra menneskelige ekskrementer er et alvorlig problem som kun kan takles med en progressiv ekspansjon av sanitær infrastruktur. Infrastruktur for vann og sanitær er et offentlig ansvar og bør eies av offentlige eller kommunale myndigheter. Denne typen livsnødvendig infrastruktur danner ofte naturlige monopoler som gjør at de er dårlig egnet for private tilbydere. Erfaringer med offentlig-privat samarbeid viser at det offentlige ofte har båret en uforholdsmessig stor andel av den samlede risikoen, mens de private i stor

grad har hentet ut den positive gevinsten. Det er derfor avgjørende med åpenhet, og at offentlige myndigheters forhandlingskapasitet og kompetanse styrkes der det kan være aktuelt å støtte offentlig-private samarbeid. Norge bør også gå foran for å fremme flere offentlig-offentlige samarbeid innen VA-sektoren. Norge har en sterk offentlig VA-sektor og sterke forskningsmiljøer på dette som ikke er benyttet effektivt i utviklingssamarbeidet.

Industri og jordbruk er også viktige kilder til forurensning og forbruk av vann. Norske myndigheter bør i tillegg til å bidra til styrket forvaltningskapasitet kreve at norske selskaper rapporterer om vannforvaltning. Alle store selskaper bør pålegges å rapportere vannforbruk og utslipp til vann per land de operer i i sine årsrapporter. En slik rapportering bør følges opp av tydeliggjøring av kravene om effektivisering av vannbruk med tallfestede målsettinger for fokussektorer som gruveselskaper og annen utvinningsindustri.

Norge må:

- Styrke samarbeidslands mulighet til å finansiere tilstrekkelig og god forvaltning.
- Bidra til å styrke miljømyndigheters evne til å utvikle og håndheve lovverk som muliggjør beskyttelse av naturlig forekommende vannressurser og vannbaserte økosystemer.
- Fremme offentlig-offentlige samarbeid gjennom å tilrettelegge for samarbeid mellom norske etater og søsteretater i våre samarbeidsland.
- Styrke åpenhet og offentlige myndigheters forhandlingskapasitet før inngåelse av offentlig-privat samarbeide
- Styrke skatteinngang for å muliggjøre økte investeringer i offentlig infrastruktur.
- Jobbe for en fattigdomsorientering av innsats for vann og sanitær gjennom innretting av norsk bistand til feltet, gjennom multinasjonale kanaler, og gjennom dialog med samarbeidsland
- Styrke norske bidrag til innovasjon innen sanitær infrastruktur
- Jobbe for reduserte konflikter om transnasjonale vannressurser ved å legge press på samarbeidsland som Etiopia og Laos for å sikre god forvaltning og dialog om risiko for vannressurser som Lake Turkana (Kenya) og Tonle Sap (Kambodsja).
- Ta initiativ til å opprette et norsk kompetansesenter for VA innen eksisterende forvaltning eller forskningsmiljø med hensikt å styrke innovasjon i VA i lavinntektsland og styrke offentlig-offentlig etatssamarbeid.
- Stille krav om rapportering av vannavtrykk og effektivisering av vannbruk innen vannintensive sektorer.

MÅL 7: SIKRE TILGANG TIL BÆREKRAFTIG ENERGI SOM ALLE KAN HA RÅD TIL

Disse bidro: WWF-Norge, FIVAS, ForUM

Energitilgang og fattigdom henger tett sammen. Verden over er det 1,3 milliarder mennesker som mangler tilgang til strøm, og nesten 3 milliarder mennesker som fortsatt lager mat over røykfulle ovner eller bål, i følge Det internasjonale energibyrået IEA. Fire millioner mennesker dør hvert år av å puste inn skadelig røyk fra

matlaging ved bruk av fast brensel over åpent bål eller dårlige kokeovner. Bruken av trekull øker i tillegg presset på skog som allerede er truet av avskoging.

Energi henger også sammen med klimaendringer. Det er de rike landene som har hovedansvaret for å redusere verdens klimagassutslipp, men størrelsen på utfordringen tilsier at alle land må bidra, etter evne og kapasitet. Dersom dagens utviklingsland bygger ut fornybar energi heller enn fossil energi som låser dem til en fossilintensiv energiproduksjon for mange tiår framover, vil de oppnå både fattigdomsreduksjon og utvikling, men også reduserte og unngåtte klimagassutslipp.

Å bringe mennesker varig ut av fattigdom er et av hovedformålene med norsk bistand og klima er også et prioritert område. Derfor sammenfaller bærekraftsmål 7 om bærekraftig energitilgang for alle svært godt med norsk bistand.

SLIK KAN NORGE BIDRA TIL BÆREKRAFTSMÅL 7:

Det er flere måter Norge kan påvirke oppnåelsen av bærekraftsmål 7. Her foreslår vi opprettelsen av et nytt bistandsprogram, et nytt mandat for Statens Pensjonsfond Utland, og tiltak Norge bør sette i verk på hjemmebane.

Et nytt bistandsprogram for fornybar energi

Det norske Stortinget ser nytten av og behovet for at norsk bistand skal gå til fornybar energi, og har bedt regjeringen innrette norsk energibistand slik at den i større grad enn i dag bidrar til å bekjempe fattigdom. I Innst. 7 S (2015-2016) vektlegger Utenriks- og forsvarskomiteéns flertall småskala fornybarløsninger i tillegg til stabil og sikker energiforsyning for økonomisk vekst og offentlige velferdstilbud. IEA legger til grunn at de fleste som får tilgang til strøm, vil få det via desentraliserte løsninger som minigridd eller hjemmebaserte systemer som solcellepanel på taket. Slike løsninger innen fornybar energi kan bidra til fattigdomsbekjempelse og reduserte klimagassutslipp, samtidig som de kan ha positive effekter på helse og naturmangfold.

Støtte til småskala fornybarløsninger som bekjemper fattigdom skiller seg kraftig fra den mer tradisjonelle norske energibistanden til storskala kraftutbygging og strømmnett, og krever en egen tilnærming. Som et overordnet prinsipp bør programmet drives frem av lokalt næringsliv og sivilsamfunnsorganisasjoner i en "bottom-up-tilnærming" som utfyller nasjonale og internasjonale satsinger på storskala kraftproduksjon og sentral strømmnett. Støtte til utvikling av kokeovnsektoren og sektoren for bærekraftig produsert brensel må være et sentralt element i Norges arbeid på feltet. Erfaringen tilsier at det er småskala løsninger som er mest effektive for å nå fram med moderne energi til fattige og marginaliserte befolkningsgrupper.

Norge har lang erfaring med energibistand og har tilgang på kompetanse til å bygge opp et ambisiøst og helhetlig program på fornybar energi som leverer på de tre bærekraftmålene 7, 13 og 15: energitilgang, bekjempelse av klimaendringene og bevaring av skog. Arbeid for ren energi til alle må innrettes slik at det også leverer på bærekraftsmål 13; bekjempelse av klimaendringene, og 15; liv på land, spesielt med tanke på bevaring av skog, som er dagens viktigste energikilde i mange land. Samtidig må det sikre en bred deltakelse fra store og små bedrifter som opererer i markeder for både sentraliserte og desentraliserte energiløsninger, sivilsamfunnsorganisasjoner, finansnæringen, akademia, og arbeidstakerorganisasjoner.

Et nytt mandat for Statens Pensjonsfond Utland

Norges antagelig kraftigste verktøy for klimafinansiering og et globalt grønt skifte er Statens Pensjonsfond Utland (SPU). Det bør få mandat til å investere direkte i fornybar energi, som solparker og vindenergianlegg (heller enn bare i aksjer). SPU er verdens største statlige investeringsfond og de prinsippene det styres etter har en viktig signaleffekt i verdens investormiljøer. Dette så vi helt tydelig i 2015 da Stortinget besluttet å redusere SPU's kullinvesteringer. Med et infrastrukturmandat som foreslått under vil SPU være med å drive teknologiutviklingen framover og prisene på fornybar energi ned. Det er også svært sannsynlig at en dreining av investeringer fra fossil industri, til fornybar energi, vil være svært lønnsom i det lange løp.

Tiltak hjemme i Norge

I følge SSB har Norge verdens nest høyeste elektrisitetsforbruk per innbygger. Ved å bruke energien vår mer effektivt kan vi unngå å måtte bygge ut mer energiproduksjon i sårbar natur og Norge kan eksportere mer fornybar energi til Europa, slik at fornybarandelen der blir større. Et langsiktig skifte for Norge fra å være eksportør av fossil energi til å bli en leverandør av løsninger for en fornybar fremtid vil være et viktig bidrag i den globale innsatsen for å nå mål 7. Dette må gjøres på en måte som ikke medfører store inngrep i verdifulle naturområder.

KONKRETE ANBEFALINGER TIL DELMÅLENE

Delmål 7.1: Innen 2030, sikre universell tilgang til rimelig, pålitelig og moderne energitjenester.

- Norge bør opprette et ambisiøst og helhetlig program for bistand til fornybar energi. Dette må innebære støtte til småskala fornybarløsninger.

Delmål 7.2: Innen 2030, betydelig øke andelen fornybar energi i den globale energisammensetningen.

- Norge må signalisere en intensjon om aktiv bruk av SPU for å bidra til finansiering av fornybar energi, energieffektivisering, og andre former for utslippsreduksjon, og fullstendig uttrekk fra kullindustrien og på sikt fossil energi generelt.
- Økt produksjon av fornybar energi i Norge kan bidra til energisikkerhet i Europa, og skape arbeidsplasser i kraftkrevende klimavennlig industri i Norge.

Delmål 7.a: Innen 2030, styrke internasjonalt samarbeid for å facilitere forskning og teknologi for tilgang til ren energi, inkludert fornybar energi, energieffektivisering og avansert og renere fossil brennstoffsteknologi, og fremme investeringer i infrastruktur for energi og ren energiteknologi.

Delmål 7.b: Innen 2030, utvide infrastruktur og oppgradere teknologi for å levere moderne og bærekraftige energitjenester for alle i utviklingsland, særlig minst utviklede land, små øystater og kystløse utviklingsland, i samsvar med deres respektive støtteprogrammer.

- SPU bør få mandat til å investere direkte i fornybar energi, som solparker og vindenergianlegg. Med et infrastrukturmandat vil SPU være med å drive teknologiutviklingen framover og prisene på fornybar energi ned.

Hvordan norske organisasjoner bidrar til å nå målet

Mange norske sivilsamfunnsorganisasjoner er engasjert i arbeidet for et skifte mot fornybar energi i Norge og internasjonalt. Sivilsamfunnet i Norge har tatt en aktiv rolle i utformingen av politikken rundt norske investeringer og Statens Pensjonsfond Utland og opparbeidet en sterk kompetanse for å bidra inn mot videre politikktutforming. Norske sivilsamfunnsorganisasjoner har også vært en sentral del av Norges internasjonale arbeid for ren energi. Et eksempel er WWF sitt pilotprosjekt i Kasese i Uganda for å sikre tilgang og tilgjengelige markeder for solenergi for de fattige. Prosjektet har vakt oppmerksomhet på nasjonalt nivå, og metodene utviklet i dette prosjektet kan komme flere land i regionen til gode. Samarbeidet med sivilsamfunnsorganisasjoner på dette feltet bør styrkes.

MÅL 8: FREMME VARIG, INKLUDERENDE OG BÆREKRAFTIG ØKONOMISK VEKST, FULL SYSSELSETTING OG ANSTENDIG ARBEID FOR ALLE

Disse bidro: LOs Internasjonale avdeling, FIVAS, LNU, Forum for Utvikling og Miljø (ForUM)

God næringsvirksomhet er nødvendig for å skape jobber og bekjempe fattigdom. For å bidra til å nå bærekraftsmålene må næringslivet ta sosialt ansvar og bry seg om mer enn bunnlinjen. Handel og investeringer må skje i tråd med menneskerettighetene og jordas tålegrense, og jobbene må være anstendige. De økonomiske verdiene som skapes må også gi verdier for samfunnet.

Å skape gode arbeidsplasser er en av de største utfordringene for alle land fram mot 2030. Norge var første land ut med å lansere en egen nasjonal strategi for et anstendig arbeidsliv[1] (september 2008). Strategien har til formål å samordne og styrke Norges innsats for å fremme arbeidstakerrettigheter globalt. ILO anslo i 2015 at verden frem til 2020 vil trenge 600 millioner arbeidsplasser for å takle global arbeidsledighet og holde tritt med den demografiske utviklingen. Men arbeidsplasser alene er ikke godt nok for å sikre fattigdomsreduksjon. Arbeidsplassene må være *anstendige*, noe som innebærer respekt for grunnleggende og universelle arbeidstakerrettigheter, en rettferdig lønn å leve av, og sosial beskyttelse.[2]

Ved planlegging av ny økonomisk aktivitet og tiltak for å skape arbeidsplasser må bærekraftsprinsippet samt forsvarlig og langsiktig forvaltning av naturressurser ligge til grunn. Verden trenger et globalt grønt skifte og Norge må bidra både nasjonalt og internasjonalt. Myndigheter må legge til rette for jobbskaping og økonomisk vekst som ikke forurenser eller overbeskatter fornybare ressurser. Miljømessig bærekraft og sosiale hensyn må spille en sentral rolle i all økonomisk planlegging. Regjeringer må bygge solide miljøstandarder og kontrollmekanismer, og slik unngå et miljømessig "race to the bottom" for å tiltrekke seg bedrifter som nyter godt av slappe miljøreguleringer.

I praksis vinner dessverre ofte kortsiktige hensyn over langsiktige. Et stort antall jobber i en relativt kort anleggsperiode brukes for eksempel som argument for store naturinngrep: Når anlegget er ferdig står skadet og ødelagt natur igjen, mens arbeiderne ofte reiser tilbake til fattigdommen de kom fra. Kullgruver og -kraftverk bygges mange steder, uten å tenke på at fornybar energi er uten lokal eller global forurensning, og heller ikke vil bli belagt med avgifter eller restriksjoner i fremtiden. Studier viser også at bygging av fornybar energi skaper minst dobbelt så mange jobber som fossil energiutbygging.

Regjeringens Stortingsmelding 35 (2014-2015) «Sammen om Jobben»[3] ser på hvordan næringslivsutvikling kan bidra til utvikling i fattige land. Investeringer er viktig for næringsutvikling, men næringsutviklingen må innebære sysselsetting og opprettelse av anstendige arbeidsplasser dersom investeringene skal bidra til utvikling og fattigdomsreduksjon.

En av grunnsteinene for fredelig handel og utvikling av samfunn er næringslivets positive bidrag. For at næringsvirksomhet skal bidra til å skape stabile og bærekraftige samfunn med økt velferd er det avgjørende at næringsaktører holder seg innenfor miljøets tålegrense og at grunnleggende rettigheter respekteres. Det må gjennomføres løpende aktsomhetsvurderinger for menneskerettigheter. "Føre var" og "forurenser betaler"-prinsippet må anvendes i miljøspørsmål.

Mikro-, små og mellomstore bedrifter spiller viktige roller i økonomier og for mennesker over hele verden. De bidrar til klart flest nye arbeidsplasser for de fattige. Til tross for dette blir disse selskapenes behov ofte ikke prioritert av myndighetene i deres forsøk på å tiltrekke seg investeringer og skape arbeidsplasser. Norge bør derfor målrette tiltak mot mikro-, små- og mellomstore bedrifter i fattige land, og blant annet øke støtten til oppstartsbedrifter og entreprenører i utviklingsland, herunder støtte til opprettelse av lokale inkubasjonsentre og fond som kan sikre risikokapital og kapasitetsbygging for småskala virksomheter.

I perioden 2007 til 2013 mottok Norfund 53 % av all norsk bistand til næringsutvikling. Evalueringen av Norfund[4] viser til manglende dokumentasjon av utviklingseffekt da kun en tredel av investeringene sies ikke å ville blitt gjennomført uten Norfunds involvering. Norfunds valg av fornybar energi, jordbruk og finans er basert på en strategisk avveining, men en økning i økonomisk aktivitet er i seg selv ingen garanti for fattigdomsreduksjon eller anstendige arbeidsplasser. Som et minimum bør Norfund dokumentere at de arbeidsplassene de investerer i respekterer grunnleggende og universelle arbeidstakerrettigheter, betaler en

rettferdig lønn arbeidstakerne kan leve av, og gir dem sosial beskyttelse. Samtidig må Norfunds investeringer være bærekraftige og ikke lede til miljøødeleggelser eller økte klimagassutslipp.

Bruk av og investeringer i skatteparadiser kan være et hinder for bærekraftig vekst, svekker lands skatteinngang og muliggjør kapitalflukt. Dette er et vesentlig hinder for inkluderende og bærekraftig økonomisk vekst, full sysselsetting og anstendig arbeid for alle. Norsk politikk om samstemthet krever en ny gjennomgang av Norfund, statseide selskaper og Statens Pensjonsfond Utlands bruk av skatteparadiser.

Hele 36 prosent av verdens 202 millioner arbeidsledige er unge mellom 15 og 24. Tallet er tre ganger høyere enn befolkningen for øvrig. 60 prosent av ungdom i utviklingsland går verken på skole eller jobber og det er stadig mindre samsvar mellom utdanning og arbeidsmarkedet. Over 500 millioner ungdom sliter med å overleve på under 2 dollar dagen. I regjeringens forslag til arbeidslivsstrategi i utviklingspolitikken gjennom stortingsmelding 35 *Sammen om jobben*, er ungdom fullstendig utelatt fra vurderingene.

Norge må:

- Fremme anstendig arbeids-agendaen nasjonalt og internasjonalt og sikre mekanismer som bidrar til konkret oppfølging og respekt for prinsippene for anstendig arbeid.
- Fremme respekt for anstendig arbeids-agendaen blant norske bedrifter som investerer i utlandet. Dette innebærer respekt for grunnleggende og universelle arbeidstakerrettigheter, en rettferdig lønn det går an å leve av, og sosial beskyttelse.
- Styrke arbeidet med å følge opp og kontrollere at anstendig arbeid og ILOs kjernekonvensjoner er integrert i norsk og internasjonal handelspolitikk og handelsavtaler.
- Følge opp og legge til rette for at norske bedrifter, statseide og private, følger høye standarder for næringsliv når det gjelder respekt for menneskerettigheter, herunder arbeidstakerrettigheter, og etterlevelse av FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter og OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper.
- Kreve at norske bedrifter og finansinstitusjoner som mottar offentlig støtte skal gjennomføre aktsomhetsvurderinger basert på FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter. Selskaper som mottar offentlig støtte må videre rapportere bredt og ikke-finansielt på hvordan selskapenes virksomhet bygger opp under mål på menneskerettigheter, herunder arbeidstakerrettigheter og bærekraftig utvikling.
- Selskaper som mottar støtte til næringsutvikling må anvende føre var prinsippet i miljøspørsmål og for øvrig følge best practice for miljøreguleringer.
- Bidra til og støtte opp under utviklingslands anstrengelser for å utvikle og håndheve retningslinjer mot forurensning og for bærekraftig, langsiktig forvaltning av fornybare ressurser.
- Bidra til at samarbeidsland utvikler langsiktige forvaltningsplaner for utvinning av ikke-fornybare ressurser.
- Aktivt støtte opp under en utbygging av fornybar energiforsyning i mellominntektsland.
- Utvikle en strategi for å fremme kvinners deltakelse og menneskerettigheter i næringsutviklingen.

- Prioritere støtte til mikro-, små- og mellomstore bedrifter i utviklingsland, og samtidig sikre at norske investeringer og støtte, herunder Norfund, ikke fortrenger eller utkonkurrerer lokale selskap og investorer.
- Konsentrere norsk innsats om yrkesutdanning som er markedsrelevant, men som først og fremst er knyttet til landenes egne nasjonale planer for utdanning og jobbskaping. Innsatsen bør ha fokus på å nå kvinner, ungdom og funksjonshemmede.
- Opprettholde prinsippet om at all norsk bistand skal være ubunden.
- Innta en ledende rolle internasjonalt i arbeidet for å få på plass et forpliktende rammeverk for at flernasjonale selskaper og finansielle institusjoner skal beskytte miljøet og respektere menneskerettigheter. Eksempelvis bør Norge støtte den pågående prosessen der man utreder muligheten for å opprette en bindende internasjonal traktat om næringsliv og menneskerettigheter.
- Bidra til at ILO forblir en sterk organisasjon med gjennomslagskraft i arbeidslivsspørsmål både internasjonalt og overfor egne medlemsland.
- Sørge for at Norfund og andre DFIs utvikler og bruker felles retningslinjer og rapporteringsformat for bruk av offentlig-privat samarbeid (PPP). Disse må legge vekt på innvirkning på bærekraftig utvikling, addisjonalitet, nasjonal og lokalt eierskap, risikovurdering, åpenhet, og et robust regime for rapportering og evaluering.

[1] https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/UD/Vedlegg/csr/decentwork_nor.pdf

[2] <http://www.ilo.org/global/topics/decent-work/lang--en/index.htm>

[3] <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-35-20142015/id2423253/?ch=1&q=>

[4] Gaia, januar 2015

MÅL 9: BYGGE ROBUST INFRASTRUKTUR, FREMME INNOVASJON OG BIDRA TIL INKLUDERENDE OG BÆREKRAFTIG INDUSTRIALISERING

Disse bidro: FIVAS, ForUM

Investeringer i infrastruktur for transport, vann- og sanitær, energi og informasjonsteknologi er helt avgjørende for å skape en bærekraftig utvikling. Infrastruktur er en forutsetning for vekst og produktivitet, og for forbedringer i utdannings- og helsetilbud. *Industriell utvikling*, utført på en inkluderende og miljøvennlig måte, er viktig for å oppnå økt inntektsnivå og sikre velferd.

Utbygging av infrastruktur må ta hensyn til ulike gruppers behov, og en må vise spesiell aktsomhet for sårbare gruppers forhøyede eksponering mot endringer som følge av utvikling av stor infrastruktur. Industriell utvikling og utbygging av infrastruktur må skje innenfor rammene av sosial, økonomisk og naturlig bærekraft.

Teknologi og innovasjon kan bidra til å løse utfordringer som følger utbyggingen av infrastruktur, men kan ikke erstatte respekt for internasjonale konvensjoner og behovet for samfunnsmessig planlegging. For at økonomisk aktivitet skal føre til fattigdomsreducerende vekst er den omkringliggende politikken helt avgjørende. IPR-

regler kan være svært hemmende for at utviklingsland skal få adgang til moderne, energieffektiv teknologi, og det må utvikles mekanismer som sikrer fattige land tilgang til ny, kostnadseffektiv teknologi.

Den teknologiske utvikling går veldig raskt på områder som: nye kjemiske forbindelser, nanoteknologi og syntetisk biologi for å nevne noen, samtidig som det ikke finnes tilstrekkelige nasjonale eller internasjonale mekanismer eller institusjoner som kan vurdere eventuelle skadelige utilsiktede effekter av disse teknologier

Norge må fortsette å gi bistandsstøtte til infrastruktur og bærekraftig industrialisering. Disse programmene må ta lærdom av mangler i tidligere støtte til infrastrukturprosjekter. Sektorsamarbeid må ta høyde for ulike kapasitetsnivåer, og norsk innsats må bidra som en garantist for beskyttelse av svake grupper og rettferdig fordeling. Offentlig-privat samarbeid må brukes med varsomhet og åpenhet, og Norge må bidra til at stater med lav forvaltningskapasitet får støtte til å styrke sin forhandlingsposisjon i utformingen av slikt samarbeid. Industrialiseringsprosesser kan innebære smertefulle endringer for sårbare grupper, og FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter må følges også når investeringer foretas i industrialiseringsøyemed.

Norge må jobbe for å styrke rammeverket for gode investeringer i infrastruktur gjennom å sikre:

- Iveretakelse av demokratiske prinsipper og beskyttelse av sårbare mindretall i politiske prosesser frem mot infrastrukturbygging.
- Passe på at infrastruktur tilpasses et klima i endring, og at det blir tatt tilstrekkelig hensyn til økende fare for ekstremvær
- Urfolks adgang til «fritt forutgående og informert samtykke»^[1] innen investeringer foretas.
- Anstendig kompensasjon til mennesker som må flytte eller får forringet kvalitet på bolig eller levevei som konsekvens av investeringen.
- Konsultasjon og omforent forståelse mellom selskap og lokalbefolkning om omfanget av investeringene, samt positive og negative direkte og indirekte konsekvenser for lokalsamfunnet.
- Lokalbefolkningens tilgang til arbeidsplasser som skapes.
- At arbeidsplassene som skapes er anstendige (se også anbefalingene under bærekraftsmål 8).
- At all industrialisering og utvikling av infrastruktur tar hensyn både til naturmiljøet og klimaet og minimerer negative konsekvenser. Norge bør ikke bidra til infrastruktur og industrialisering som fører til vesentlig økning i klimagassutslipp eller forårsaker store naturødeleggelser.
- Norge må ta aktivt del i arbeidet med den nye "Technology Facilitation Mechanism (TFM) for å gjøre den til et effektivt organ for teknologivurdering.

[1] <http://www.ilo.org/global/topics/equality-and-discrimination/indigenous-and-tribal-peoples/lang-en/index.htm>

MÅL 10: REDUSERE ULIKHET I OG MELLOM LAND

Disse bidro: Redd Barna, Norsk Folkehjelp, Regnskogfondet

UTFORDRINGER, LØSNINGER OG ANBEFALINGER TIL NORGE

Den økonomisk ulikheten vokser innad i land. Ifølge en 2016 Oxfam-rapport eier verdens rikeste 1 prosent snart mer enn resten. I rapporten *Projecting progress: reaching the SDGs by 2030* går den britiske tenketanken Overseas Development Institute gjennom statusen for et utvalg av bærekraftsmålene. På mange områder er verden heldigvis på rett vei. På ulikhet skriver ODI derimot at ikke bare er vi langt unna å oppnå målet om å redusere inntektsulikhet, vi beveger oss i feil retning. Dette er ikke tilfeldig, men et resultat av en villet politikk. Den negative utviklingen vil fortsette fram mot 2030 dersom det ikke tas klare politiske grep.

Stor økonomisk ulikhet er grunnleggende urettferdig og har mange negative konsekvenser for samfunnet. Den er en kilde til frustrasjon og uro, og har negativ effekt på økonomisk vekst og på velstand for folk flest. Konsentrasjon av rikdom og kontroll over ressurser gir politiske og økonomiske eliter uforholdsmessig stor innflytelse til å befeste og fremme sine privilegier og dominere offentlig debatt. Samtidig har de som har minst, både i velstand og muligheter, verken stemme og plass rundt bordet når beslutninger tas. Dette undergraver demokratiske prosesser. Vi må støtte opp om folks organisering for å få mer demokratiske beslutningsprosesser og endringer i politikk. Det er avgjørende å fremme åpenhet og støtte opp om media som kan gi tilgang til informasjon og analyse.

Reduksjon av ulikhet kan ikke vedtas med et pennestrøk. Det krever innsats på mange områder og er derfor nært knyttet til de andre bærekraftsmålene, blant annet fattigdomsbekjempelse, helse, utdanning, likestilling, anstendig arbeid og økonomisk vekst, godt styresett, klima og globalt partnerskap. På samme måte krever full oppnåelse av disse målene at verden beveger seg i riktig retning hva gjelder reduksjon i ulikhet i muligheter.

Et bærende prinsipp for de nye målene er **Leave No One Behind** – at ingen grupper i samfunnet skal stå utenfor utviklingen de neste 15 årene. Dette krever et fokus på årsakene til at noen grupper er uforholdsmessig høyt representert blant de som ikke er nådd i arbeidet med tusenårsmålene. Millioner av barn med nedsatt funksjonsevne, urfolk, jenter, etniske minoriteter og barn født i feil region i landet får ikke overleve, gå på skole eller være trygge kun på grunn av hvem de er eller hvor de er født. Det er ikke tilfeldig at disse gruppene etterlates – det er et resultat av systematisk forglemmelse, forsømmelse og ikke minst diskriminering. Urfolk blir for eksempel diskriminert og marginalisert på ulike nivåer. Denne situasjonen er forsterket av en manglende anerkjennelse av deres kollektive rettigheter i lovgivning og nasjonal politikk.

Reduksjon av ulikhet i muligheter er viktig, men ikke tilstrekkelig for å få bukt med økonomisk ulikhet. Det er nødvendig at arbeid blir godt betalt, at lønnsforskjeller ikke er for store, at småbønder får tilgang til ressurser, at kvinner får lik rett og tilgang til økonomiske ressurser, at det bygges sosiale sikkerhetsnett, og at ressursene omfordeles slik at ressursene totalt i samfunnet blir jevnt fordelt.

Selv om ulikhet mellom land har gått noe ned er fortsatt brorparten av økonomiske og teknologiske ressurser konsentrert i "nord" og den globale maktfordelingen er svært skjev. Utviklingsland mangler en plass ved bordet når viktige beslutninger tas, blant annet i arbeidet mot kapitalflukt.

Norge var en pioner i å sette reduksjon av ulikhet på dagsorden i utviklingspolitikken, da Stortinget vedtok St.meld 25 (2012-13). Regjeringen har senere lagt mindre vekt på dette, blant annet i arbeidet med de bærekraftige utviklingsmålene. Norge har gode forutsetninger for å være en pådriver for en politikk internasjonalt. Vi kan vise til egen erfaring med at en mer rettferdig fordeling av ressurser, tiltak for å nå ekskluderte grupper og et universelt velferdstilbud både er mulig å få til og gunstig for samfunnsutviklingen.

Anbefalinger: Norge må:

- systematisk vurdere hvordan politikk og bistand bidrar til redusert ulikhet i og mellom land
- sikre at sårbare og ekskluderte grupper nås særskilt i utviklingspolitikken (Leave No One Behind)
- øke den økonomiske og politiske støtten til representative organisasjoner som fremmer marginaliserte gruppers rettigheter.
- fremme gjennomføring av ILOs kjernekonvensjoner og prinsipper for anstendig arbeid.
- være en pådriver for å sikre at staters forpliktelser, også våre egne, måles gjennom ratifisering og implementering av FNs konvensjoner som FNs kvinnekonvensjon, den internasjonale konvensjon om eliminering av alle former for rasediskriminering, ILO-konvensjon 169 om urfolks rettigheter, FNs barnekonvensjon, FN-konvensjonen for funksjonshemmedes rettigheter og gjennom implementering av anbefalingene av FNs overvåkingsorganer.

Se også anbefalingene under bl.a. mål 3 (helse), 4 (utdanning), 5 (likestilling), 17 (Partnerskap), m.fl, for anbefalinger som bidrar til å redusere ulikhet i både inntekt og muligheter, innad i og mellom land.

Trygg migrasjon

Det finnes mange forskjellige grunner til at folk flytter og flykter – fra frykt for forfølgelse, flukt fra krig og konflikt, et ønske om et bedre liv for seg selv og sin familie. Dette innspillet vil gå ikke inn på bakenforliggende årsaker til migrasjon, selv om mange av disse er knyttet til en stadig mer synlig ulikhet mellom land. Istedenfor ønsker organisasjonene å legge vekt på delmål 10.7 i lys av norsk og europeisk håndtering av den globale flyktningkrisen. Europa må samarbeide om å sikre trygge lovlige fluktruter for mennesker som har flyktet fra alt de har, og for å motarbeide menneskesmugling. Norge bør være en pådriver for en løsning som sikrer barn, kvinner og menn på flukt trygghet og beskyttelse.

Anbefalinger: Norge må:

- jobbe for at den europeiske responsen til den globale flyktningkrisen bidrar til å skape trygge, lovlige ruter, og sikrer flyktninger den beskyttelsen de trenger og har rett på.

Eksempler på sivilsamfunnets bidrag

A. I Ecuador har urfolks kvinner fra lokalsamfunnet Canelos - en vanligvis marginalisert gruppe - fått en bedre posisjon i samfunnet gjennom at de har økt sin matsikkerhet og blitt mindre sårbare for klimaendringer. Kvinnene har fått opplæring i tradisjonell skogforvaltning, medisinske planter og klimaendringer, og har gjenopplivet sin tradisjonelle kunnskap om bærekraftig agroskogbruk. De er nå i bedre stand til å bevare skogen, tilpasse seg klimaendringene, og øke sin matsikkerhet. Prosjektet ble utviklet med deltakelse både fra unge og eldre urfolkskvinner som aktivt delte kunnskap med hverandre. De ble støttet av Norge gjennom Regnskogfondet.

B. I noen få land har økonomisk ulikhet blitt redusert det siste tiåret, som et resultat av mobilisering fra organisasjoner i sivilsamfunnet. Bolivia er et eksempel på dette. Den brede urfolks- og bondebevegelsen CSUTSB, mobiliserte mot privatisering og for en ikke-diskriminerende og omfordelende politikk. De bidro til at Bolivia fikk sin første indianske president, Evo Morales (2006), og fikk etter dette gjennomslag for sine synspunkter i grunnloven (2009) og i politiske omfordelingstiltak. Norsk Folkehjelp støttet CSUTSB i deres organisering og mobilisering.

C. 26. april lanserer Redd Barna sin nye tre-årige globale kampanje. Målet er å sikre at ekskluderte grupper barn overlever, lærer og er trygge. I en ny rapport som lanseres samme dag, vil Redd Barna vise at visse grupper barn – barn med nedsatt funksjonsevne, urfolk, jenter, barn på flukt, minoriteter, og barn født i dårlig

stilte regioner i et land – er blitt systematisk glemt, forsømt og diskriminert. Redd Barna, både i Norge og globalt: bygge kunnskap og bevissthet om at barn ikke får rettighetene sine innfridd, kun på grunn av hvem de er eller hvor de er født, jobbe for at myndigheters innsats på alle nivåer rettes mot de ekskluderte barna først, og bygger opp fattige lands evne og mulighet til å innfri befolkningens rettigheter, og sist men ikke minst styrke eget arbeid for å nå barna verden har glemt.

MÅL 11: GJØRE BYER OG BOSETTINGER INKLUDERENDE, TRYGGE, ROBUSTE OG BÆREKRAFTIGE
Disse bidro: LNU, Spire, Forum for Utvikling og Miljø (ForUM)

DELMÅL:

11.1 Innen 2030 sikre allmenn tilgang til tilfredsstillende og trygge boliger og grunnleggende tjenester til en overkommelig pris, og bedre forholdene i slumområder

11.2 Innen 2030 sørge for at alle har tilgang til trygge, lett tilgjengelige og bærekraftige transportsystemer til en overkommelig pris, og bedre sikkerheten på veiene, særlig gjennom utbygging av offentlige transportmidler og med særlig vekt på behovene til personer i utsatte situasjoner, kvinner, barn, personer med nedsatt funksjonsevne samt eldre

11.3 Innen 2030 oppnå en mer inkluderende og bærekraftig urbanisering med mulighet for en integrert og bærekraftig bosettingsplanlegging og -forvaltning som gir medbestemmelse i alle land

11.4 Styrke innsatsen for å verne om og sikre verdens kultur- og naturarv

11.5 Innen 2030 oppnå en betydelig reduksjon i antall dødsfall og antall personer som rammes av katastrofer, herunder vannrelaterte katastrofer, samt i betydelig grad minske de direkte økonomiske tap i verdens samlede bruttonasjonalprodukt som følge av slike katastrofer, med vekt på beskyttelse av fattige og personer i utsatte situasjoner

11.6 Innen 2030 redusere negative konsekvenser for miljøet i storbyene målt per innbygger, blant annet ved å legge særlig vekt på luftkvalitet samt offentlig og annen form for avfallshåndtering

11.7 Innen 2030 sørge for allmenn tilgang til trygge, inkluderende og lett tilgjengelige grøntområder og offentlige rom, særlig for kvinner, barn og eldre samt personer med nedsatt funksjonsevne

11.a Støtte positive økonomiske, sosiale og miljømessige forbindelser mellom byområder, omland og spredtbygde områder ved å styrke nasjonale og regionale utviklingsplaner

11.b Innen 2020 oppnå en betydelig økning i antall byer og bosettinger som vedtar og gjennomfører en integrert politikk og plan med sikte på inkludering, bedre ressursbruk, begrensning av og tilpasning til klimaendringer samt evne til å motstå og håndtere katastrofer, samt utvikle og iverksette en helhetlig og altomfattende risikostyring i forbindelse med katastrofer, i tråd med Sendai-rammeverket for katastrofeberedskap 2015-2030

11.c Bistå de minst utviklede landene med å oppføre bærekraftige og solide bygninger ved bruk av lokale materialer, blant annet gjennom økonomisk og faglig bistand

ANBEFALINGER:

I dag bor over halvparten av verdens befolkning i byer, noe som vil øke til 60 % innen 2030. 90 % av denne økningen vil skje i utviklingsland. Rask urbanisering krever samstemt utvikling av flere sektorer og på flere

nivåer både lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Store deler av verdens fattige bor nå i urbane strøk og økende ulikhet er en global utfordring.

Over 800 millioner mennesker bor i slum og tallet øker raskt. Rundt halvparten av alle slumbeboere er unge mennesker under 18 år, en særlig sårbar gruppe. Denne utviklingen vil i tiårene fremover eksplodere, særlig i de store byene sør for Sahara. Den raske tilveksten til slumbyer er en enorm utfordring for infrastruktur, vann, sanitær, nærmiljø, klima og helse. Hvert år dør 1,5 millioner barn i slum på grunn av vann og sanitærrelaterte sykdommer.

11.1 Anbefaling: Norge bør ta den globale urbaniseringstrenden på alvor i utformingen av fremtidens utviklingspolitikk og gå inn med politisk tyngde i FN-prosessen for å vedta en ny urban agenda. Unge mennesker i slumbyer kan bli en enorm ressurs eller et potensielt problem. Det må gjøres mer for at unge mennesker har handlingsrom og muligheter til å skape meningsfulle liv. Det kan best gjøres ved en rettighetsbasert tilnærming til utdanning, arbeid, demokratibyggning og sterke sivilsamfunn. Økologiske hensyn må være en av hovedverdiene i byutvikling. Lokal matproduksjon i form av urbant jordbruk bør være en integrert del av byplanlegging og byutvikling.

Norge ligger godt an til å nå målene om inkluderende, sikre, robuste og bærekraftige byer og lokalsamfunn, men på flere områder kan også Norge gjøre mer.

Byer i Norge, som Oslo og Bergen, har tidvis Europas verste luft. Byer står bare for 3 % av verdens areal, men for 75 % av alle CO₂ utslipp. Syv millioner mennesker dør årlig av sykdommer som kan knyttes til luftforurensning. Dette er et stort problem både i nord og sør, og potensialet for bedring er stort. 80 prosent av Norges befolkning bor i dag i tettbygde strøk og mesteparten av folkeveksten i årene fremover vil komme i de største byområdene. Byene vil bli en viktig del av løsningen på klimaproblemene.

11.6 Anbefaling: Norge bør umiddelbart sette i verk tiltak for å få utslippene i byer og tettsteder under anbefalte grenser. Norge bør lage en helhetlig plan for bærekraftig og klimavennlig utbygging av norske byer og tettsteder. Herunder infrastrukturplaner med utgangspunkt i miljøvennlig kollektivtransport, gode muligheter for friluftsliv, ren luft og fravær av støy. Bevaring av vegetasjon og sammenhengende blå og grønne områder er viktig for naturmangfoldet og gir renere luft og vann, samt mindre støy.

Ulikheten øker globalt, tendenser vi også ser i Norge. Å bo er svært kostbart og myndighetene må gjøre mer for å sikre tilgang til verdige boforhold for alle. Finanskrisen (i USA) viste oss at vi er del av et sårbart system som potensielt kan gi mange hjemløse, også i Norge der private husstander har høy gjeld. Antall hjemløse øker også i Norge og det blir mindre plass til dem i det offentlige rom.

11.7: Anbefaling: Norge bør gjøre mer for å sikre bedre boligsosiale forhold og unngå økt polarisering. Norge bør gjøre mer for å motvirke hjemløshet og undersøke forholdene for marginaliserte og udokumenterte befolkningsgrupper. Norge bør gjøre mer for å sikre grøntområder og urbane oppholdsplasser som er tilgjengelige for alle, uavhengig av kjøpekraft, alder og funksjonsevne. Norge bør intensivere arbeidet, blant annet økonomisk, med "Norge universelt utformet innen 2025" slik at offentlige rom, transport, arbeidsplasser o.a. også er tilgjengelig for mennesker med nedsatt funksjonsevne.

BÆREKRAFTSMÅL 12: ANSVARLIG FORBRUK OG PRODUKSJON

Disse bidro: *Framtiden i våre hender, Forum for Utvikling og Miljø, PERL/UNITWIN*

1. REDEGJØRELSE

Bærekraftig produksjon innebærer å effektivisere og minske ressursbruk, miljødeleggelse og klimagassutslipp når en lager, forbruker og kaste en vare. Bærekraftig produksjon tar hensyn til sosiale behov og rettigheter så vel som miljøkonsekvenser. Det handler om sammenhengene knyttet til produktets totale livssyklus både i og utenfor landet. For å presse bedrifter til å produsere bærekraftig kan staten blant annet innføre lover og avgifter, og investere i miljøvennlig teknologi.

I dag forbruker vi mer enn hva som er miljømessig bærekraftig. For å sikre gode levekår for nåværende og fremtidige generasjoner er bærekraftig forbruk en forutsetning. Eksempler på hvordan vi kan redusere personlig forbruk er blant annet å kaste mindre mat, resirkulere, spise mindre kjøtt, kjøpe færre varer, spare strøm og vann, velge kollektivtransport og redusere antall flyreiser.

Bærekraftig produksjon og forbruk er ansett som «hjørnesteinen» i å oppnå bærekraftig utvikling. Det kan på sikt føre til begrensning av klimaendringer, økt livskvalitet for alle mennesker på jorda, og økonomisk vekst.

2. DRØFTING

Dette er et viktig mål i et globalt samarbeidsperspektiv. For de fattige landene er det avgjørende at de rike landenes ikke-bærekraftige forbruksmønster endres, for at de skal påta seg forpliktelser for eksempel under Klimakonvensjonen.

Norge er et land som i liten grad har et bærekraftig forbruk. Nordmenn legger beslag på en langt større andel av jordas ressurser enn det som er rettferdig dersom alle skulle få dekket sine grunnleggende behov. Dette gjøres gjennom produksjon og forbruk av varer i Norge, av varer som importeres til Norge, og gjennom andre adferd som direkte legger beslag på ressurser i uforholdsmessig stor grad. Endringer i retning av mer bærekraftig forbruk og produksjon vil ha betydelige konsekvenser nasjonalt og globalt for klima og miljø så vel som for helse og samfunnsutvikling. For de fattige landene er det avgjørende for deres utvikling at de rike landenes ikke-bærekraftige forbruksmønster endres.

På toppmøtet om Bærekraftig Utvikling i 2012 (Rio+20) forpliktet Norge seg til å bidra til prosesser som fører til bærekraftig forbruk og produksjon ved at Norge underskrev den 10-årige Rammeplan for Bærekraftig Forbruk og Produksjon. I 2015 sluttet Norge seg til avtalen om de nye globale Bærekraftsmålene (2015-2030) inklusiv mål #12 om bærekraftig forbruk og produksjon. Klimakonvensjonen (Paris 2015) som Norge har godkjent, understreker behovet for bærekraftig forbruk og produksjon. I tillegg til disse tiltak, har både EU og OECD anerkjent nødvendigheten av mer bærekraftig produksjon og forbruk og igangsatt strategier til å oppnå dette.

Bærekraftig produksjon er et stykke på vei regulert i Norge gjennom lovfestet forbud mot en god del former for miljøskadelig adferd og gjennom miljøkrav til produksjon, merkeordninger, og sertifiseringer. Grønn Skattekommisjon inneholder også en god del lovende forslag. Men det er klart at eksisterende tiltak er for begrenset og lite ambisiøst til å sørge for tilstrekkelig endring.

I dag inneholder norsk politikk lite for å påvirke forbruket i mer bærekraftig retning. Regjeringen har erklært sin støtte til ambisjonen om å redusere forbrukets miljøbelastning. Avgifter på fossilt drivstoff og andre miljøavgifter i personbiltrafikken viser at slik politikk fungerer godt, men denne tankegangen burde i langt større grad vært brukt også på andre områder. Eksisterende planer overser viktige sider ved bærekraftig forbruk og er utilstrekkelige for å nå målene.

3. ANBEFALINGER TIL HVA NORGE BØR GJØRE HHV HJEMME OG UTE

Målet inneholder 11 delmål, men få av disse er veldig konkrete. Vi anbefaler derfor noen få konkrete tiltak på kort sikt:

1. **Utarbeid en plan for operasjonalisering av samtlige av delmålene til Mål #12**, med spesifisering av hva disse bør innebære i norsk sammenheng, hvilket ambisjonsnivå Norge vil legge seg på, hvilke indikatorer som skal brukes for å måle oppnåelse, og hvilke ytterligere tiltak som vil være nødvendige i fremtiden. En slik plan bør også inneholde sektorovergrep som vil kunne redusere den samlede sosial- og miljøbelastningen fra forbruk, slik som økt merverdiavgift på fysiske varer, reduksjon eller fjerning av merverdiavgift på reparasjon og andre tjenester, forbud mot salg av produkter med farlige eller forurensende deler, forbud mot salg av produkter med tap, og strengere krav til levetid på produkter.

2. **Lag en nasjonal handlingsplan for å gjennomføre det tiårige rammeplan for bærekraftig produksjon og forbruk.**

En slik handlingsplan bør være resultat av et bred og kontinuerlig rådslagnings-prosess med sivilsamfunnet, academia, forskere og næringslivet. Den trenger å ta for seg samtlige av de nåværende hovedtema i den 10-årige Rammeplan (dvs: offentlig innkjøp, turisme, forbruker informasjon, bygninger, mat, og bærekraftig livsstil og utdanning) og kartlegge hva som er oppnådd og hva som gjenstår å gjøre. Samtlige departementer bør delta i formulering av tiltak til handlingsplanen og bør bidra til gjennomføring gjennom deres budsjetter. To hovedområder bør vies spesielt oppmerksomhet: informasjonsformidling og utdanning.

a) Informasjonsformidling bør ha til hensikt å vise positive, innovative alternativer til dagens produksjon og forbruk. Den bør formidle oppdatert kunnskap på en måte som understreker at vi alle er i en læringsprosess og selv om noen tiltak viser seg å være mindre tilfredsstillende enn opprinnelig tenkt, må tiltak prøves ut for å finne eventuelle løsninger. Informasjonsformidling, i tillegg til å vektlegge positive muligheter, bør også være oppmerksom på utfordringen med «informasjon overload» og passe på at informasjon er relevant og lett forståelig.

b) Utdanning: Den 10-årige Rammeplan har utarbeidet en virksomhetsplan for Utdanning for Bærekraftig Livsstil. En norsk handlingsplan om den 10-årige Rammeplan bør inkludere klare tiltak for opplæring om bærekraftig forbruk som del av utdanning for bærekraftig utvikling. Lærerutdanningen må styrkes innenfor dette tverrfaglig tema.

3. **Lag en handlingsplan for hvordan Norge kan halvere matsvinn.**

SDG 12.3 er muligens det mest konkrete av delmålene, og krever ikke ytterligere utredning eller konkretisering. Stortinget har også bekreftet sin forpliktelse til dette målet, i behandlingen av «Representant forslag om å halvere matkastingen i Norge» (Dokument 8:144 S (2014-2015), Innst. 60 S (2015-2016)[3]). Denne planen bør omfatte både opplysningstiltak, reguleringer, avgifter og tiltak som etablering av matsentraler for å håndtere overskuddsmat. Blant de enkleste og beste tiltakene forbrukere kan gjøre for både miljø og samfunn, er å kaste mindre mat. Bare i Norge kaster vi hvert år over 350.000 tonn mat som kunne vært spist. Nærmere to tredjedeler av denne kastingen skjer i husholdningene. Hos en gjennomsnittlig barnefamilie havner hver femte handlepose med mat som kjøpes rett i søpla. Resten, ca 130 000 tonn mat, blir kassert i matindustrien, i grossistleddet og i butikk-kjedene. En halvering av matsvinnet i Norge ville

- hatt samme klimaeffekt som å fjerne utslippene fra 120.000 personbiler
- tilsvart kaloribehovet til 300.000 mennesker
- frigjort arealer tilsvarende om lag seks prosent av Norges samlede jordbruksareal

I dag har Norge ingen konkret, overordnet plan for å redusere det samlede matsvinnet. Aktørene i næringsmiddelindustri og dagligvare har et etablert bransjesamarbeid for å redusere matsvinnet, men dette er neppe tilstrekkelig.

Delmål 12.6: Stimulere selskaper, særlig store og flernasjonale selskaper, til å innføre bærekraftige arbeidsmetoder og integrere informasjon om bærekraft i sine rapporteringsrutiner

- **Utvide kravene** til rapportering for selskapene som mottar regjeringens ulike støtteordninger. Rapporteringen må inkludere bred, ikke-finansiell rapportering, inkl. hvordan selskapenes virksomhet bygger opp under mål på menneskerettigheter og bærekraftig utvikling. Rapportene skal utformes slik at resultatene er sammenlignbare og kan vise utvikling over tid innad i selskapet, og mellom ulike selskap. Videre skal land-for-land rapporteringen integreres.
- **Kreve** en grundig aktsomhetsvurdering av selskapene, basert på FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter av det aktuelle prosjektet når selskap søker om støtte for å etablere seg i utviklingsland. Denne skal legges til grunn for tildeling og inngå i grunnlaget for årlig resultatrapportering. Det vil få konsekvenser for selskapene dersom målene ikke nås.

Delmål 12.8c: Redusere ineffektive subsidier til fossilt brensel ved å fjerne markedsvridninger som oppmuntrer til overforbruk, i samsvar med forholdene i de enkelte land, herunder ved å legge om skatter og avgifter og avvikle skadelige subsidier der de finnes, slik at konsekvensene for miljøet avdekkes, samtidig som det tas fullt ut hensyn til utviklingslandenes særlige behov og situasjon og eventuelle skadelige konsekvenser for deres utvikling begrenses mest mulig og på en måte som beskytter de fattige og de berørte lokalsamfunnene

- Norge må eliminere de indirekte subsidiene til petroleumsindustrien. Delvis statseide selskaper må instrueres om å påse at bærekraftshensyn blir tatt gjennom hele verdikjeden, og at de rapporterer regelmessig på fremskritt på dette området.

MÅL 13: BEKJEMPE KLIMAENDRINGER OG KONSEKVENSENE AV DISSE

Disse har bidratt: WWF-Norge, Caritas, Utviklingsfondet, Regnskogfondet

REDEGJØRELSE

Klimaendringene er den største utfordring verdenssamfunnet står overfor i det 21. århundre. Verden er i dag på vei mot gjennomsnittlig global temperaturstigning som vil passere 2°C rundt 2050, med de dramatiske konsekvenser dette vil medføre. Paris-avtalen fra desember i fjor forplikter *alle land* til å gjøre *det de kan* for å holde temperaturøkningen «godt under 2°C og etterstrebe å begrense temperaturøkningen til 1,5°C». For å nå dette må det settes ambisøse mål for kutt i industriell/fossil sektor, samtidig som vi øker innsatsen for å stanse ødeleggelsen av verdens skoger og andre viktige økosystemer. Dette betyr at det med det samme må settes i gang et skifte til bærekraftig, fossilfri utvikling, i alle verdens land. Endringen vil måtte skje på globalt, nasjonalt og lokalt nivå. Det kanskje viktigste elementet i denne omleggingen vil være en tverrgående holdningsendring, gjennom alle lag av økonomien, og i alle samfunn, i retning av å alltid velge klimasmarte løsninger som ikke truer biologisk mangfold, matsikkerhet og urfolks rettigheter. Vår forståelse av klimaendringene må endres fra å se det som vår tids største problem, til å se det som en stor mulighet. Enda raskere teknologiutvikling, bredere folkelig oppslutning om arbeidet for en fossilfri verden, og sterk økonomisk og politisk konkurranse vil være viktige utslag av denne holdningsendringen.

Mål # 13 har implikasjoner for svært mange av de 16 andre målene (SDGs). Fortsatt økonomisk vekst er i mange tilfeller en nødvendighet for å bekjempe sult og fattigdom, og hittil i historien har vi opplevd en direkte sammenheng mellom økonomisk vekst og utslipp av klimagasser. Denne sammenhengen må brytes for å få til

det nødvendige globale grønne skiftet, samtidig som vi må akseptere at en rekke fattige land vil ha en betydelig økning i sine utslipp i årene som kommer. Det betyr at industrialiserte land i OECD, og mange av mellominntektslandene må redusere sine utslipp dramatisk for å unngå en global oppvarming på over 1,5°C.

Norsk klimapolitikk er preget av en rekke forskjellige mål, for forskjellige tidsperioder. I følge klimaforliket skal Norge redusere nasjonale utslipp med 15-17 millioner tonn CO₂ ekvivalenter (mtCO₂) innen 2020, og være klimanøytralt i 2030. Samtidig søker vi om å bli med i EUs klimaregime, som også har bestemt at utslippene samlet sett må ned med ca 40 % i forhold til 1990, også innen 2030. Det kan bety at Norge må redusere utslipp i andre land med opptil 31 millioner tonn, og de innenlandske utslippene må ned med 21 mtCO₂. Imidlertid åpner EUs system for kvotehandel innen EU (ETS), både i kvotepliktig sektor (industri, petroleum) og ikke-kvotepliktig sektor (transport, landbruk, bygninger). Både nåværende og tidligere regjeringer har uttalt at man regner med i stor grad å benytte seg av slike såkalte fleksible mekanismer, altså delvis kjøpe seg fri fra kravet om å gjøre omstillinger i Norge, gjennom å finansiere utslippsreduksjoner for eksempel i Polen eller Romania.

1. DRØFTING:

Bærekraftsmål 13 er et av de mest utfordrende målene blant SDG-ene. Å nå dette målet på nasjonalt plan vil bli en stor utfordring for myndigheter og innbyggere. Det har vært ført en aktiv klimapolitikk i landet på en del områder, for eksempel gjennom innføringen av CO₂-avgift og medlemskapet i ETS, satsingen på elbiler og testanlegget for karbonfangst- og lagring (CCS). Men utslippene har vokst på nasjonalt plan. Politikerne har i stor grad tenkt på kvotehandel og fleksible mekanismer som midler som får de globale utslippene ned, mens vi i Norge ikke trenger å legge om. Dette har vært bygget på det samfunnsøkonomiske prinsippet om at investeringene må settes inn der man får mest reduksjon av de globale utslippene for pengene. Denne tankegangen medfører at andre land kan få et forsprang når det gjelder omstilling til en fossilfri framtid (som ikke ligger så veldig langt inn i framtiden). Norge med sin enorme petroleumsbaserte rikdom har dessuten et moralsk ansvar for å omstille seg raskt.

Norsk landbasert industri har riktignok respondert positivt på statlige reguleringer, CO₂-avgift og tilknytningen til ETS, mens petroleumsindustrien og veitrafikken har økt sine utslipp siden 1990, med hhv. 91% og 31%. For at vi skal kunne redusere våre utslipp raskt nok, og i tilstrekkelig omfang til å nå de mål vi allerede har satt oss, må arbeidet for å redusere utslipp intensiveres, spesielt fra transportsektoren og fra petroleumsindustrien. Det vil være illusorisk å tro at norsk olje og gassutvinning kan vokse i årene som kommer. I stedet vil leting og utbygging av nye felt måtte opphøre, mens de eksisterende felt og vedtatte utbygginger kanskje kan opprettholdes så lenge reservene varer og det er et marked for produktene.

På litt lengre sikt må vi skjerpe målene ytterligere for å tilfredsstille Parisavtalens ambisjon om å holde den globale oppvarming nærmere 1.5°C, siden de eksisterende målene har blitt utviklet med basis i togradersmålet.

Norge har ikke gjort nok for å tilpasse våre byer og vår infrastruktur til et klima i endring, og til stigende havnivå. I årene som kommer vil vi se mer flom, ras og uvær, og behovet for investeringer i beredskapsordninger er raskt økende. Noen steder i landet ser man at bevisstheten om viktigheten av å ta klimahensyn er til stede, men det er langt igjen før denne bevisstheten er generalisert i nasjonal og lokal forvaltning så vel som næringslivet. Forsikringsordninger for naturskade vil bli utfordret.

Både landbruket og marin sektor i Norge kan gi verdifulle bidrag til en fossilfri verdiskapning. Dette må skje gjennom å legge til rette for økt opptak av CO₂ i skog- og landsektoren, økt bruk av biomasse til materialer, til matproduksjon og som drivstoff. Samtidig vil matproduksjonen kunne trues av endringer i nedbørsmønstre, nye plantesykdommer og endret temperatur.

Klimafinansiering er avgjørende, både som et redskap for å redusere utslipp og øke motstandskraft i utviklingsland, og et norsk bidrag for å oppfylle Paris-avtalen og andre internasjonale forpliktelser. Norge har et av verdens høyeste nivåer av klimafinansiering i forhold til folketallet. Imidlertid regner regjeringen norske

bidrag til forskjellige klimaformål i utviklingsland som en del av den generelle utviklingsbistanden (ODA). Selv om det er bred politisk enighet om at ODA skal ligge på 1% av BNP, er denne bevilgningen sterkt presset av behovet for økt humanitær innsats, og mye penger blir om dirigert til asylmottak i Norge. Norge er et land som har en relativt solid finansiell situasjon, og en særdeles stor gjennomsnittsinntekt i befolkningen. Det vil derfor hevdes av mange at vår evne til å bidra tungt til klimafinansiering må oppfattes som en forpliktelse til å styrke bidragene, og inngå langsiktige forpliktelser. Langsiktig klimabistand vil også kunne gi en mer stabil og tryggere verden, og bidra til det humanitære arbeidet.

Norges antagelig kraftigste verktøy for klimafinansiering og et globalt grønt skifte er Statens Pensjonsfond Utland (SPU), verdens største statlige investeringsfond. Prinsippene det styres etter har en viktig signaleffekt i verdens investormiljøer. Med et infrastrukturmandat som foreslått under vil SPU være med å drive teknologiutviklingen framover og prisene på fornybar energi ned. Det er også svært sannsynlig at en dreining av investeringer fra fossil industri, til fornybar energi, vil være svært lønnsom i det lange løp.

ANBEFALINGER TIL HVA NORGE BØR GJØRE HJEMME OG UTE:

Alle delmålene under mål 13:

13.1. Styrke evnen til å stå imot og tilpasse seg klimarelaterte farer og naturkatastrofer i alle land.

- På nasjonalt og lokalt plan må klimatilpasning innarbeides i alt planarbeide, koordinert fra regjeringsnivå. Beredskapsplaner må utarbeides for å møte ekstremvær, avlingssvikt og annet, mens beredskapsstatene må få de nødvendige ressurser for å møte utfordringene.
- På internasjonalt nivå må Norge bidra til kapasitetsbygging, tidlig-varsling-systemer og forsikringsordninger for å gjøre utviklingsland bedre rustet til å håndtere både plutselige ekstremvær og klimaskader som skjer over lang tid.
- Norge bør bidra til å styrke forskningskapasitet, institusjonelle strukturer og finansieringsmekanismer slik at utviklingsland kan utvikle klimasmart landbruk i stor skala.

13.2 Innarbeide tiltak mot klimaendringer i politikk, strategier og planlegging på nasjonalt nivå.

- Arbeidet for å få Norges innenlandske utslipp ned må intensiveres. Utbygging av et moderne jernbanenett i Norge og med forbindelse til Europa må forseres, og andre kollektive, fossilfrie transportløsninger må prioriteres, spesielt rundt de store byene.
- Alle nye oljefelt elektrifiseres fra land. Stanse all subsidiering av letevirksomhet. Vurdere en økning av CO₂-avgiften.
- Intensivere arbeidet med energieffektivisering. Styrke utbyggingen av fornybare energikilder
- Norge må vedta en ambisiøs klimalov med nasjonale utslippsmål for 2020, 2030 og 2050. Når loven kommer, må regjeringen hvert år levere klimabudsjetter sammen med statsbudsjettet. De nye klimabudsjettene må vise hvordan regjeringen planlegger å nå klimamålene for 2020, 2030 og fram mot 2050, og dessuten beskrive hvordan det foreslåtte statsbudsjettet kommer til å påvirke Norges klimautslipp.

13.3 Styrke enkeltpersoners og institusjoners evne til å motvirke, tilpasse seg og redusere konsekvensene av klimaendringer og deres evne til tidlig varsling, samt styrke kunnskapen og bevisstgjøringen om dette.

- I et demokrati som det norske vil det være avgjørende at innbyggerne har forståelse for utfordringene som klimaendringene skaper, hva som kreves av tiltak og tilpasninger, og hvilke internasjonale forpliktelser Norge har bl.a. gjennom Paris-avtalen. Artikkel 12 i avtalen forplikter derfor landene til en bred innsats som kan bidra til at befolkningen slutter opp om klimatiltakene. Hvert land har som kjent utfra denne avtalen en forpliktelse til å sette inn *egne* mål og tiltak for å lykkes.
- Gjennom utdanningstiltak på alle nivåer og informasjonskampanjer må Norge derfor sikre et tilstrekkelig kunnskapsnivå i befolkningen. Det er ikke tilstrekkelig at dette overlates til en mer eller mindre tilfeldig offentlig mediedebatt. Norge må sette inn tiltakene på en slik måte at befolkningen blir best mulig kjent med klimatrusselen som angår alle, men på sikt særlig den yngre delen av innbyggerne.
- Offentlige institusjoner må settes i stand til å bidra ut fra sine faglige forutsetninger, og det må settes av økonomiske og faglige ressurser til dette.
- Det bør stilles midler til disposisjon slik at frivillige organisasjoner kan søke om støtte til å bidra i en innsats for økt kunnskap om klimaendringene, tilpasning og hvordan den enkelte og institusjoner kan bidra i forebyggende, konstruktiv innsats.

13.a Gjennomføre forpliktelsene som de utviklede landene som er part i FNs rammekonvensjon om klimaendring, har påtatt seg for å nå målet om i fellesskap og innen 2020 å skaffe 100 milliarder dollar per år fra alle kilder for å møte utviklingslandenes behov for å innføre hensiktsmessige klimatiltak og gjennomføre dem på en åpen måte, og fullt ut å operasjonalisere Det grønne klimafondet ved at fondet snarest mulig tilføres kapital.

- Norge må bekrefte at Det grønne fondet (GCF) og Tilpasningsfondet skal være viktige kanaler for norsk klimafinansiering, før og etter 2020, og oppfylle løftet om NOK 400 millioner pr år til GCF, og NOK 3 milliarder per år til REDD+ i utviklingsland. Norge vil tilstrebe en lik fordeling mellom bevilgninger til tilpasning og til utslippsreduksjoner. Klimafinansiering må komme i tillegg til bistandsbudsjettet. Norge bør dessuten signalisere en intensjon om å trappe opp klimafinansieringsandelen av statsbudsjettet til 1% innen 2020, samtidig som «tradisjonell» ODA opprettholdes på 1%.
- Norges innsats for utbygging av fornybar energi og energiøkonomisering må tas opp igjen til tidligere nivåer. Vi foreslår at det opprettes et ambisiøst og helhetlig program for bistand til fornybar energi som skal gjøre Norge i stand til å levere både bekjempelse av klimaendringer og bevaring av skog, men også på FNs bærekraftsmål om energitilgang. Denne typen støtte til småskala fornybarløsninger som bidrar til å bekjempe fattigdom, skiller seg kraftig fra den mer tradisjonelle norske energibistanden til storskala kraftutbygging og strømnnett, og krever en egen tilnærming.
- SPU bør få mandat til å investere direkte i fornybar energi, som solparker og vindenergianlegg, heller enn bare i aksjer. Med et infrastrukturmandat vil SPU være med å drive teknologiutviklingen framover og prisene på fornybar energi ned. Det er også svært sannsynlig at en dreining av investeringer fra fossil til fornybar energi vil være svært lønnsom i det lange løp. Norge må signalisere en intensjon om en aktiv bruk av SPU for å bidra til finansiering av fornybar energi, energieffektivisering, og andre former for utslippsreduksjon, og fullstendig uttrekk fra kullindustrien og på sikt fossil energi generelt.

13.b Fremme ordninger for å styrke evnen til effektiv planlegging og forvaltning knyttet til klimaendringer i de minst utviklede landene og små utviklingsøystater, blant annet med vekt på kvinner og ungdom samt lokale og marginaliserte samfunn.

- I Technical Examination Process (TEP) for klimatilpasning bør Norge støtte arbeidet mot bedre systemer for meteorologisk og hydrologisk tjenester, og at de er lett tilgjengelig til bøndene og mest sårbare gruppene i Utviklingsland.
- Norge anerkjenner at landbruket er høy sensitiv til klimarisiko, og at TEP bør støtte både Tilpasning Komiteen og LEG ekspert gruppe, for at nasjonale tilpasningsplaner har med seg relevant forsknings, og tiltak som kunne være avgjørende for å øke motstandsdyktighet i landbruket i utviklingsland.

Hvordan norske organisasjoner bidrar til å nå målene:

Eksempler fra WWF-Norge:

- *Grønt skifte i Kasese i Uganda:* Folk bytter ut parafinlamper med elektrisk lys ladet opp av sola og moderne kokeovner som sparer energi. Ren energi leverer reduserte og unngåtte klimagassutslipp, men også økt velstand og bedre helse

- *Bærekraftige byer i Kina:* prosjektet LowCarbon City Initiative gir lavere klimagassutslipp og mindre forurensing gjennom å utvikle lavutslippsmodeller for transport, bygninger og avfallshåndtering i kinesiske byer.

Eksempel fra Regnskogfondet:

Hindre klimaendringer ved å gjenopplive agroskogbruk i den ecuadorianske Amazonas: I Ecuador jobbet 30 kvinner fra lokalsamfunnet Canelos tilhørende urfolkgruppen Kichwa med å gjenopplive deres tradisjonelle kunnskap om bærekraftig agroskogbruk med et fokus på klima. De hadde sluttet med å opprettholde et stort utvalg av nyttige arter og trær. Men gjennom prosjektet plantet de totalt 10,344 planter av 141 forskjellige arter inkludert medisinske planter og trær for å bygge hus. Som en konsekvens av prosjektet, ble deres tradisjonelle kunnskap gjenopplive, og nå er de i bedre stand til å bevare skogen, tilpasse seg til klimaendringene, og øke sin matsikkerhet.

Eksempel fra Utviklingsfondet:

Bidra til å styrke sårbare lokalsamfunns motstandsdyktighet og tilpasningskapasitet til klimaendringene. Ved å støtte lokale såfrøsystemer gjennom tiltak for bevaring, videreutvikling og bruk av plantegenetiske ressurser, vil tap i landbrukssektoren på grunn av klimaendringer reduseres. Lokale såfrøbanker sikrer at lokalt tilpasset såfrø av høy kvalitet er tilgjengelig for bønder til enhver tid. Dette er spesielt viktig i krisetider, hvor lokale frøbanker har sikret tilgang på frø etter store avlingstap på grunn av tørke, flom eller andre nødsituasjoner som jordskjelvet i Nepal i 2015. Norge bør støtte lokale såfrøsystemer gjennom økt finansiering, kapasitetsbygging og rettslig anerkjennelse av lokale såfrøbanker. Utviklingsfondet har støttet 79 lokale frøbanker i Etiopia, Mellom-Amerika og Asia, og med dette gitt såfrøikkerhet til mer enn 55,000 husholdninger, eller om lag 400,000 mennesker. Lokal bevaring av biologisk mangfold er en forutsetning for nasjonal og global bevaring av plantegenetiske ressurser. Dette er matproduksjonens viktigste sikkerhetsnett mot klimakriser, og garantien for framtidens matsikkerhet.

MÅL 14: BEVARE OG BRUKE HAV- OG MARINE RESSURSER PÅ EN BÆREKRAFTIG MÅTE

Disse bidro: Naturvernforbundet, Greenpeace, WWF-Norge, Forum for Utvikling og Miljø

1. REDEGJØRELSE

Livet i havet og menneskene som avhenger av det er i dag under sterkt press. Bestandene av marine arter er halvert siden 1970, ifølge [WWFs Living Blue Planet Report](#), med overfiske, forurensning, havforsuring og ødeleggelse av habitater som viktige årsaker. I følge [FNs organisasjon for ernæring og landbruk \(FAO\)](#) er 90% av verdens fiskebestander enten fullt utnyttet, eller overfisket. Ulovlig, urapportert og uregulert fiske koster det globale samfunnet opp mot 23 mrd. dollar årlig, samtidig som det ødelegger våre marine økosystem. Svak lokal og regional forvaltning truer det marine ressursgrunnlaget, undergraver offentlig administrasjon og kan nære korrupsjon.

Bærekraftsmål 14 har som mål å stoppe denne negative trenden. Viktige marine økosystem skal vernes, fiskeriresurser skal forvaltes bærekraftig og forurensning og forsøpling skal reduseres.

2. DRØFTING

Norge har store produktive havområder og forvalter fiskerier og marine økosystemer av stor global betydning. Både den norske fiskeriflåten og den norske oppdrettsnæringen er store industrier med avgjørende betydning for livet i havet på en global skala. Selv om Norge har kommet langt innen en del av fiskeriforvaltningen gjenstår fortsatt mye arbeid dersom bærekraftsmål 14 skal nås.

Norge ligger langt etter når det kommer til marint vern. Samtidig er petroleumsutvinning og gruvedrift en økende fare for viktige områder for det marine livet i norsk farvann. Det trengs en sterkere innsats fra norske myndigheter for å ta vare på de unike marine økosystemene som Norge forvalter for ettertiden. Som en betydelig aktør i Arktis har Norge også et spesielt globalt ansvar for den arktiske naturen og bør jobbe for etablering av nye arktiske verneområder.

Det trengs en ambisiøs og omfattende, global innsats for livet i havet. Norge bør ta på seg lederrollen i dette arbeidet. Et koordinert internasjonalt krafttak for å styrke forvaltningen er nødvendig for å unngå kollaps i de marine økosystemene, og her kan Norge bidra. Norge har stor kompetanse, troverdighet og ressurser til å styrke forvaltningen av våre globale marine ressurser, og må ta en lederrolle for å holde temaet høyt på den internasjonale dagsorden. Norges arbeid med integrerte forvaltningsplaner for havområder er verdensledende, og et viktig og avgjørende verktøy for å sikre en langsiktig forvaltning av marine ressurser. Dette er et område hvor Norge kan bistå andre land og regioner, men for å få dette til må også bistandsstøtte til feltet økes.

Både i nasjonalt og internasjonalt arbeid for livet i havet er det viktig å sikre at fiskeressursene kommer lokalbefolkning og kystsamfunn til gode, samtidig som en sikring bærekraftig forvaltning av alle fiskerier.

3. HVA NORGE BØR NORGE GJØRE HJEMME OG UTE

Norges internasjonale bidrag

Norge bør ta initiativet til å starte et større internasjonalt program for å redde livet i havet. Programmet må ha et større, regionalt fokus og sette naturressursen – et levende hav – i sentrum. Styrking av lokal forvaltningskompetanse, støtte til regionalt samarbeid om delte marine ressurser og støtte til lokal fattigdomsbekjempelse gjennom bærekraftig fiskeri må bli sentralt i et slikt internasjonalt initiativ. Det nyopprettede programmet "Fisk for utvikling" bør styrkes og kan bli en del av et slikt globalt krafttak.

Norge har etterhvert fått en sterk internasjonal posisjon i arbeidet for å bekjempe fiskerikriminalitet, og Norge bør jobbe aktivt for å få flere viktige fiskerinasjoner til å forplikte seg og støtte opp under en styrket internasjonal innsats mot fiskerikriminalitet.

Norge har tatt til orde for at harmonisering av fangstsertifikater i verdens fiskerier. Dette er et viktig arbeid mot ulovlig fiske og dette må følges opp økonomisk slik at Verdens matvareorganisasjon (FAO) kan gjennomføre dette arbeidet.

IMPLEMENTERING AV BÆREKRAFTMÅL 14 I NORGE

Delmål under mål 14

14.1 Innen 2025 forhindre og i betydelig grad redusere alle former for havforurensning, særlig fra landbasert virksomhet, herunder forurensning forårsaket av flytende vrakrester og næringsstoffer.

- Kunnskap, beskrivelse og dermed også håndtering av marin forsøpling mangler i forvaltningsplanen for Norskehavet fra 2009. En oppdatering av forvaltningsplanen for Norskehavet må inneholde mål om og tiltak mot marin forsøpling.
- Det må innføres nasjonalt forbud mot sjødeponi av restmasser fra gruvedrift, og arbeides for at Londonkonvensjonens reguleringer også skal gjelde avfall fra landbaserte kilder.

14.2 Innen 2020 forvalte og verne økosystemene i havet og langs kysten på en bærekraftig måte for å unngå omfattende skadevirkninger, blant annet ved å styrke systemenes motstandsevne og iverksette gjenopprettende tiltak for å gjøre havene sunne og produktive.

- De helhetlige og økosystembaserte forvaltningsplanene for norske havområder må oppdateres hvert femte år og revideres hvert tiende år
- Det må utarbeides en handlingsplan for å bedre situasjonen for sjøfuglene. Dette inkluderer å utrede hvilke sjøfugler som bør bli prioriterte arter, samt ta initiativ til å starte arbeidet med en nordisk tiltaksplan.
- Det fastsettes et mål om at 15 prosent av forringede økosystemer skal være restaurert innen 10 år, og lages en strategi for hvordan dette skal kunne gjennomføres[SL1]
- Innføre krav om at all oppdrettslaks dobbeltmerkes innen 2020, på en måte som gjør at rømt fisk enkelt kan identifiseres og spores tilbake til opprinnelse
- Sørge for at trafikklyssystemet som skal implementeres i havbruksnæringen er i tråd med kvalitetsnormen for villaks slik at samlet miljøbelastning er avgjørende

14.3 Mest mulig begrense og håndtere konsekvensene av havforsuring, blant annet gjennom økt vitenskapelig samarbeid på alle nivåer

- Mer forskning på konsekvensene av havforsuring på økosystemer i norske farvann er nødvendig for å sikre en god forvaltning også i fremtiden.

14.4 Innen 2020 innføre effektive tiltak for å regulere høsting og få slutt på overfiske, ulovlig, urapportert og uregulert fiske samt ødeleggende fiskemetoder, og iverksette vitenskapelig baserte forvaltningsplaner for at fiskebestandene snarest mulig kan gjenopprettes minst til et nivå som kan gi best mulig bærekraftig avkastning ut fra bestandenes biologiske særtrekk

- Norske myndigheter bør aktivt bruke sin rolle i UNODC og jobbe for at flere viktige fiskerinasjoner forplikter seg til en styrket internasjonal innsats for å bekjempe fiskerikriminalitet
- Norske myndigheter bør sørge for at destruktive fiskemetoder i Barentshavet som skader viktige bunnhabitater blir utfaset.

14.5 Innen 2020 bevare minst ti prosent av kyst- og havområdene, i samsvar med nasjonal rett og folkeretten og på grunnlag av den beste vitenskapelige kunnskapen som er tilgjengelig

- Norske myndigheter må utarbeide en helhetlig marin verneplan innen utgangen av 2018, med mål om at 10 prosent av havområdene innenfor territorialgrensen skal vernes, og at det opprettes marint beskyttede områder som tilsvarer 10 prosent av havområdene utenfor territorialgrensen.
- Sørge for at de 33 resterende områdene i dagens marine verneplan vernes snarest mulig, med siste frist før utgangen av 2020
- Norske myndigheter må sørge for at viktige områder for økosystemene i norske farvann ikke utsettes for større inngrep. Dette gjelder for eksempel havområdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja

14.6 Innen 2020 forby visse former for fiskerisubsidier som bidrar til overkapasitet og overfiske, avskaffe subsidier som bidrar til ulovlig, urapportert og uregulert fiske samt unngå å innføre nye tilsvarende subsidier, og samtidig erkjenne at en hensiktsmessig og effektiv særbehandling og differensiert behandling av utviklingslandene og de minst utviklede landene bør være en integrert del av Verdens handelsorganisasjons forhandlinger om fiskerisubsidier

14.7 By 2030, increase the economic benefits to Small Island developing States and least developed countries from the sustainable use of marine resources, including through sustainable management of fisheries, aquaculture and tourism

14.a Increase scientific knowledge, develop research capacity and transfer marine technology, taking into account the Intergovernmental Oceanographic Commission Criteria and Guidelines on the Transfer of Marine Technology, in order to improve ocean health and to enhance the contribution of marine biodiversity to the development of developing countries, in particular small island developing States and least developed countries

14.b Gi fiskere som driver småskala fiske med enkle redskaper, tilgang til marine ressurser og markeder

- Anbefalingene fra Tveterås-utvalget som svekker vårt felles eierskap over fiskeressursene må ikke gjennomføres. Fiskeressursene må komme lokalbefolkning og kystsamfunn til gode, og betingelsene for et levende kystfiske, med lokal foredling av ressursene, må bestå.

4. HVORDAN BIDRAR NORSKE ORGANISASJONER TIL Å NÅ MÅLENE?

Norsk sivilsamfunn har opparbeidet betydelig kompetanse på havforvaltning og marint vern. Dette reflekteres i arbeid både nasjonalt og internasjonalt. Sivilsamfunnsorganisasjonene bidrar med fagkompetanse og innspill i forvaltningen av norske havområder. Opplysningsarbeid og det å gjøre viktigheten av god havforvaltning kjent blant folk er også en viktig del av organisasjonenes arbeid. Flere organisasjoner jobber også opp mot næringen, markedet og forbrukere gjennom sertifiseringsordninger som ASC og MSC, samt egne sjømatråd og guider. Flere av organisasjonene bidrar også til å løfte disse problemstillingene internasjonalt og bidrar selv gjennom bistandsprogrammer innen fiskeriforvaltning.

Eksempler på arbeid som bidrar til at mål 14 nås:

- WWF arbeider aktivt for å bidra til mer bærekraftige metoder i norske fiskerier, inkludert gjennom merkevareordningen Marine Stewardship Council (MSC), blant annet for å redusere utkast i rekefisket.
- WWF har utarbeidet sjømatguiden, som gjør at norske forbrukere kan velge fisk fra fiskerier som forvaltes bærekraftig

- WWF arbeider aktivt for å bidra til mer bærekraftige metoder i oppdrettsindustrien, blant annet ved å få på plass strengere bestemmelser for sertifiseringsordningen Aquaculture Stewardship Council (ASC)
- Naturvernforbundet arbeider aktivt mot dumping av gruveavfall i norske fjorder og for en internasjonal regulering av denne miljøskadelige metoden å handtere gruveavgang.
- Naturvernforbundet arbeider mot plastforsøpling av havet, blant annet ved å oppmuntre til strandrydding i hverdagen og unngå produkter med mikroplast.
- Naturvernforbundet arbeider for en mindre miljøskadelig oppdrettsnæring.
- Naturvernforbundet arbeider for å sikre Lofoten, Vesterålen og Senja og andre sårbare havområder mot oljeutvinning.
- Greenpeace jobber for at Norges internasjonale forpliktelse om å verne 10 prosent av havområdene vi forvalter innen 2020 overholdes.
- Greenpeace jobber at områder som tidligere var beskyttet av polis beskyttes mot menneskelig aktivitet, da klimaendringens smelting av polisen ikke må sees på som en forretningsmulighet.

MÅL 15: BESKYTTE, GJENOPPBYGGE OG FREMME BÆREKRAFTIG BRUK AV JORDAS ØKOSYSTEMER, SIKRE BÆREKRAFTIG FORVALTNING AV SKOG, TRYGGE ARTSMANGFOLDET, BEKJEMPE ØRKENS PREDNING OG STOPPE OG REVERSERE EROSJON.

Disse bidro: WWF-Norge, Naturvernforbundet, Regnskogfondet, Utviklingsfondet, Forum for Utvikling og Miljø (ForUM)

1. REDEGJØRELSE

Naturmangfoldet er truet. Globalt er vi trolig på vei inn i den sjette masseutryddelsesperioden jorda har opplevd. Intakt natur og arter forsvinner i et urovekkende tempo, samtidig som det også er dokumentert dramatiske bestandsreduksjoner hos mange arter i løpet av få tiår. Arealendringer er den største trusselen mot naturmangfoldet i dag, mens trusselen fra klimaendringer er økende. Samtidig er en robust og rik natur en viktig livsforsikring mot et klima i endring.

FNs bærekraftsmål styrker og understreker naturmangfoldsmålene som ble vedtatt under Konvensjonen om biologisk mangfold (CBD); Aichi-målene. Regjeringen la i desember 2015 fram Naturmangfoldmeldingen (Meld. St. 14 - Natur for livet), hvis formål er å presentere en handlingsplan for hva Norge må gjøre for å stanse tapet av naturmangfold og oppfylle målene Norge politisk har forpliktet seg til gjennom CBD.

2. DRØFTING

Bærekraftsmål 15 tar inn i seg en rekke av Aichi-målene. For å nå dette målet er det både behov for mer kunnskap om naturmangfold og å gjennomføre omfattende tiltak.

I bunnen trengs det økologiske grunnkartet, en landsdekkende kartlegging av naturtyper. I tillegg er det nødvendig å beskrive dagens tilstand til hovedøkosystemene, hvilken tilstand de bør ha, og hvilke tiltak som er nødvendige for å oppnå dette. Internasjonalt bør Norge bidra til et kunnskapsløft for natur i samarbeid med FN's naturpanel (IPBES) og den globale infrastrukturen for åpen deling av verdinøytrale data om naturmangfold, GBIF (Global Biodiversity Information Facility).

Norge har forpliktet seg til å verne og bevare 17 % av naturen på land og restaurere minst 15 % av degraderte økosystemer. Totalt har omtrent 17 % blitt vernet, men vernet er ikke representativt. Mens hele 33 prosent av norsk fjellnatur er vernet, er andre natur- og landskapstyper er dårlig representert. For å sikre et representativt utvalg av norsk natur, jf. Aichimål 11, må det opprettes flere verneområder, både som nasjonalparker og naturreservater. Spesielt kystnatur, produktiv skog i lavlandet, og større, sammenhengende områder som ikke

ligger på fjellet er dårlig representert. Samtidig er det et klart behov for å ivareta de områdene som alt er vernet, gjennom skjøtsel der dette er nødvendig for å sikre verneverdiene. Dette inkluderer blant annet fjerning av skadelige, fremmede arter. Det trengs en plan for restaurering av degraderte økosystemer, både for å oppfylle Aichimål 15, og for å kunne oppnå tilstrekkelig og representativt vern av økosystemer. Dette må kombineres med supplerende verneplaner for å utvide og/eller knytte sammen eksisterende verneområder der dette er hensiktsmessig for å bedre ivareta de naturverdiene som skal sikres. Flere verneområder er for små eller ligger for langt fra hverandre for å oppfylle betingelsene til gode livsmiljøer for truede arter. Til sist er det behov for å ta i bruk verktøyene for å bevare truede arter og naturtyper utenfor verneområder - prioriterte art og utvalgt naturtype - i mye større grad enn hva tilfellet er i dag. Antall prioriterte arter er i dag meget lavt sammenlignet med hva direktoratet opprinnelig anbefalte, og en stor rekke arter har behov for sterkere beskyttelse.

Å frambringe den kunnskapen som trengs er ikke nok, den må også benyttes. Det er derfor avgjørende å øke kunnskaps- og kompetansenivået i kommunene, som står for det meste av dagens forvaltning av norsk natur.

Internasjonalt forventes det at Norge bidrar til finansieringen av agenda 2030. Norge har en god tradisjon for å drive innovativ miljørettet bistandsarbeid og har bidratt til å bremse tapet av naturmangfold spesielt gjennom sin klima og skogsatsing. Norsk utviklingspolitikk må bidra til å stanse tap av naturmangfold og støtte bærekraftig forvaltning av økosystemer. Norge er i en god posisjon til å utnytte erfaringene fra klima og skogsatsingen til å starte lignende programmer for andre naturtyper.

Det er også behov for bedre kunnskap om hvordan norsk virksomhet i utlandet, handel og investeringer påvirker økosystemer og biologisk mangfold i andre land, for eksempel regnskogsområder. Norge gjør en stor innsats for bevaring av tropisk skog, og spiller en aktiv rolle i arbeidet for bevaring av biologisk mangfold og andre globale miljøspørsmål. Norske myndigheter har ikke tilsvarende oppmerksomhet rettet mot å forhindre at norsk virksomhet og investeringer fører til miljøødeleggelser eller økt press på sårbare økosystemer utenfor landegrensene.

3. HVA NORGE BØR NORGE GJØRE HJEMME OG UTE?

Delmål under mål 15:

15.1 Innen 2020 sikre bevaring, gjenoppretting og bærekraftig bruk av ferskvannsbaserte økosystemer og tjenester som benytter seg av disse økosystemene, på land og i innlandsområder, særlig skoger, våtmarker, fjell og tørre områder, i samsvar med forpliktelser i henhold til internasjonale avtaler

- Igangsette arbeidet med å lage miljøkvalitetsnormer for økosystemene innen 2020, og legge fram en miljøkvalitetsnorm for myr innen utgangen av 2017.
- Det fastsettes et mål om at 15 prosent av de forringede økosystemer skal være restaurert innen 10 år, og lages en strategi for hvordan dette skal gjennomføres.
- Sette mål om strengt vern av 10 % av den produktive skogen, samt lage en strategi for hvordan dette skal gjennomføres
- Styrke standardisert overvåking av natur, blant annet av forvaltningsprioriterte arter og naturtyper
- Overføre ansvaret for Naturindeksen fra Miljødirektoratet til Artsdatabanken, og gi Artsdatabanken i oppdrag å utvikle Naturindeksen slik at kunnskap om truede arter og naturtyper, fremmede arter med høy økologisk risiko, og bestandenes status reflekteres i indikatorene til Naturindeksen.
- Utvide dagens ordning med utvalgte kulturlandskap fra 22 til 100 områder innen 2025
- Utarbeide en miljøkvalitetsnorm for pollinerende insekter
- Gjennomføre nasjonalparkplanen av 1992 med de områdene som gjenstår i planen, og i tillegg fatte positive vernevedtak knyttet til nasjonalparkene Jomfruland, Raet og Lofotodden, samt starte formell verneprosess for å opprette nasjonalpark i Østmarka og Prekestolen.
- Utarbeide en verneplan for kystnær vassdragsnatur

- Innføre en nasjonal målsetning om gruver uten avfall, samt et system med grønne avgifter og insentiver med målsetning om å redusere og på sikt fjerne bruk av ytre deponi av restmasser fra gruvedrift.

15.2 Innen 2020 fremme gjennomføring av en bærekraftig forvaltning av all slags skog, stanse avskoging, gjenopprette forringede skoger og i betydelig grad øke skoggjenreising og nyplanting på globalt nivå

- Forby hogst i skog eldre enn 160 år, som kun utgjør 2,4 % av den produktive skogen i Norge
- Fjerne miljøfiendtlige subsidier, som til hogst i bratt terreng, til skogsbilveier, og til gjødsling av skog
- Gjeninnføre INON som forvaltningsbegrep, og gjeninnføre forbudet mot subsidiering av skogsbilveier inn i villmarkspregede områder
- Fortsatt prioritere den internasjonale klima- og skogsatsingen
- Regjeringen bør også ta initiativ for å sikre at norske bedrifter med utenlandsinvesteringer, særlig i sektorer der det er risiko for negative effekter på sårbare økosystemer, må rapportere på hvordan de ivaretar hensynet til naturmangfold og økosystemtjenester i sin virksomhet

15.3 Innen 2030 bekjempe forørkning, gjenopprette forringet land og dyrkingsjord, herunder landområder som er rammet av forørkning, tørke og oversvømmelser, og arbeide for en verden uten landforringelse.

- Legge stor vekt på klimatilpasning i arbeidet med å motvirke effektene av klimaendringene. Betydelige norske bidrag til arbeidet med klimatilpasning i Sahel, Etiopia og andre utsatte land og områder, bidra til styrket matsikkerhet gjennom støtte til klimasmart landbruk, irrigasjon og treplanting.

15.4 Innen 2030 sikre bevaring av økosystemer i fjellområder, herunder deres biologiske mangfold, slik at de skal bli bedre i stand til å yte viktige bidrag til en bærekraftig utvikling

- Det trengs gode kunnskapssystemer for å kunne følge med på utviklingen av høstbare arter og iverksette tiltak når det trengs. Norske myndigheter må derfor etablere miljøkvalitetsnormer for jaktbare arter i fjellet, så som villrein, hare, lirype og fjellrype.

15.5 Iverksette umiddelbare og omfattende tiltak for å redusere ødeleggelsen av habitater, stanse tap av biologisk mangfold og innen 2020 verne truede arter og forhindre at de dør ut.

- Opptrappingsplan for å øke antall prioriterte arter og utvalgte naturtyper i Norge
- Utarbeide en handlingsplan for sjøfugler
- Igangsette et nytt forskningsprogram som ser på økosystemfunksjoner og økosystemtjenester og sammenhenger mellom disse, samt naturmangfoldets verdier, status og utviklingstrender.
- Sørge for at svartelista over fremmede skadelige organismer og rødlistene over truede arter og naturtyper oppdateres jevnlig, og minst hvert femte år.
- Sikre at norske utenlandsinvesteringer (særlig gjennom SPU), handels- og importpolitikk og offentlige innkjøp ikke bidrar til ødeleggelse av sårbare økosystemer og naturområder, eller øker presset på naturmangfoldet utenfor Norges landegrensler. .

15.6 Fremme en rettferdig og likelig deling av fordelene knyttet til bruk av genressurser, og fremme en formålstjenlig tilgang til slike ressurser i tråd med internasjonale avtaler.

- Norge må fortsette arbeidet for å oppnå Den internasjonale plantetraktatens mål. Norge bør øke støtten til *in-situ* tiltak for bevaring og utvikling av sortsmangfoldet. Norge bør være en internasjonal pådriver for langsiktig og forutsigbar finansiering av traktatens godefordelingsfond, og fremme den norske modellen for bidrag fra såfrøindustrien. Norge bør også innrette støtten til Global Crop Diversity Trust slik at arbeidet i større grad kommer til å styrke lokal matproduksjon og kommer

småbønder til gode, samt at det styrker koblingen mellom lokale frøsystemer, ex-situ bevaring i nasjonale og internasjonale genbanker.

- Norge bør øke sin økonomiske støtte til offentlig planteforedling med spesiell fokus på deltakende planteforedling internasjonalt gjennom CGIAR-systemet, i Norge og i utviklingsland.
- Norge bør ikke godkjenne genetisk modifiserte organismer (GMO) som ikke bidrar til bærekraftig utvikling, slik det er beskrevet i den norske genteknologiloven.
- Norge bør aktivt promotere implementering av Cartagena-protokollen om biosikkerhet for å beskytte biologisk mangfold mot trusler som oppstår ved bruk av GMO.

15.7 Treffe umiddelbare tiltak for å stanse krypskyting og ulovlig handel med vernede plante- og dyrearter og håndtere både tilbuds- og etterspørselssiden ved handelen med ulovlige produkter fra viltlevende dyr.

- Økokrim må få økt kapasitet til å avdekke og bekjempe alvorlig miljøkriminalitet i Norge, spesielt når det gjelder truede arter
- Norge bør styrke den internasjonale innsatsen for bekjempelse av natur- og miljøkriminalitet. Arbeidet må både handle om å forebygge miljøkriminalitet gjennom lokal forvaltning av naturressursene, prioritering av bekjempelse av miljøkriminalitet fra myndighetene sin side, og svekke etterspørsel og stanse ulovlig handel med truede arter.

15.8 Innen 2020 innføre tiltak for å unngå innføring og spredning av fremmede arter og for i betydelig grad å redusere fremmede arters påvirkning på land- og vannbaserte økosystemer, samt kontrollere eller utrydde prioriterte miljøfremmede arter.

- Bevilgningene til å fjerne fremmede, skadelige arter fra verneområder må økes kraftig
- Ingen subsidiering av fremmede, skadelige treslag
- Lista med forbudsarter under forskrift om fremmede organismer må utvides, basert på faglige risikovurderinger. Sitkagran, lutzgran, platanlønn og buskfuru er blant artene som må forbys.
- Tiltaksplaner for fjerning av fremmede arter må utvikles for de verste artene, og det må settes mål om å iverksette nasjonale bekjempelsestiltak for å begrense spredning.

15.9 Innen 2020 innarbeide prinsipper om økosystemer og biologisk mangfold i nasjonale og lokale planleggings- og utviklingsprosesser, strategier for fattigdomsreduksjon samt regnskaper.

- Ferdigstille et økologisk grunnkart for Norge med naturtyper, arter og landskapstyper innen utgangen av 2025.
- Sette ned et offentlig utvalg for å utrede hvordan en statlig natur- og miljøklagenemnd, i tråd med Århuskonvensjonen, kan organiseres.
- I forbindelse med stortingsmeldingen om kommunereformen, legge fram en plan for en kraftig styrking av miljøkompetansen og kapasiteten i kommunene.
- Sikre at hensynet til bærekraftig forvaltning av landbaserte økosystemer integreres i relevant utviklingspolitikk og bistandstrategier.

15.a Skaffe til veie og oppnå en betydelig økning i finansielle ressurser fra alle kilder med sikte på bevaring og bærekraftig bruk av biologisk mangfold og økosystemer.

- Opprette ett bistandsprogram for et internasjonalt kunnskapsløft for natur. Programmet må bidra til at utviklingsland kan nå FNs bærekraftsmål og naturmangfoldmålene fra Aichi, og må koordineres med arbeidet i det internasjonale Naturpanelet (IPBES) og GBIF (Global Biodiversity Information Facility).
- Øke bistanden til tiltak for opprettholdelse av økosystemtjenester, og for bærekraftig forvaltning av skog, jord og ferskvann.

15.b *Skaffe til veie betydelige ressurser fra alle kilder og på alle nivåer for å finansiere en bærekraftig skogforvaltning, og sørge for virkemidler egnet til å fremme slik forvaltning i utviklingslandene, blant annet for bevaring og nyplanting av skog.*

- Øke satsingen på det norske klima- og skoginitiativet, og derigjennom styrke bevaringen av regnskog og bidra til bærekraftig forvaltning av skog i utviklingsland
- Styrke arbeidet med sikringsmekanismer for hvordan lokalbefolkningens og urfolks rettigheter skal ivaretas i alle avtaler under det norske klima- og skoginitiativet.

15.c *Øke den globale støtten til tiltak for å bekjempe krypskyting og ulovlig handel med vernede arter, blant annet ved å styrke lokalsamfunnenes evne til å benytte de muligheter som finnes for å opprettholde et bærekraftig livsgrunnlag.*

- Øke bevilgningen til bekjempelse av naturkriminalitet gjennom internasjonale organisasjoner, og for å bygge opp kompetanse og styrke den norske stemmen i kampen mot ulovlig handel med plante- og dyrearter.

5. HVORDAN BIDRAR NORSKE ORGANISASJONER TIL Å NÅ MÅLENE?

Norske sivilsamfunnsorganisasjoner er svært engasjert i arbeid direkte rettet mot måloppnåelse av bærekraftsmål 15 og Aichimålene, og bidrar til å supplere myndighetenes arbeid med sin fagkompetanse, internasjonale og nasjonale nettverk, og lokale engasjement på feltet.

Internasjonalt jobber flere norske sivilsamfunnsorganisasjoner for å bevare og sørge for bærekraftig bruk av viktige økosystemer, slik som tropisk regnskog, våtmarker og mangroveskoger, samt utrydningstruede arter. For eksempel støtter Regnskogfondet lokale organisasjoner i 12 regnskogsland i deres innsats for bærekraftig forvaltning av skog og biologisk mangfold, og er i dialog med bedrifter og beslutningstakere både i Norge og internasjonalt for å fremme rettighetsbasert skogbevaring. Utviklingsfondet fremmer og støtter deltakende planteforedling, hvor forskere og bønder sammen videreutvikler sorter som er tilpasset lokale klimatiske forhold og koblet til lokale frøbanker som bøndene selv forvalter.

I Norge jobber sivilsamfunnsorganisasjonene med å skaffe til veie økt kunnskap om og skape bevissthet om natur, og styrke forvaltningen av naturmangfoldet. For eksempel jobber Naturvernforbundet, WWF-Norge og Sabima for aktivt med opprettelsen av flere og større verneområder (med ekstra fokus på skogvern), mindre forurensning og mer innsats for å bekjempe miljøkriminalitet, økt kartlegging av natur, at det skal utnevnes nye prioriterte arter og utvalgte naturtyper, hindre nedbygging av viktig natur, fjerne skadelige subsidier, forby og fjerne skadelige arter og en minst mulig miljøskadelig næringsutvikling. WWF-Norge og Sabima er medlemmer av Forest Stewardship Council (FSC) – og arbeider for å få på plass en norsk standard. Fraværet av en norsk standard er en stor mangel ved dagens skogbruk.

MÅL 16: FREMME FREDelige OG INKLUDERENDE SAMFUNN MED SIKTE PÅ BÆREKRAFTIG UTVIKLING, SØRGE FOR TILGANG TIL RETTSVERN FOR ALLE OG BYGGE VELFUNDERENDE, ANSVARLIGE OG INKLUDERENDE INSTITUSJONER PÅ ALLE NIVÅ

Disse bidro: Norsk Folkehjelp, Redd Barna, IKFF, IPB, Forum for Utvikling og Miljø (ForUM).

Krig, vold, urett, marginalisering og maktmisbruk ødelegger samfunn og hindrer bærekraftig utvikling. Svake institusjoner gjør det mange steder vanskelig å stoppe kriminalitet, korrupsjon og skatteunndragelser som tapper rike og fattige land for milliarder som kunne finansiert velferdstjenester som helse, utdanning, vann og

infrastruktur. Tilsvarende har tillit, trygghet og bærekraftig utvikling langt bedre kår i fredelige, rettferdige, åpne og inkluderende samfunn med velfungerende institusjoner, respekt for menneskerettighetene, rom for kritiske røster og tilgang til informasjon.

På minutter kan en kule eller bombe rive ned det som kan ta år å bygge opp, det være seg menneskeliv, bygninger eller tillit. Væpnet vold, uansvarlig våpenhandel og overdrevet militærforbruk undergraver innsatsen for bærekraftsmålene. Mange land bruker enorme summer på militær opprustning, samtidig som folks basisbehov ikke blir møtt. Som FNs Generalsekretær Ban Ki-moon flere ganger har minnet verdenssamfunnet om: "The world is overarmed, and peace is underfunded".

Atomvåpen truer livet på jorda. Nye trusler og folkerettslige dilemmaer oppstår med ny teknologi som droner og ikke minst helautonome våpen - drapsroboter. Fremdeles er håndvåpen de fattiges masseødeleggelsesvåpen. Satsing på fred, menneskerettigheter, forebygging og bedre våpenkontroll er avgjørende for utvikling.

Delmålene er å blant annet betydelig redusere vold og relaterte dødsrater; stanse barnemishandling og - utnyttning; betydelig redusere ulovlig flyt av kapital og våpen, bekjempe organisert kriminalitet, korrupsjon og bestikkelser; fremme rettssikkerhet og utvikle effektive, åpne, inkluderende og ansvarlige institusjoner; sikre at beslutninger fattes på en inkluderende og deltakende måte; styrke utviklingslands deltakelse i globale styringsinstitusjoner; at alle skal ha en juridisk identitet, og registreres ved fødselen; sikre offentlig tilgang til informasjon og beskytte grunnleggende friheter i samsvar med loven; styrke relevante nasjonale institusjoner for å bekjempe vold, terror og kriminalitet; og fremme og etterleve ikke-diskriminerende lover og politikk for bærekraftig utvikling.

Å nå Bærekraftsmål 16 er viktig for å nå de andre bærekraftsmålene - og for å i det hele tatt kunne vurdere om de nås.

ANBEFALINGER:

1. **Norge skal være en pådriver for menneskerettigheter for alle**

Norge skal fortsatt være en pådriver for alle menneskerettighetene for alle, både hjemme og ute. Norge skal fortsatt ha gode offentlige institusjoner, rettssikkerhet, demokrati, godt styresett og stabilitet, og sikre ikke-diskriminering, rom for kritiske røster samt allmenn tilgang til offentlig informasjon både nasjonalt og internasjonalt.

2. **Norge skal beskytte sårbare grupper og redusere vold:**

Selv om menneskerettighetene står sterkt i Norge, har også Norge utfordringer. Norge må sikre at alle grupper i samfunnet får ivaretatt sine rettigheter, inkludert fattige, mennesker med nedsatt funksjonsevne, og flyktninger, asylsøkere og innvandrere. Norge må også styrke innsatsen mot vold, overgrep og utnyttelse, spesielt rettet mot barn og kvinner. Ingen skal etterlates.

3. **Redusere uansvarlig og ulovlig våpenhandel hjemme og ute:**

Den globale våpenhandelen er preget av korrupsjon og hemmelighold, og bidrar til lidelser og fattigdom. Norge har fått kritikk etter en rekke omstridte salg av norsk militærmateriell, blant annet til Saudi-Arabia. Bedre og strengere kontroll med – og åpenhet rundt – våpenhandelen nasjonalt og internasjonalt vil bidra til økt trygghet. Norge og andre land bør stanse all eksport av militærmateriell til undertrykkende regimer, innføre sluttbrukererklæringer for salg til alle land, og styrke åpenheten også rundt hvilke vurderinger som ligger til grunn for våpentransaksjoner og utstedelse av lisenser. Alle land bør rapportere offentlig og årlig på all våpenhandel. For å styrke den demokratiske kontrollen og sikre åpenhet og forutsigbarhet om norsk

våpeneksport, bør Norge gå i front for å lovfeste Arms Trade Treaty's forbudsbestemmelser (artikkel 6 og 7) i lov og forskrift.

4. Redusere ulovlig kapitalflukt, styrke finansiell åpenhet hjemme og ute:

Norge bør øke innsatsen mot korrupsjon, ulovlig kapitalflukt og skatteunndragelser for å finansiere bærekraftig utvikling. Norsk virksomhet - inkludert Oljefondet, Norfund og statseide selskaper - bør ikke benytte skatteparadis. Tre verktøy Norge bør prioritere er bedre og offentlig tilgjengelig land-for-land-rapportering som inkluderer rapportering fra skatteparadis, offentlig eierskapsregister som viser de egentlige eierne bak et selskap, og opprettelse av et mellomstatlig skatteorgan for et åpent og inkluderende globalt skattesamarbeid slik at også fattige land som rammes hardest har en plass ved bordet.

5. Sikre inkluderende og deltakende beslutninger, styrke sivilsamfunn:

Frie valg, maktdeling og et fritt og levedyktig sivilsamfunn er viktig for demokratiet og gjennomføring av bærekraftsmålene. Norge bør fortsatt støtte og beskytte sivilsamfunn nasjonalt og internasjonalt, inkludert uavhengige organisasjoner og vaktbikkjer som fremmer menneskerettigheter, humanitære spørsmål, fred, finansiell åpenhet og bærekraftig utvikling. Støtte til lokalt sivilsamfunn i sør bidrar ofte til å sikre mer demokratiske beslutningsprosesser og en bedre fordeling av ressursene. Sivilsamfunnet må høres og inkluderes på en meningsfylt måte, også i implementering og monitorering av Agenda 2030.

6. Forebygge og bekjempe vold og terror, i tråd med menneskerettigheter:

Mange land strever med å bekjempe konflikt, terror og voldelig ekstremisme og samtidig bevare rettssikkerhet, frihet og menneskerettigheter. I mange tilfeller bidrar militær innsats til ytterligere radikaliserings. Andre steder øker kontroll og overvåkning på bekostning av frihet og rettigheter. Ulike ekstreme miljøer næres av hverandre - og ofte også av gjensidig hat mot hverandre. Forebyggende arbeid som adresserer underliggende årsaker til vold, krig, terror og ekstremisme må prioriteres. Å skape jobber og muligheter for unge i sårbare stater samt sikre god fordeling og forvaltning av naturressurser er effektivt mot fattigdom og konflikt. Norge og andre land må sikre at kampen mot voldelig ekstremisme og terror ikke skjer på bekostning av menneskerettighetene.

Eksempler på hvordan sivilsamfunnet bidrar til SDG 16:

1: Norsk Folkehjelp støtter prosjektet «The Public Policy Information, Monitoring and Advocacy» i Rwanda.

Nettverket samler 13 lokale samarbeidspartnere i et unikt samarbeid for å bevisstgjøre innbyggerne om grunnleggende rettsprinsipper og gi dem ferdighetene de trenger for å kunne engasjere seg og hevde sine synspunkter og interesser overfor beslutningstakere og tjenesteleverandører. PPIMA organiserer debatter og dialoger med innbyggere og beslutningstakere om aktuelle tema i forbindelse med politiske retningslinjer, lover og programmer.

2: ForUM jobber for bedre kontroll og åpenhet rundt våpenhandel

Konkrete forslag til mer åpenhet og kontroll rundt norsk og internasjonal våpenhandel har i årevis kommet fra Forum for Utvikling og Miljø (ForUM) og andre sivilsamfunnsorganisasjoner hjemme og ute. ForUM er styremedlem i den globale sivilsamfunnsalliansen Control Arms, som ble Nobelprisnominert for å være pådriver for en sterk Arms Trade Treaty for å redde liv og redusere lidelser forbundet med uansvarlig våpenhandel. Da Control Arms i 2003 foreslo en slik bindende traktat avfeide de fleste det som urealistisk. Julaften 2014 trådte FN-avtalen i kraft. ForUM har bidratt blant annet gjennom innspill til høringer og FN-forhandlinger, publikasjoner, mobilisering, og støtte til kapasitetsbygging og opplysningsarbeid på flere språk både hjemme og i sør, samt bidratt til at voldsrammede i sør høres av beslutningstakere og i FN gjennom reisestøtte og arrangementer.

MÅL 17: STYRKE GJENNOMFØRINGSMIDLENE OG FORNYE GLOBALE PARTNERSKAP FOR BÆREKRAFTIG UTVIKLING

Disse bidro: Redd Barna, Forum for Utvikling og Miljø (ForUM)

Bærekraftsmålene skal fungere som en felles, global retning og prioritert innsats de neste 15 årene. For å nå de ambisiøse bærekraftsmålene må gode krefter forenes på tvers av fag og sektorer. Ingen klarer å nå målene alene.

Delmålene til mål 17 berører følgende:

- **Finansiering:** Intern ressursmobilisering, skatt/kapitalflukt, bistand, gjeld, bærekraftige investeringer mm
- **Teknologi:** tilgang til – og deling/spredning av – kunnskap, teknologi, styrke kapasitetsbygging innen teknologi og innovasjon for de fattigste landene innen 2017
- **Kapasitetsbygging** for å støtte **nasjonale planer** for implementering av bærekraftsmålene (nord-sør, sør-sør og triangulært)
- **Rettsferdig handel:** Regelbasert, åpent og ikke-diskriminerende multilateralt handelssystem under WTO bl.a. ved å fullføre Doha-forhandlingene; øke u-lands eksport; tollfri og kvotefri markedstilgang for alle de minst utviklede landene, sikre at «preferential rules of origin» for import fra de minst utviklede landene er transparente og enkle, og bidrar til å fasilitere markedsadgang
- **Systemiske spørsmål:** sikre *samstemthet* for utvikling; bredt *partnerskap*; høykvalitets *data* skal være tilgjengelige og disaggregerte (for inntekt, kjønn, alder, etnisitet, migratorisk status, funksjonhemmede, geografi etc), *måle fremgang* og styrke statistikk-kapasitet i u-land

ANBEFALINGER:

1) Finansiering: Som økonomisk stormakt har Norge en enestående mulighet til å nå SDGene og bidra til at de nås globalt. Da er det viktig å sikre 1% langsiktig bistand i friske midler, inkludert støtte til sivilsamfunnet som ofte er nærmere problemene og sårbare grupper.

Næringslivet kan også bidra til bærekraftig utvikling gjennom bl.a. jobbskaping og økonomisk vekst, men kan også undergrave bærekraftig utvikling og menneskerettigheter ved å skade mennesker og miljø. Både handel og investeringer må være ansvarlige, i tråd med menneskerettighetene, jordas bæreevne og globale standarder.

Det er behov for en uavhengig gjeldshåndteringsmekanisme som stiller både lånegivere og lånetakere til ansvar.

For å hindre at rike og fattige land tappes for milliarder som gjemmes unna i skatteparadiser må det sikres finansiell åpenhet. Da bør man nasjonalt få på plass en utvidet og offentlig tilgjengelig land-for-land-rapportering, et offentlig tilgjengelig eierskapsregister, og sikre at norsk virksomhet ikke undergraver arbeidet mot skatteparadiser. Norge må samtidig jobbe for bedre og mer inkluderende og demokratisk samarbeid om skattespørsmål internasjonalt, ved å gi økt politisk og økonomisk støtte til dette arbeidet i FN.

2) Handel: Vi trenger et regelbasert, åpent og ikke-diskriminerende multilateralt handelssystem under WTO, der også fattige land blir hørt. Norge deltar i dag i bi- og multilaterale handelsavtaler utenfor WTO og må i disse avtalene ta sterk i betraktning fattige lands interesser, og sørge for at deres politiske handlingsrom blir bevart. For å sikre at handel ikke undergraver bærekraftsmålene bør konsekvensutredninger for menneskerettigheter og miljø lages, og være ledende for, alle handels-, og investeringsavtaler.

3) Samstemthet: De globale utfordringene henger sammen. Derfor må tilnærmingen være integrert, helhetlig, tverrfaglig og tverrsektoriell. Norges og andre lands politikk må være samstemt og trekke i samme

retning for bærekraftig utvikling, slik at man ikke gir med den ene hånden og tar med den andre, og i verste fall undergraver norsk politikk. En måte å sikre samstemthet på kan være at statsministerens kontor har overordnet ansvar for at bærekraftsmålene nås og at alle relevante departement og instanser involveres.

4) Teknologi er avgjørende for å gjennomføre Agenda 2030: Utviklingsland og mellominntektsland må sikres rettferdig adgang til teknologi som er miljømessig gunstig, og patentrettigheter bør fjernes for teknologier som er viktige for å nå målene. Norge bør gå aktivt inn i den nyetablerte “Multistakeholder Technology Facilitation Mechanism (TFM)”, og bidra til at “Føre-var-prinsippet” håndheves på en effektiv måte. Norge bør også jobbe for at tradisjonell kunnskap blir anerkjent, bevart og benyttet. Norge bør opprettholde innsatsen for å beholde moratoriet mot storskala geo-engineering.

5) Disaggregerte kvalitetsdata må gjøres tilgjengelig: Mange land mangler gode data, særlig for marginaliserte grupper, eller nøler med å gjøre data og statistikk tilgjengelig eller gi rom for kritiske røster som kan korrigere og supplere offentlig informasjon. Uten dette er det vanskelig å vite om man når målene. Disaggregerte kvalitetsdata må gjøres tilgjengelig. Statistikk-kapasitet bør bygges særlig i u-land.

5) Partnerskap: For å nå bærekraftsmålene trengs samarbeid på tvers – offentlig og privat sektor, sivilsamfunn, akademisk, FN og andre. Myndighetene bør tilrettelegge for et slikt åpent og inkluderende samarbeid.

6) Oppfølging og gjennomføring av målene:

Norge og andre land bør i 2016 legge fram strategi og plan for hvordan den skal gjennomføre bærekraftsmålene, sikre finansiering og følge opp denne nasjonalt og internasjonalt, i samarbeid med sivilsamfunnet og andre relevante sektorer. For å kunne vurdere Norges og andre lands fremgang ift bærekraftsmålene trengs et utgangspunkt. Regjeringen må derfor sørge for å etablere en slik baseline.

Vi oppfordrer Norge og andre land til å rapportere årlig på hvordan man ligger an og hva som gjøres for å nå målene, både nasjonalt og gjennom blant annet utenriks-, miljø- og næringspolitikken, og gjøre rapportene offentlig tilgjengelig.

Slik bidrar sivilsamfunnet:

Sivilsamfunnet er ofte nærmere sårbare grupper og problemene, og kan bidra både som pådrivere, vaktbikkjer og implementerende partnere. Forum for Utvikling og Miljø vil sammen med organisasjoner hjemme og ute fortsatt gi tverrfaglige innspill til norske myndigheter, utarbeide forslag til hvordan norsk politikk kan bli mer samstemt og dermed mer effektiv, og spre informasjon om bærekraftsmålene. Sammen med Fafo og CICERO har Forum for Utvikling og Miljø i år opprettet et Bærekraftsforum for å styrke kunnskap, debatt og samarbeid om bærekraftsmålene.

LNU – LANDSRÅDET FOR NORGES BARNE- OG UNGDOMSORGANISASJONER

LNU, Landsrådet for Noregs barne- og ungdomsorganisasjoner, er eit samarbeidsorgan og ein paraplyorganisasjon for 97 norske barne- og ungdomsorganisasjonar.

Agenda 2030 and the global youth bulge as the key to success

LNU – The Norwegian children and youth council would like to congratulate Norad and the Norwegian Ministry of Foreign Affairs for the important global initiative shown when volunteering to be amongst the first countries to report to the High Level Political Forum in 2016. Furthermore we would like to express our gratitude for including civil society in defining the content of the work. Please accept our recommendations following in this letter, and be aware that this builds on a newly released LNU-report “1.8 billion reasons – youth, development and sustainability” with concrete suggestions on how a partnership between the Norwegian government and Norwegian youth organizations and their international partners can be a force for successful implementation of the Agenda 2030.

The report is attached, and can be found here: <http://www.lnu.no/wp-content/uploads/2015/11/lnurapport-12-trykkfil-2-2.pdf>

Leave no one behind

The sustainable development agenda is the worlds greatest and most ambitious efforts of a global joint operation to create justice, peace and sustainability. A project where every country and every individual is both a target and an actor for the measures agreed on in last years resolution “*Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development (A/res/70/1)*).

The agenda underlines that the only way to succeed is to ensure that no one is left behind. To actually fulfill this promise it is vital to understand who is living in this world, and whether some of these are more prone to be left behind.

One fourth of the worlds population, 1. 8 billion people, are aged between 10 and 24 years old. This is to say that one fourth of the worlds population is in the unique and transitional phase of youthhood, not children and not adults. A phase transferring people from school to work, from care to independence, from a receiver to a contributor in society. It is a phase with specific needs, but also specific possibilities for the achievement of a sustainable development.

LNU is recommending that if the UN and its member countries are to achieve the sustainable development goals it is crucial that youth are invited in as a partner and an actor.

LNU is disappointed with the development goals lack of specific analysis of youth as a target group and an actor, but sees opportunities to make due by inviting the increasing youth bulge in to the implementation of the agenda. LNU considers especially **SDG 16.7** “*Ensure responsive, inclusive, participatory and representative decision making at all levels*” as a key reminder to the need of a strategic partnership with youth led civil society to achieve the agenda as a whole.

LNU considers youth to be a natural partner in the global follow up and review, and recommends to include a youth delegate in the Norwegian delegations to relevant meetings like the High Level Political Forum.

Vulnerable youth

Remarkably little of the aid and development efforts of the world is directed towards (and even less includes) youth. This is even though our youth generation is the biggest in world history, and the fact that youth are more prone to the effects of poverty than other groups.

The World Health Organization (WHO) considers that nearly 20 percent of youth between 15 and 24 years have suffered a mental health diagnosis. In 2012, 1.3 million youth died by curable diseases. Hiv and aids are the second largest contributor to youth deaths, and even when general numbers are showing that the world is on its way to control the epidemic, the HIV related deaths amongst youth are still rising. Achieving success in the **SDG 3** “*Ensure healthy lives and promote well-being for all at all ages*” requires a understanding that a specific group like youth needs specific efforts tailor made for their specific needs.

Furthermore there is evidence that youth are more vulnerable in an increasingly challenging job market. 36 percent of the worlds 202 million unemployed are youth between 15 and 24 years. The numbers are three times higher than the rest of the population. 60 percent of youth in development countries neither works nor attends school, and there is an increasing disconnection between education and the job market.

In particular, the SDGs **8.6** “*By 2020, substantially reduce the proportion of youth not in employment, education or training*” and **8.b** “*By 2020, develop and operationalize a global strategy for youth employment and implement the Global Jobs Pact of the International Labour Organization*” are vital for tackling the unemployment crisis of our youth generation.

LNU strongly advises to ensure that the indicators of the SDGs must include specific references to youth, and reliable data and statistics must be available for decision makers, experts and interest organizations.

Youth – crucial for the implementation capacity

The countries with the highest proportion of youth are also amongst the poorest countries in the world. With the right combinations of political measures these huge youth bulges can become the main force to create surplus and economic development. When the population of potential work force grows bigger than the population who is dependent on welfare a demographic dividend evolves. With targeted investments in health, education and social capital (i.e. inclusion and access to political decision making) the great youth generations in todays developing world possess immense potential to move countries out of economic stagnation.

Youth participation in decision making processes does also increase the quality of democratic process and will improve the decision made. A common factor for youth led organizations is that the political engagement is directed to the society as a whole. The interest of youth is to ensure a whole society ready to include their generation when entering adulthood. Since youthhood individually includes severe uncertainty concerning “where do I end up” the collective response of youth are creating a society as good as possible for any social group.

LNU recommends the Norwegian Government to promote youth as a key actor in the implementation of the Sustainable Development Goals.

Norways possible partnership with youth in the Agenda 2030

A key factor of the Agenda 2030 is its universality. Every government is responsible for implementation in its own country. Such a national implementation requires strong and active civil society to monitor the governments work and ensure accountability. The civil society should also be seen as a potential partner in the

implementation due to its specific qualities of independence, alternative thinking, cost efficiency and closeness to target groups. The **SDG 17.17** “Encourage and promote effective public, public-private and civil society partnerships, building on the experience and resourcing strategies of partnerships” needs to be followed up by establishing a partnership with the young civil society.

Experiences show that when Norwegian youth organizations cooperate with its international partners, the projects give positive results in relation to the overarching political goals for the projects. When international partnerships between youth organizations are established around an overarching political goal, built on strategies of organizational capacity building and advocacy the organizations improve their ability to achieve results, and by that they are improving and expanding the policy space for civil society within its country’s governance structure. This improves the sustainability of the democracy and the democratic processes crucial for the further development. The youth organizations cooperating in such partnerships also gain direct results in their advocacy in terms of political change in the countries they operating in. In Norway, the government funded youth grant called the LNU Democracy Grant is an example where such cooperation between Norwegian Youth organizations and their partners in former Soviet countries work together to both expand democracy in their organizations and furthermore in the countries of operation. Both the ministry of foreign affairs (funder), LNU, the organizations involved and independent evaluators agree that this has been an effective way of working with the governments political aim of democratization in the Eastern Europe.

LNU recommends the Ministry of Foreign Affairs to establish a grant for Norwegian youth organizations and their international cooperation that aims directly to the Sustainable Development Goals.

LNU further recommends promoting such a solution as a grant for youth organizations concrete SDG projects as an idea for other countries to include in their national implementation.

LNU is looking forward to further cooperation, and invites both Norad and the Ministry of Foreign Affairs to further discuss and develop ways of the government and the youth to cooperate towards achieving the goals. The Norwegian Youth are raring to go, we would recommend partnering with the existing capacity, creativity and sincere engagement we experience everyday amongst our members, the Norwegian Youth organizations.

Sincerely,

Martin U. Østerdal (Secretary General, LNU)

Stian Seland (President LNU)

Kontakt:

Markus Nilsen Rotevatn

Politisk rådgiver på internasjonale spørsmål / Political adviser on international issues

LNU - The Norwegian Children and Youth Council

www.lnu.no

NHO - NÆRINGSLIVETS HOVEDORGANISASJON (NHO)

Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO) er den største interesseorganisasjonen for bedrifter i Norge. NHO har ca. 24.000 medlemmer, fra små familieeide bedrifter til multinasjonale selskaper i de fleste bransjer, som til sammen utgjør 560.000 arbeidsplasser.

Input from NHO regarding Norwegian follow up on the 2030 Agenda and Sustainable Development Goals

The Confederation of Norwegian Enterprise (NHO) appreciates the opportunity to provide input on the follow up to the 2030 Agenda and SDGs. In order to achieve the ambitious goals and targets outlined by the 2030 agenda, it will be instrumental to form partnerships with the private sector.

Stimulate economic growth, jobs and private sector development

Economic growth was the main driving force in cutting the number of people living in extreme poverty in half over the last two decades. Growth reduces poverty through the creation of jobs, which secures income for individuals and families, and provides taxes for governments. To end extreme poverty by 2030, economic development will be even more important and should therefore become the core priority in Norwegian development policy.

Business and private sector will play a central role in achieving many of the SDGs. This was also the conclusion at the "Financing for Development" conference, held last year in Addis Ababa. Private sector involvement is considered crucial to ensure the necessary financing, innovations and productivity drivers in order to reach the SDGs.

Many Norwegian companies have significant investments in developing countries. Many of them are interested in entering into partnerships that could maximize the opportunities for greater development effects.

Strengthen the social partners

Cooperation between the social partners is key in ensuring that workers enjoy decent working conditions, and business operate in a conducive environment. As the leading national employers' organization, NHO has a special focus on *SDG 8 – Decent work and economic growth*. In order to achieve SDG 8, we need to strengthen the formal sector. Private sector in the formal economy has higher productivity and is a driving force of technological innovation. Growth in the formal private sector will also contribute to an increased tax-base. Business, civil society and government need to work together to increase the number of people who earn their living in the formal sector of the economy.

Currently, NHO is cooperating with sister organizations in several developing countries in order to contribute to growth in the private sector, supported by Norad and the Ministry of Foreign

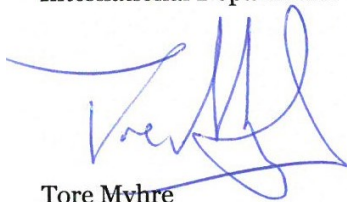
Affairs. In general, there is a need to strengthen the social partners (employers associations and labour unions) in most developing countries. They play a vital role in creating decent working conditions and reducing conflicts at work. They also represent an important contribution to national stability, as illustrated by the award of the Nobel Peace Prize in 2015 to the Tunisian Quartet. Social partners are a vital part of national governance structures, representing the most important non-governmental voices and democratic contributions.

There is a need for capacity building to strengthen the social partners. The strengthening of the organisations is a precondition for improving the social dialogue. In Ethiopia and Vietnam, NHO is supporting our sister organizations in their efforts to strengthen mechanisms for social dialogue and collective bargaining at enterprise level. We also contribute in similar projects in the new EU member states, through the Norway-EEA grants.

Working with the social partners in addressing issues relating to the world of work will also have positive effects on other SDGs. One example is SDG 4, by addressing the competence and skills needs in the labour market. It will be important to encourage closer collaboration between government, workers' and employers' organizations in developing vocational training programmes.

The "Nordic model", characterized by an organized working life with close cooperation and mutual trust among social partners, have contributed to economic growth, decent work and inclusive growth in Norway. We therefore have useful experiences that we could share with others in a more systematic way. In working to reach the SDGs, and SDG 8 specifically, the government could reach out to the Norwegian social partners in order to strengthen this work.

Sincerely,
Confederation of Norwegian Enterprise
International Department

Tore Myhre
Director

Kontakt:
Magnus Ruderaas
Advisor, NHO Secretariat for Private Sector Development
NHO - Confederation of Norwegian Enterprise
www.nho.no

UNIO - HOVEDORGANISASJONEN FOR UNIVERSITETS- OG HØYSKOLEUTDANNEDE

Unio er Norges nest største hovedorganisasjon med om lag 340 000 medlemmer. Medlemmer har universitets- eller høyskoleutdanning og de fleste jobber i offentlig sektor.

Unio har følgende kommentarer til de fire spørsmålene det var et særskilt ønske om å få innspill på:

1. Hvordan norske myndigheter gjennom utenriks- og utviklingspolitikken, inkludert gjennom bistand og internasjonale partnerskap for bærekraftig utvikling, best kan bidra til Agenda 2030 og til at bærekraftsmålene nås internasjonalt.

It is important that Norway raises workers' rights higher on the agenda in the foreign policy. Workers' rights are under attack all over the world, even in our European neighborhood. Productive employment and decent work are key elements to achieving a fair globalization and poverty reduction. Norway needs to address decent work issues in the ILO, with the IFIs, in trade agreements and in bilateral relations. This is well described in the 7 points in the Norwegian Decent Work Strategy from 2008.

We must see all the SDGs in connection with each other. When efforts are made to reach one goal, it is important to make sure that it is consistent with efforts made to reach other goals. One example could be the work to reach SDG 4 – quality education for all and lifelong learning. Research shows that privatization and commercialization of education leads to more inequality between and in countries (in conflict with SDG 10). If parents must pay for their children's education (to attend so called "low fee private schools") the parents must choose which child to send. The girls are seldom chosen. This will hinder the global society to reach SDG 5.

Norwegian government must be conscious about policy or initiatives that might seem like good initiatives in the short term, but might have the opposite effect in the long term. We believe that the tendencies to leave important social services like education and health to private actors, is such an example.

Norwegian authorities must also be aware that the SDG will not be achieved without being rooted in national plans, the local communities or in the sector in question. The Norwegian foreign- and development policy must facilitate political and professional involvement through social dialogue and codetermination. In the development policies, it is important that Norway continues to the support to capacity building to trade unions and employer organisations in developing countries.

Education is a human right and a goal in itself. Education will also enable nations and the global society to reach the 17 Sustainable Development Goals. We will encourage the Norwegian authorities to continue their strong support for quality education globally.

The lack of health personnel globally is severe. Also the poor quality of the education for health personnel is a huge problem. For instance better and longer education for nurses/midwives could reduce the maternal and child mortality. Brain drain is also a big challenge.

2. Hvordan Agenda 2030 og bærekraftsmålene vil påvirke aktørenes egne prioriteringer.

The SDGs to a large extent coincides with the trade union strategies that already exist. Trade unions are particularly committed to realizing goals and targets to end poverty, foster decent work, ensure quality education and health, provide public services, infrastructure and social protection policies, reduce inequalities,

champion women's participation in the work force and improve fiscal, wage and social protection policies. The major efforts of the trade union will be to ensure that these targets are followed up.

3. Hvilken god praksis og hvilke særskilte utfordringer på norsk side som bør inkluderes i rapporten.

The tripartite cooperation, and the relation between the social partners in Norway, is envied by many of the social partners abroad. Norway has achieved economic success with wages that have followed the increase in production, with a large welfare state that provides good social production. We are also one of the most egalitarian societies in the world. It is important to see this in relation to SDG goal 8. The development in Norway is a proof that there are no contradictions between decent work, social protection and economic growth and competitiveness. On the contrary, investment in social protection and in social capital in Norway has been key factors to our strong economy. It is important to highlight these factors, because cuts in wages, in public sector and public services and in social protection are often done in many countries, with neo liberal reforms, under the pretense that it is the only way to improve competitiveness.

4. Hvordan prinsippet om at ingen skal utelates kan gjennomføres. Dette er tema for årets høynivåmøte i juli.

If we shall make sure that no one is left behind and everyone is included – the governments can not leave the basic public services like health and education to private actors. Clean water and basic natural resources must be free and available for all – it can not be commercialized. In this regard it is also of crucial importance that there is a transition of the workforce from informal to formal sector, so the governments can have the means to provide the citizens with quality services. This is described in the ILO Recommendation No. 204 concerning the Transition from the Informal to the Formal Economy.

In this regard it is also important to invest money into the care economy. In many countries there exists a gender equality problem because women are trapped in unpaid work in the care economy. Typically the work they do is to take care of the elderly, teach children and other services to the community, which is typically considered normal jobs in more developed countries. By investing more money into health services and education, these women will be able to move from unpaid work to paid work, because their work will be formalized. It will also give the women more independence in their family situation.

Ingjerd Hovdenakk

Lars Holmer Hoven

Sekretariatssjef

Seniorrådgiver

Kontakt:

Lars Holmer Hoven

Unio - Confederation of Unions for Professionals, Norway

www.unio.no

HOVEDORGANISASJONEN VIRKE

Virke er næringslivets nest største hovedorganisasjon og representerer over 20 000 virksomheter, med til sammen over 225 000 arbeidsplasser. Medlemsbedrifter kommer fra bransjer som handel, kunnskap, teknologi, reiseliv, service, helse, omsorg, utdanning, kultur og frivillighet.

Innspill til norsk oppfølging av Agenda 2030 og FNs bærekraftsmålene

Virke, the Enterprise Federation of Norway represents more than 20000 members with 225000 employees within private sector and civil society. Virke is very pleased with the fact that private sector development and public private partnerships are major issues discussed in the White Paper "Working together. In order to achieve the new SDGs will private sector be a significant part of the solution, in close partnership with the government and civil society. Virke encourage the use of the Sustainable Development Goals as part of business and civil society over all business strategy.

Trade as a means to promote development is today well recognized. Ethical trade and responsible handling of supply chain, with focus also on sustainable production and design is a prerequisite for a sustainable development and inclusive growth. Norway has a high level of imports of goods and services, 68% in 2014, while the average in OECD countries is ca. 45%, hence, Norwegian imports in a scope 3 perspective is of high importance.

Ensuring achievement of SDG 2, 6 & 8;

Virke means that Norway has an especially responsibility to ensure that products are produced in a sustainable and responsible way. Many private business contribute today to private sector development in developing countries, they invest in capacity building and in fixed assets, without direct ownership in the companies. Norwegian importers seldom own the complete production line and the road to improvements in the production process is mainly achieved though long-term partnerships and collaboration.

Virke was part of a multi-stakeholder collaboration and initiated Ethical Trading Initiative Norway in 2000. The reason for the initiative was the recollection of the fact that trade is an important prerequisite for development. Norwegian government should work closely with private sector in order to promote ethical trade.

Best Practice; The capacity building and partnerships results in more secure employment over time, added value to products, market access. Sustainable production in high-level importing sectors to Norway like agribusiness, textiles and leather, all depending highly on sustainable water use and management.

Norad/Norway should continue supporting trade and import from developing countries in order to achieve SDG 2, 6 & 8.

Ensuring achievements of SDG 4 & 5;

The exact number of women small and medium entrepreneurs (SME's) in i.e. Sub Sahara Africa is not known, however, they tend to be dominant in the textile, agribusiness and handicraft sectors. These are in many countries looked upon as "women sectors". With both the regulatory and legal challenges, women tend to stay in the informal sector, with limited job security and fewer social benefits. In addition the business and

entrepreneurial aspects, hinders development of their professionalism and expertise, and tends to conserve existing economic structures.

Best Practice; Virke has through its programs in partnerships with Norad focused on higher academic capacity training of women entrepreneurs, developing sustainable business strategies, role models and mentors. The evaluation recommends a continuation. The training use Scandinavian and regional best business practices.

Norad/Norway should continue supporting trade related programs targeting women entrepreneurs in the "missing middle" – between grass root and Norfund target size companies - in order to achieve SDG 4 & 5.

Vennlig hilsen
Hovedorganisasjonen Virke

Cathrine G. Jahnsen
Executive Programme Manager

Thomas Angell
Director, International Trade

Kontakt:
Cathrine G. Jahnsen
Executive Programme Manager
Hovedorganisasjonen Virke
www.virke.no

INNSPILL FRA ENKELTORGANISASJONER OG VIRKSOMHETER

DIFFER GROUP

Ensure access to affordable, reliable, sustainable and modern energy for all

The UNs sustainable development goal no. 7.1 states the objective of universal access to affordable, reliable and modern energy for all by 2030. Goals 7.2 and 7.3 imply that the objective of universal access must be reached in accordance with the goals of doubling the share of renewable energy in the global energy mix and doubling the rate of improvement in energy efficiency.

Off-grid energy solutions for the more than 1 billion people without access to grid electricity today is a key to solving the three-tiered challenge posed under SDG 7, in due time.

First, extending the grid to the off-grid population is too costly, too slow and not even necessary due to recent technology advancements (LED, batteries and PV solar). A household can have access to general lighting, mobile phone charging, TV, radio and fan in their own home for around 1 kWh per week. The cost of high quality lighting, radio and mobile charging is as low as USD 0.1 per day; significantly less than household typically spends today for poor lighting from kerosene lamps and candles. To include TV and fan the cost is about USD 0.3 per day, which is still affordable within the current energy budget of many off-grid households. But the off-grid option does not stop at these basic services. Even in developed nations like the USA and Australia households are disconnecting from the grid and new property development projects are not connected in the first place, because the grid is too expensive and no longer required to have access to quality electricity services. This means that off-grid solutions no longer only represents an initial stepping stone to grid power. Off-grid solutions are reliable and will be the preferred end game for many households, both in developing and developed countries.

Secondly, regarding goal 7.1, many off-grid solutions are based on 100% renewable energy. The development of the grid will continue to happen predominantly based on fossil fueled electricity generation. The share of renewable energy sources in the grids of the developing world is likely to increase, but it will be a long time before they replace planned fossil capacity and phase out existing fossil capacity. With off-grid solutions you replace kerosene, candles diesel and dry batteries with 100% renewable energy immediately, while a grid connection will always carry with it the energy mix in the grid – which will not be 100% renewable.

Thirdly, off-grid solutions create the strongest incentives for improving energy efficiency at household level; the third SDG 7 goal. Increased focus on off-grid energy solutions stimulates the development of super-efficient energy appliances for households and small rural businesses – like refrigeration and air conditioning, as well as dental and hairdresser tools.

It is not a coincidence that the UN states that universal access is the objective, rather than doubling the global electricity generation. Obviously, it has a higher development impact in ensuring that everyone has access to basic services like lighting, phone charging, TV and fan, than providing more power to the ones that already have power. At the same time, no one is left behind.

Today, there are many companies aiming to deliver off-grid solutions to the off-grid population. However, equal to a standard utility, the wireless utilities need to finance a substantial infrastructure and they need to reach a certain scale to have commercial viability. To effectively support and stimulate distributed energy solutions provided by a range of different suppliers applying a variety of technical solutions, Norway should advocate increased use of results-based financing (RBF) mechanisms. RBF creates a level playing field and scales the businesses and business models that are most successful in the different markets, rather than picking a selected few to receive support. In addition, measures stimulating distributed solutions are naturally targeting the part of the population that are energy poor as of today.

Put simply, if we are serious in our efforts to achieve universal access to sustainable, reliable and affordable energy by 2030, focus must be on off-grid solutions, and off-grid solutions must be acknowledged as a permanent (or at least long-term) solution for rural households. Utility-scale electricity and grid development should focus on increasing the reliability in the existing grid and to develop industry clusters.

Off-grid solutions are sustainable, affordable, reliable, modern and – last but not least – the key to achieving universal access by 2030.

Best regards,

Tom Erichsen
CEO, Differ AS

Kontakt:

Tom Erichsen
CEO
Differ Group
www.differgroup.com

INNSPILL TIL NORSK OPPFØLGING AV AGENDA 2030 OG FNS BÆREKRAFTSMÅL - FØLGE BREV

Fairtrade Norges innspill til norsk oppfølging svarer på problemstillingen: *Hvordan norske myndigheter, gjennom utenriks- og utviklingspolitikken, inkludert gjennom bistand og internasjonale partnerskap for bærekraftig utvikling, best kan bidra til Agenda 2030 og til at bærekraftsmålene nås internasjonalt.*

Fairtrade er en internasjonal anerkjent merkeordning med over 1200 Fairtrade-sertifiserte kooperativer og plantasjer i 74 land i Afrika, Asia og Latin-Amerika. Om lag 1,5 millioner bønder og arbeidere jobber i kooperativene og plantasjene. Fairtrade-merkede produkter selges i 125 land.

Fairtrades praktiske tilnærming til støtte av småskalabønder og arbeidere for å oppnå et robust livsgrunnlag gjennom organisering, handel og bærekraftig praksis kan bidra til å oppnå bærekraftsmålene. **Vedlagte rapport viser konkrete bidrag på 8 av de 17 målene.**

Fairtrade Norge oppfordrer regjeringen til å anerkjenne tredjeparts sertifiseringer som verktøy for å oppnå en mer bærekraftig produksjon og handel. Ved å anvende Fairtrade som et verktøy vil man oppnå mål satt i Agenda 2030. Småskalabønder og plantasjearbeidere produserer mat under stadig mer utfordrende forhold; fra klimaendringer, tilgang på landområder, de er også utsatt for ekstrem prisvolatilitet, som utgjør en betydelig barriere i å muliggjøre et bærekraftig livsgrunnlag. Det er viktig at bøndene har en stabil inntekt, for å investere i sin produksjon og for å sikre langsiktig matsikkerhet for sine familier og lokalsamfunn.

Se vedlagt rapport, på engelsk.⁵

Småskalabønder og plantasjearbeidere produserer mat under stadig mer utfordrende forhold; fra klimaendringer, tilgang på landområder, de er også utsatt for ekstrem prisvolatilitet, som utgjør en betydelig barriere i å muliggjøre et bærekraftig livsgrunnlag. Det er viktig at bøndene har en stabil inntekt, for å investere i sin produksjon og for å sikre langsiktig matsikkerhet for sine familier og lokalsamfunn.

Om Fairtrade

Fairtrade er en internasjonal merkeordning som gjennom handel styrker bønder og arbeidere i fattige land. Fairtrade-standardene sikrer bedre arbeidsforhold og handelsbetingelser for bønder og plantasjearbeidere i Afrika, Asia og Latin-Amerika, slik at det over tid blir mulig å investere i produksjon, lokalsamfunn og en bærekraftig framtid. Med mer rettferdige handelsbetingelser kan bønder og arbeidere selv bekjempe fattigdom. Over tid bidrar Fairtrade-standardene til at den enkelte bonde og arbeider får mer makt over sine egne levekår og til at en positiv utvikling kan finne sted i lokalsamfunn i utviklingsland. Fairtrade-merking av produkter gjør det mulig for importører og forbrukere å bidra til mer rettferdig handel og utvikling i fattige land.

Det finnes over 1200 Fairtrade-sertifiserte kooperativer og plantasjer i 74 land i Afrika, Asia og Latin-Amerika. Om lag 1,5 millioner bønder og arbeidere jobber i kooperativene og plantasjene, og teller man med familiene deres er det ca. 6 millioner mennesker som nyter direkte godt av Fairtrade-systemet. Fairtrade-merkede produkter selges i 125 land.

Fairtrade er bygget opp rundt et sett internasjonale standarder for organisering i kooperativer, trygge arbeidsforhold, arbeiderrettigheter, en bærekraftig råvarebetaling og bærekraftig jordbruk. Fairtrade-

⁵ Se www.fairtrade.no for Rapporten "Sustainable Development Goals and Fairtrade: the case for partnerhip".

kriteriene har tatt opp i seg de relevante menneskerettighetskonvensjonene, ILOs kjernekonvensjoner, og har i tillegg en rekke kriterier som sikrer bønder og plantasjearbeidere en tryggere arbeidshverdag og bidrar til sosial og samfunnsmessig utvikling, som rett til fødselspermisjon, ammepauser, etc.

Fairtrade er et system som er åpent for alle råvareprodusenter og handelsaktører som ønsker det og som følger Fairtrade-standardene. Systemet og beslutningsprosesser er åpne og transparente. Fairtrade Internationals generalforsamling utgjøres 50% av representanter for de Fairtrade-sertifiserte råvareprodusentene og 50% av markedsorganisasjonene, blant dem Fairtrade Norge.

Kontroll og sertifisering utføres av kontrollorganet FLO-CERT, som innehar en ISO 17065-akkreditering.

Kontakt:

Cathrine Berg-Nielsen

Samfunnskontakt offentlig sektor og myndigheter

Fairtrade Norge

www.fairtrade.no

FRIENDS FAIR TRADE / FAIRTRADEEKSPERTEN

AGENDA 2030

Bærekraftmålene til FN sammenfaller i stor grad med målene innen Fair Trade bevegelsen.

Norge er dessverre en sinke på området Fair Trade og det selges eksempelvis 6 ganger flere Fairtrade produkter i Sverige enn det gjør i Norge. Med tanke på den gode kjøpekraften hos nordmenn, og da Norge gjerne ønsker å fremstå som utviklingslandenes og miljøets beste venn, burde Norge være i førersetet på Fair Trade.

Fair Trade er en viktig og effektiv medisin i kampen mot begge vår tids store globale onder: fattigdom og klimakrisen. Jeg foreslår at Norad jobber for at det tilrettelegges for en kraftig økning i handelen av Fairtrade produkter i Norge, og bruk gjerne Storbritannia som rollemodell.

Med rettferdig hilsen/Fair Regards/Med rättvisa hälsningar

Per Persson

Daglig leder/Managing Director

Et tillegg til innspillet:

Se gjerne på hva den svenske regjeringen gjør, Sveriges konsumentminister Per Bolund er ofte ute for å promotere Fairtrade-produkter og fortelle hvor viktig det er å velge etiske alternativer for å fremme utvikling i fattige land.

Hva gjør den norske regjeringen, og hva gjør Norad?

Kontakt:

Per Persson

Daglig leder/Managing Director

Friends Fair Trade / FairtradeEksperten

www.friendsfairtrade.no

Norway 's report about the follow up on Agenda 2030 and the Sustainable development goals

We refer to the invitation to send in contributions to Norway's report about the follow up on Agenda 2030 and the Sustainable development goals. Gáldu resource centre for the rights of Indigenous peoples will draw attention to the need of good monitoring tools to be able report on the situation in the country, including the situation of the Indigenous peoples. In many countries, data about Indigenous people is poor. This is due to both lack of ethnicity data, and due to indicators that don't take into account factors important in the fulfilment of Indigenous peoples rights. We would therefore encourage the Norwegian authorities to pay attention to how they can improve the monitoring and reporting on the rights of Indigenous peoples in its fulfilment of the Agenda 2030 and the Development goals. We will stress that this attention also must include the rights of the Sámi people as Indigenous peoples in Norway.

The National Human Rights Institutions (NHRI) are in a unique position to make significant contribution to the monitoring and reporting on global agreements such as the 2030 Agenda for Sustainable Development, including the Sustainable Development Goals (SDGs) embedded in the Agenda. Moreover, they can also contribute to the monitoring of the implementation and realization of the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (UNDRIP) and to raising awareness and visibility of indigenous peoples' rights at the national, regional and global levels as an integral part of universal human rights. This is particularly important given the fact that Indigenous peoples claim to be systematic discriminated in many countries and the overall aim of the 2030 Agenda to "leave no one behind".

In general, the International Coordinating Committee of NHRIs (ICC) is undertaking a series of efforts to strengthen the role of NHRIs, in the context of sustainable development. To that effect, the ICC decided last year to establish a Working Group on Sustainable Development, with Danish Institute for Human Rights as its regional member for Europe. Likewise, the ICC organised a Global Conference on Sustainable Development in October 2015, and adopted the Mérida Declaration¹, which outlines the roles that NHRIs can generally play in implementing the 2030 Agenda for Sustainable Development. The Declaration emphasises the role NHRIs can play by monitoring and addressing discrimination and inequalities that affect particular rights-holders such as indigenous peoples. In order to fully unleash the potential of NHRIs in systematically monitoring and reporting on indigenous peoples' rights, it is important and urgent to develop common monitoring tools that will assist NHRIs.

Gáldu will argue that a training manual for NHRIs in their work with implementing, monitoring and reporting on Indigenous People's rights is important. As an example, we can mention that the Norwegian government has asked for assistance and guidance from the UN in how to achieve the ends of the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples². We believe that a such manual can provide this kind of assistance and guidance. In response to this need, Gáldu has initiated a project with the Asian Indigenous Peoples Pact and the Danish Institute for Human Rights (DIHR). The project aims at strengthening the capacity of NHRIs to monitor and report on indigenous peoples' rights. Our hope is that this project will make a significant contribution to the implementation and the fulfilment of Indigenous peoples' rights and development needs, including in the context of emerging efforts to implement the 2030 Agenda for Sustainable Development.

¹ See

<http://nhri.ohchr.org/EN/ICC/InternationalConference/12IC/Background%20Information/Merida%20Declaration%20FINAL.pdf>

² The Norwegian governments answer to The Secretariat of the UN Permanent Forum on Indigenous Issue's questionnaire to governments before the report for the fifteenth session of the Permanent Forum (2016).

The project comprises a series of inter-linked elements: the elaboration of a Manual on the monitoring and reporting of Indigenous peoples' rights that is tailored to the needs of NHRIs; a workshop for sharing of experiences and capacity-building, and; field-testing of the Manual and methodological approaches. Our work will build upon existing materials and tools relating to monitoring and reporting of UNDRIP and SDGs. These tools include the Indigenous Navigator toolbox³, which is currently being finalised by a consortium comprising AIPP, ILO, and the UN Special Rapporteur on the Rights of Indigenous Peoples, among others. The Indigenous Navigator provides a series of tools for monitoring and generating data by Indigenous peoples on the respect and exercise of their rights. Another important tool is the Human Rights Guide to the SDGs produced by DIHR⁴, which maps how human rights instruments, including UNDRIP, relate to the SDGs.

From Gáldus side we stress the need for the Norwegian authorities to support measures that can improve the monitoring and reporting of the rights of Indigenous peoples' in the fulfilment of the Agenda 2030 and the SDGs. Such efforts will, as mentioned earlier, be important to secure that «no one is left behind» as the aim of Agenda 2030 states. This is not just important in developing countries. In the last years we have seen cases where the Sámi people protest against decisions on development as windmill projects, mine developments and dumping sites for mining waste in fjords. The Sámi people claim that they have not been adequately heard during the development processes, and some claim that they no longer can live out of their traditional livelihoods if the expansions are carried out. These claims show the need for monitoring and reporting on the Indigenous peoples' rights also in developed countries like the Nordic countries.

There is a need for tools that are solidly based on human rights instruments and thus reflect governments' commitments towards legally binding international instruments. Such tools do not only contribute to strengthening the monitoring and reporting on Indigenous peoples' rights at national level, but also generate information and reports

³ See www.indigenousnavigator.org

⁴ See www.humanrights.dk/sdg-guide

that can be submitted to regional and international mechanisms, such as treaty monitoring bodies and the ILO supervisory mechanisms. The reporting will feed into the follow-up and review of the SDGs and help shape policies and programmes to overcome the marginalisation of Indigenous peoples. Similarly, such manuals can contribute to the work of the UNPFII, which aims to develop an Indigenous Peoples Sustainability and Wellbeing Index.

Regards,

Laila Susanne Vars
Director

Risten Turi Aleksandersen
Senior adviser

Kontakt:
Risten Turi Aleksandersen
Seniorráðgjafi – Seniorrádgiver – Senior adviser
Gáldu kompetansesenter for urfolks rettigheter
www.galdu.no

COMMENTS TO THE NORWEGIAN REPORT ON 2030 AGENDA FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

We thank Norad and UD for the opportunity to submit comments to the upcoming report from Norway.

Because the goals are to be implemented by all countries and all stakeholders, one of the fundamentals is to empower countries without sufficient current capacity to achieve these goals. This is done through capacity building and education. Norway has a good track record for supporting capacity building courses and supporting education in ODA countries. In specific, GenØk believes that this in particular relates to the following goals, in which we have been active as contributors for many years.

Goal 12 Ensure sustainable consumption and production patterns

The most prominent agricultural innovations are tied to biotechnology and the utilizations of modern biotechnology techniques in crop development. Rapid development also raises hope that biotechnology crops have a role to play in climate-adapted or drought tolerant agriculture. There are many aspects to this approach, one of which is ensuring sustainability. Many countries choose to grow biotechnology crops, but in particular in developing countries, the capacity to ensure environmental safety and freedom of choice for consumers are severely lacking. GenØk has for many years run capacity building courses in ODA countries with great support from Norad and The Norwegian Ministry of Foreign Affairs. Capacity building courses are effective ways of reaching out to relevant persons and can be controlled with regards to gender balance or reaching specific groups. We strongly recommend that Norway and other donor countries will continue supporting courses with a proven track record.

One of the main obstacles to overcome is cultural understanding. Promoting institutional cooperation is important to get cultural understanding in both ends of the process. We would in particular like to mention the FK Norway (Fredskorpset) exchanges as an effective way of combating cultural misunderstandings.

Building on experiences from Norway's unique approach with the FK exchange programs is essential. Combining cultural exchange with academic and capacity transfer goals, in our experiences, is very effective in reaching goals in capacity transfer.

Sincerely,

Odd-Gunnar Wikmark

Submitted for GenØk – Centre for Biosafety, Tromsø

Contact:

Odd-Gunnar Wikmark

Scientist / Program Coordinator

GenØk – Centre for Biosafety, Tromsø

www.genok.no

KIRKENS NØDHJELP (KN)

VEDR. INNSPILL PÅ OPPFYLLELSE AV BÆREKRAFTSMÅLENE

Kirkens Nødhjelp takker for muligheten til å komme med innspill på norske myndigheters oppfyllelse av de nye bærekraftsmålene. Disse målene er den viktigste nøkkelen for å lykkes i kampen mot fattigdom og bør tillegges avgjørende vekt i myndighetenes videre arbeid.

De nye målene har implikasjoner langt utenfor bistanden. Bistanden er kun en av andre viktige tiltak for å bekjempe fattigdom og nå de andre bærekraftsmålene. Vi mener derfor at dette innspillet burde vært koordinert på i Utenriksdepartementet eller Statsministerens kontor. De nye avsløringene med Panama Papers viser med all tydelighet hvilken kraft det for eksempel er i arbeidet med skatt og kapitalflukt. Eller våpeneksport, handel og investeringer.

De nye målene gjelder alle land i verden, også Norge. Vi håper organisasjoner som arbeider på nasjonale spørsmål i Norge også involveres i arbeidet da norsk egenrapportering er en viktig og nært forestående hendelse.

- **Norske myndigheter kan best bidra til Agenda 2030 gjennom å lage en konkret og forpliktende tiltaksplan for alle de 17 målene.**

Tiltaksplanen må være langsiktig fram til 2030, med viktige delmål og ha en bred og samstemt tilnærming. Derfor må departementer som Finansdepartementet, Arbeid og Sosialdepartementet og Fiskeri og Næringsdepartementet aktivt inn i utviklingen av tiltaksplanen. Vi vi henvise til svenske og danske myndigheters (foreløpige) langt mer offensive og forpliktende tilnærming. Vi håper at også norske myndigheter på høyeste nivå tar eierskap til oppfyllelse av målene.

Tiltaksplanen må være langsiktig fram til 2030, med viktige delmål og ha en bred og samstemt tilnærming. Derfor må departementer som Finansdepartementet, Klima- og miljødepartementet, Arbeid og Sosialdepartementet og Fiskeri og Næringsdepartementet aktivt inn i utviklingen av tiltaksplanen. Vi vi henvise til svenske og danske myndigheters (foreløpige) langt mer offensive og forpliktende tilnærming. Vi håper at også norske myndigheter på høyeste nivå tar eierskap til oppfyllelse av målene.

Målene er den store sjansen verden har til å utrydde fattigdom. Det må være det tydelige målet og det må ikke knyttes til egeninteresser hos nasjonale myndigheter, heller ikke de norske.

Vi mener at bærekraftsmålene medfører at norske myndigheter må opprettholde langsiktig bistand på et høyt og forutsigbart nivå. Bistanden må i tiden framover innrettes i større grad mot nettopp innfrielse av bærekraftsmålene.

Norske myndigheter må velge ut noen av målene de skal ha særlig forpliktelse på og der Norge kan gjøre en forskjell. Dette i likhet med arbeidet med tusenårsmålene. Det er bedre å legge inn innsatsen på et utvalg av målene enn å bidra litt på alle, uten å ha mulighet til å gjøre en forskjell. Vi vil oppfordre norske myndigheter til å samarbeide i en allianse med andre nordiske myndigheter inn i dette arbeidet.

Vi mener at mål 5,6, 8, 10 og 17 bør tillegges særlig vekt hos norske myndigheter.

+ videreføring av tidligere mål 4 og 5.

Vi mener at ulikhet (mål 10) må få en langt mer sentral plassering og satsing fra norske myndigheter. Ulikhet skaper grobunn for uro og konflikt og fratrar mennesker grunnleggende menneskerettigheter, inkludert retten til et verdig liv.

Vi frykter at mål 17 om å styrke mekanismene for implementering av målene, og fornye globale partnerskap for bærekraftig utvikling skal lide samme skjebne som det siste målet i de daværende tusenårsmålene. Det er viktig at norske myndigheter bidrar til framdrift i dette arbeidet.

Vi vil også fremheve mål 6 om å sikre bærekraftig forvaltning av, og tilgang til, rent vann og gode sanitære forhold for alle. Uten rent vann vil alle de andre målene falle. Vi ser en langt større satsing på dette området i f.eks. Sverige enn i Norge og vi håper det at det er inne som et av 17 mål bidrar til at norske myndigheter opprioriterer området.

I tillegg til å adresseres gjennom bistands- og utviklingspolitikken må Norge implementere bærekraftsmålene på hjemmebane. Tiltaksplanen må ha mål og konkrete tiltak for å redusere klimagassutslipp i hjemmebane i tråd med en rettferdig byrdefordeling. Klima er i ferd med å bli den felles referanserammen rundt all politikk og vi har her store forventninger til norske myndigheters modige og fremtidsrettede politikk.

Bærekraftsmål 5 for å oppnå full likestilling mellom kjønnene og myndiggjøre kvinner og jenter er et viktig mål i seg selv og må også integreres i de andre målene.

Vi mener at religiøse aktører kan spille en avgjørende rolle som endringsaktør på særlig noen av målene. Det gjelder spesielt mål 3, 5, 10 og 16. Vi er glade for Norad nå er med i PARD og ser viktigheten av religiøse aktører i bistand og utviklingsarbeidet.

«No one left behind» innebærer en klar forpliktelse i at nasjonale myndigheter må gå systematisk til verks for å avdekke hvor behovet er størst og dermed hvor innsatsen må legges inn. Det innebærer også at det aktivt må motarbeides noen av de tendenser vi så i arbeidet med Tusenårsmålene, der «low hanging fruits» og enkle og målbare resultater ble prioritert. Vi vil anbefale at norske myndigheter prioriterer å nå ut de til som andre ofte ikke prioriterer. Det kan være avsides liggende områder, urfolk eller unge kvinner. Her trengs det et systematisk arbeid som vi håper norske myndigheter vil prioritere. Det er jo ikke bare at andre ikke prioriterer avsidesliggende områder (her burde det stå noe slikt som mennesker som lever i avsidesliggende områder), urfolk eller unge kvinner. Men i en god del tilfeller foregår det en systematisk diskriminering av disse gruppene. Norske myndigheter har en klar forpliktelse til å arbeide mot denne diskrimineringen, dersom målet om mindre ulikhet (mål 10) skal oppnås.

Uten finansiering blir det ingen oppfyllelse av bærekraftsmålene. Norge har et særlig ansvar og mulighet gjennom sin lederrolle i Financing for Development prosessen. Vi er glad for opprettelsen av årlige møtepunkter og ber norske myndigheter foreslå nye og innovative finansieringsmekanismer, blant dem flyskatt og ulike former for finansskatter. I følge Development Finance International (DFI) har skatter på karbon, drivstoff og flyskatt potensiale til å samle inn 2000 milliarder i året, skatt på finanstransaksjoner og valuta kan innbringe 1200 milliarder kroner i året.

Kirkens Nødhjelp er klar til å bidra i oppfyllelsen av tusenårsmålene. Gjennom vårt arbeid med særlig vann, helse, ulikhet og kvinners rettigheter håper vi å kunne gi et viktig bidrag. Vi ser fram til et samarbeid med norske myndigheter i det videre arbeidet.

Kontakt:

Wenche Fone

Leder for avdeling for politikk og samfunn/ Director

Norwegian Church Aid

www.kirkensnodhjelp.no

KVEKERSAMFUNNET OG KVEKERHJELP

NORWAY'S REPORT ON AGENDA 2030 AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS (SDG)

Kvekersamfunnet and Kvekerhjelp welcome Norad's invitation to contribute to the first national review on SDG implementation to the High Level Political Forum (HLPF) in New York in July.

Countries have committed themselves to the 2030 Agenda in terms of finding solutions both within their own countries and among countries. Wealthy countries must look carefully at the coherence between their national policies and their foreign and development policies. We would like to comment on two of the goals, which Quakers have a special concern for:

Goal 16: "Promote peaceful and inclusive societies for sustainable development, provide access to justice for all and build effective, accountable and inclusive institutions at all levels."

In the final outcome document: *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*: "Peace" is one of the "Five Ps" that are listed in the preamble: "we are determined to foster peaceful, just and inclusive societies which are free from fear and violence".

Through the Quaker United Nations Office (QUNO) in New York and Geneva, Quakers have worked on justice and peace issues for many years, work grounded in our religious tradition as a peace church. QUNO in New York worked as a catalyst for other NGOs promoting Goal 16 to the Open Working Group.

Goal 16 addresses broad issues (violence reduction), internal drivers of violent conflict (rule of law, access to justice, corruption, institutions, inclusive decision making) and external ones (illicit financial and arms flows, organized crime, global governance).

The global military expenditure for 2015 was \$1676 billion, an increase compared with 2014. Norway was in 2015 the 16th largest exporter of conventional weapons⁶. This export includes sale of military equipment to authoritarian regimes that grossly and systematically violate human rights.

We call upon the Ministry of Foreign Affairs to include in the HLPF report an analysis of Norway's potential role in reducing global military expenditure.

We call upon the Ministry of Foreign Affairs to include in the HLPF report an assessment of the impact of and gaps in regulations on Norway's arms export.

An urgent shift is needed from arms export to promoting nonviolent civil intervention that is documented as being more successful⁷. Given its tradition as a peace-promoting nation, Norway should play a leading role here. Norway does not need to have a leading role in producing arms, but the world needs it as a leader in finding peaceful, nonviolent solutions.

We call upon the Ministry of Foreign Affairs to include in the HLPF report an analysis of Norway's support to nonviolent civil intervention in conflicts.

⁶ *Militært forbruk og global våpenflyt Norges fredslag 2016*

⁷ Erica Chenoweth and Maria J. Stephan. *Why Civil Resistance Works: The Strategic Logic of Nonviolent Conflict* (New York, NY: Columbia University Press, August 2011).

Goal 13. Take urgent action to combat climate change and its impacts

QUNO in Genève has used quiet diplomacy in promoting enhanced trust and understanding in international negotiations relating to climate change, and in articulating climate change as a peace and justice concern within the international community.

There are achievements in multilateralism in the agreements on the 2030 Agenda and on climate change, where countries have decided to move on from holding entrenched positions of global North versus global South, to a new paradigm based on cooperative approaches to common problems, where everyone has needs and everyone has something to contribute.

It is here we see Norway has a leading role to play; to show the world that it is possible for a rich country to take clear and sustainable steps in decreasing its dependence on fossil fuel, and increasing its activity in promoting alternatives, and creating the jobs needed.

We call upon the Ministry of Foreign Affairs to include in the HLPF report an analysis of the coherence between Norway's national and international commitments with regard to Goal 13.

Kind regards

Marit Kromberg (s)
Secretary, Kvekersamfunnet
Religious Society of Friends (Quakers)

Kristine Hofseth Hovland (s)
Manager, Kvekerhjelp
Quaker Service Norway

Contact:

*Kristine Hofseth Hovland
Daglig leder, Kvekerhjelp
Coordinator, Quaker Service Norway
www.kveker.org/kvekerhjelp*

NORCROSS INPUT TO NORWAY'S SDG REPORT 2016

1. Hvordan norske myndigheter gjennom utenriks- og utviklingspolitikken, inkludert gjennom bistand og internasjonale partnerskap for bærekraftig utvikling, best kan bidra til Agenda 2030 og til at bærekraftsmålene nås internasjonalt.

In the SDG drafting process, the Red Cross and Red Crescent Movement (RCRC) emphasized that strengthening **resilience**, tackling inequality and working inclusively with the most vulnerable should be central components of the new development framework. We stressed that disasters, humanitarian crises, and global health epidemics may hamper or reverse development gains.

We are grateful for the support from Norway in the SDG negotiation process in this regard and pleased to see that the need for preparedness and resilience efforts are reflected in many of the SDGs, in particular # 1, 2, 3, 4, 11 and 13.

With support from the Norwegian Ministry of Foreign Affairs (MFA), the Norwegian Red Cross (NorCross) convened an international multi-stakeholder conference in Oslo in October 2015 – “Resilience for Real: How to strengthen the resilience of communities exposed to conflicts and disasters” – which crystallised some key learnings that could inform the international agendas of disaster risk reduction, climate change and sustainable development.

The **attached summary of key conference points**⁸ provides guidance for programme design, reflect key principles and advice on partnership approaches that will support resilience and thus help achieve the SDGs. We hope these points may be useful for Norway in reporting on how it has and intends to work in support of the SDGs.

2. Hvordan Agenda 2030 og bærekraftsmålene vil påvirke aktørenes egne prioriteringer.

NorCross will contribute to the achievement of several key SDGs through implementation of its International Strategy 2015-20, which has ‘strengthening community resilience’ as its overall impact goal.

⁸ Se vedlegg 4 side 108 for innsendt konferanserapport

<https://www.rodekors.no/PageFiles/108942/Resilience%20for%20Real%20Conference%20Report.pdf>

3. Hvilken god praksis og hvilke særskilte utfordringer på norsk side som bør inkluderes i rapporten.

Norway could share its approach to **good donorship** in general and provide its pledging at the February 2016 Syria conference as an example of how it ensures flexible, predictable, multi-sectoral funding for humanitarian and longer term interventions. Norad and MFA's multiyear framework agreements with key organisations is also a model to export.

Moreover, linking to the World Humanitarian Summit, Norway could as a backer of the Grand Bargain reiterate the arguments made in the High Level Panel on Humanitarian Financing Report to the UN Secretary General (January 2016) for 'shrinking the needs' through "increase(d) investment in disaster risk reduction (DRR), especially in the most vulnerable communities and countries. Because development is the best resilience-builder of all" (page v).

That said, as humanitarian actors increasingly may be adapting or making use of funding, strategies and tools from the development sphere, Norway should advocate that humanitarian action must always happen within the realm of humanitarian principles.

4. Hvordan prinsippet om at ingen skal utelates kan gjennomføres. Dette er tema for årets høynivåmøte i juli.

In RCRC's view, the focus on 'leaving no one behind' is perhaps *the* critical principle in the new agenda. The Millennium Development Goals were weaker on this — and as a result, the progress of the poorest regions, countries, and people lagged behind. But the goal of 'leaving no one behind' will only be reached if we change the narrative from 'going the last mile' to reach the most marginalised, discriminated, remote, conflict-ridden communities - to considering these as **the 'first mile'**. Some 50-60 per cent of preventable disease and deaths happen in such areas, and it is where we need to focus first. In light of this, Norway should continue its support to the **Every Woman Every Child** initiative.

There will be a rush for governments to report progress according to the SDGs, but it may be that the 20 per cent not reached are the ones that would need to be reached the most. So we need to prioritise based on needs and vulnerabilities, not on what will make 'pretty' statistics. Norway should encourage **'honest' reporting** in this regard.

Our success in delivering on the promise of the SDGs lies in our ability to reach deep into communities, and to support the most isolated, the most vulnerable, and the most marginalized. Therefore this ambitious agenda needs to be backed by sufficient resources and more resources must be driven to the local level, where needs are greatest. International cooperation must support **local action**, including through local authorities and national organizations that deliver services and promote sustainable development on the ground. National Red Cross and Red Crescent Societies will play a critical role in the implementation of the 2030 Agenda. Through their trained staff and 17 million volunteers, they are permanently present – have access and trust - in communities and work across a continuum of development and humanitarian settings to serve the most vulnerable to drive meaningful and sustainable change at the community level, by building and strengthening resilience.

We are in a time of unprecedented humanitarian crises. Disasters are more frequent and intense, international health emergencies pose a significant threat, and tens of millions of people are affected

by increasingly protracted conflicts, stretching the capacity and imagination of humanitarian organizations. There are an estimated 60 million people who are forcibly displaced, more than half of whom are women and children. Humanitarian crises exacerbate existing inequalities, discrimination and marginalisation, affecting everyone but making a bad situation worse for those already excluded from society, increasing the risk of their being left behind. If we are to truly “leave no one behind”, the 2030 agenda must **address the needs of people affected by humanitarian crises**.

Kontakt:

Hanne M Mathisen

Head of Unit - Humanitarian Diplomacy and External Relations

Norwegian Red Cross

www.rodekors.no

INNSPILL AGENDA 2030

Initially and in general the Norwegian government should contribute in international fora's and associations within and outside the UN system to ensure especially the sustainable development goals for low-income countries. Outside the UN system, one can mention the IMF and WTO as good examples where Norway can influence. Norway should through trade agreements and other agreements ensure low-income countries their rights and opportunities to grow. Debt relief can be an important instrument where this is appropriate and may contribute to democratization, peace and growth.

However, this article will focus on development aid. Aid still should be allocated by a rich country like Norway, but provided in the literal sense, namely as assistance that focuses as strongly as possible on self-help. One of the most important thing Norway can do is first and foremost to maintain development aid pot as to be at the same level as recent years, and if possible increase it.

Norway should also continue the clear emphasis on peace and reconciliation processes in conflict areas. Norway as a small nation and as a nation that does not have a historical ballast have a precedence here, in addition to an historically strong position on this domain. Peace and reconciliation is a prerequisite for all stability and opportunity to development, therefore this demanding task should be reflected in the priorities of the Norwegian authorities.

Furthermore, some key words could be mentioned for best reach the goals:

- I. Assistance share should thus be high, and the assumption here is that Norwegian government have strong(er) and solid system control and monitoring. An updated sustainability strategy, that will be obligatory for actors, could be carved out.
- II. Research in itself and not least the development of pairing research and practice of aid stimulating measures, particularly the field of health.
- III. Assistance should (only) be channeled through national structures where it will be implemented.
- IV. Health to newborn and mothers should even stronger be focused. And monitored closely. Norway has a tradition here and should further develop this. Recent research suggests that 10 to 15 percent of economic growth in low- and middle-income countries can be attributed health improvements.⁹ Birth Care is crucial to strive for improving the health situation
- V. In humanitarian crisis: Not replacing sustainable development aid to only humanitarian aid, but striving to maintain and increase assistance to long-term / sustainable projects.

The actors at field level on development aid have a major role in developing both good ideas and future-oriented development assistance.

The new sustainable development goals must affect players in the field to think even more on the theme sustainability and adapt their strategy in intervening to this.

Actors should prevent building up parallel structures to be settled, for long or short term, by the use of external funds in low-income countries. With parallel structures one mean structures being built next to the authorities' own institutions. Actors should make sure that the aid is real capacity building and reinforcement for public institutions. The actors should not blame corruption and by that justify building up parallel structures but

⁹ Achieving Dramatic Gains in Global Health by 2035, A New Investment Framework, Draft Report from the Lancet Commission on Investing in Health, 2013

rather strengthen the control mechanisms and cooperation with local and central authorities (and in some cases with larger private national institutions.)

The bureaucracy and administrations of international actors should decrease in low income countries. Some will be needed but then with focus on control mechanisms and cooperation issues.

Actors should then use more actively research both in baseline, implementation and evaluation of interventions. This is particularly important for health and education.

Norway has given tax collecting assistance abroad in low income settings that has shown promising effects, and this is a key in assisting for sustainable development. For instant within management of natural resources. Here Norway has a solid system that could help vulnerable and low-income countries. BUT: Close cooperation between the tax professionals and people with solid cultural competence and experience is a necessity.

Norway has a tradition that should be further expanded within maternal and child health and should also in future find both new and existing channels for this commitment. Norway could be an even stronger a "specialist" on this.

Evaluation of interventions is more topical now with SDG and Norway have added up to a verbose goal here with a strong evaluation department in Norad/MFA. The department need to ensure that the results of evaluations are followed up quickly and that the necessary amendments come into force as quickly as possible.

It is important and crucial for a good process where no-one is excluded that aid and development policy are debated very openly and comes under the spotlight. Furthermore, it should be emphasized that the aid must not only be left to a few large organizations but that new and fresh initiatives are included, obviously with the same criteria and the same requirements. A threat to innovation is highly bureaucratic and thus heavy aid organizations. New innovative ideas should have opportunities to be implemented, but here one must also show a high degree of control routines: An idea may seem very appealing, but it must be highly likely to be realized in the context and provide the intended effect.

Kontakt:

Hølje Haugsjå

Dagleg leiar og kommunestyrerepresentant AP

<http://norsahel.no/>

PARTNERSHIP FOR CHANGE

INPUT FROM PARTNERSHIP FOR CHANGE TO THE NORWEGIAN REPORT ON THE AGENDA 2030 AND THE UN SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Partnership for Change (PfC), as a Norwegian NGO, thanks the Norwegian Government for the opportunity to provide input to the Norwegian report on the Agenda 2030 and the UN. PfC is also pleased to see that Norad and the Norwegian Ministry of Foreign Affairs sees civil society as an important agent in realising Agenda 2030.

PfCs input is based upon a comprehensive assessment of sustainable development – financially, socially, and environmentally. PfC is a Norwegian NGO registered with the Norwegian Foundation Authority. Established in 2012 by founder Ingrid Stange, the organisation works with innovative methods to ensure a more sustainable development, and the name Partnership for Change underlines our method of work. PfC believes in the necessity of increasing collaboration across different sectors in society in order to achieve our mission. Our assessment and input is mainly related to PfCs work in Myanmar, Ethiopia, and South Sudan.

The PfC mission is to invest in women and young adults to become economically independent, and thereby driving and contributing to the development of sustainable communities – financially, socially, and environmentally.

This mission was adopted in November 2015, and based upon and inspired by Agenda 2030 and the new Sustainable Development Goals.

In its report to the UN, we believe Norway should focus on – and promote – the following points on how Norway can contribute to achieve the sustainable development goals globally, through its development cooperation projects and best practices.

The importance of job creation

The importance of work for economic independence is evident, and a special focus on job creation for women and young adults in developing countries in particular, enables a more sustainable development for all.

Development of small- and medium-sized enterprises

Supporting, and investing in, the development of small- and medium-sized enterprises as a means to create economic value through job creation and market development.

Improving the start-up landscape

Implementing measures that facilitate the development of new businesses and start-ups, thereby driving economic development and sustainable development.

Decent work for all

Norwegian development cooperation should focus on decent work for all, and develop concise criteria for what decent work implies including social, economic, and environmental standards.

Development of a qualified workforce

It will be essential to focus on implementing measures for qualifying especially women and young adults for jobs for all the new jobs that are created. This includes focusing on education at all level, a focus on relevant vocational training, and capacity-building.

Access to energy

Access to energy is central to achieve a sustainable and inclusive enterprise development.

Inclusion

In order to achieve the sustainable development goals, it is crucial to focus on inclusion and non-discrimination both in education and in the workplace. This requires a considerable effort and commitment for Norwegian agencies and Norwegian businesses in terms of raising awareness and changing attitudes when collaborating with local partners in developing countries.

Norwegian best practices

PfC believes the Norwegian model of the social dialogue between recognised parties from the labour sector should be positively emphasised in this report as an important measure to develop sustainable communities. Along the same lines, the Scandinavian model as the foundation for the welfare state all Scandinavian countries are enjoying today as a model to export and attempt at implementing elsewhere through development cooperation PfC sees as a practice to be positively highlighted. Increased focus in Norway on collaboration across sectors – between government agencies, the private sector, and the civil society and NGOs – we believe, is a very positive development and crucial to strengthen further in order to achieve sustainable development for all.

Partnership for Change has since its establishment in 2012 had a close collaboration with the private sector, and with private foundations. We have very positive experiences with these partnerships and this way of collaboration, both to fund our programmes, but especially with the competence and expertise such partners can bring in to the implementation of the project. Such partnerships, we believe, are essential to succeed with Agenda 2030. PfC sees such partnerships and collaboration across sector as being fruitful and necessary, not only between partners of the same nationality, but also across countries. This should be applied by government agencies, the private sector, as well as the civil society both in Norway and internationally.

Partnership for Change is looking forward to seeing the final report, and we hope our inputs have been valuable in developing the report.

Anne-Karin Nygård
CEO
Partnership for Change

Contact:

Ida Kristine Haavi
Partnership for Change
Administrative Coordinator
www.pfchange.org

PLAN INTERNATIONAL NORGE

PLAN INTERNATIONAL NORGE INPUT TO AGENDA 2030

We would like to thank Norad for the opportunity to submit our recommendations to Norway's follow-up of Agenda 2030. To summarize, Plan International Norway would like to highlight three areas of importance, all under the umbrella of fulfilling children's rights:

- Youth- the meaningful participation of youth in the SDG process at country level is crucial to the fulfilment of the goals.
- Education- Quality education should be inclusive, violence-free and promote the principle of 'leave no one behind'. Further it is crucial that education is relevant and ensures the transition to decent work for youth.
- Child Protection- Violence against children, including harmful practices such as child marriage hinders the full realization of children's rights. If Agenda 2030 is to be achieved all forms of violence against children has to end.

1. Means of implementation- the role of Norwegian foreign policy in Agenda 2030

International human rights obligations

The 2030 Sustainable Development Agenda includes a number of references to and reinforcements of human rights principles, including stating that the Agenda is 'grounded in the Universal Declaration of Human rights [and] international human rights treaties'. While the Agenda does not outline specifically the interaction between SDG commitments and human rights obligations, their inclusion within the Agenda provides an important opportunity for governments such as Norway to link these commitments in policies, plans, monitoring, and reporting. Equally important, Norway has an opportunity to support partner countries in doing so.

In order to strengthen accountability and implementation Member States have to utilize the existing human rights monitoring mechanisms (such as the CRC, CEDAW and UPR) in synergy with the SDGs, and systematically review progress against the SDGs in periodic reports.

The Norad and Sida Commissioned Evaluation in 2011 "Supporting Child Rights; Synthesis of Lessons Learned in Four Countries" recommended that "Norway adopt a mainstreaming prong complementary to targeting, similar to that of Sweden. Given the legal status of the CRC in Norwegian law, there is a very strong case for applying it to foreign policy and development cooperation in particular." Further the evaluation recommended that "Norad/MFA and Sida give serious thought as to how children should become more involved in all project activities, from design to evaluation, and to utilise tools and methodologies developed for this purpose."

With Agenda 2030 Norway has an opportunity to follow up on these recommendations and make sure the implementation of the SDGs has a strong child rights focus. Further, Norway has an obligation through the principle of international cooperation under the Convention on the Rights of the child to support those countries with fewer resources to implement the convention. Norway has both the expertise and the resources to be an important partner to countries in their national implementation of the SDGs.

Recommendations:

- *We encourage Norway to promote reporting on progress of SDG implementation in State's periodic reports to treaty bodies, while also expressing support for utilizing the existing human rights bodies in fora such as the UN Human Rights Council or UN General Assembly*
- *We strongly urge Norway to mainstream children's rights in its foreign policy, and make sure all development aid from Norway contains a requirement of mainstreaming children's rights.*
- *We encourage Norway to take an active role in strengthening the existing human rights bodies as mechanisms in holding states accountable to the SDGs, and we urge Norway to highlight civil society as important actors in holding governments to account.*

Goal-specific recommendations

Plan International Norway has highlighted four goals of particular importance to our work, where we have thematic and program experience, and where we are happy to offer further input should Norad request so.

Goal 4: Ensure inclusive and quality education for all and promote lifelong learning

Education prevents inequality within and between countries and is a vital human right that plays a key role in human, social, and economic development. Access to inclusive and quality education for all is a prerequisite for Agenda 2030, because the success of the other 17 goals relies upon the achievement of this goal in particular. The Convention of the Rights of the Child (CRC) and International Labour Organisation (ILO) Conventions state that children's education should aim at developing their talents and help them develop their full potential.

Children with more education are more productive as adults and earn higher wages. Improved access and retention of *all* children and youth in education will therefore result in poverty reduction and benefits for their families. Education is also likely to have social and economic benefits beyond the targeted individual, as long as it is inclusive and involves the community as a whole. The estimated costs of exclusion vary across countries, reaching up to 7% of GDP according to ILO.

Improving access to education requires awareness, political will, legislative action and adequate funding. It is not just enrolment that is an issue; there is also a need to focus on quality of schooling, retention and progression throughout the school system. By building on progress already made on gender equality, girls' education, and work with children with disabilities and ethnic minorities, we can strengthen efforts to identify barriers and address the different needs of different children.

Recommendations:

- *We encourage Norway to support partner countries in developing inclusive education plans that ensures quality education to all children.*
- *We encourage Norway to take a cross-sectoral approach to education and support the inclusion of important goals such as protection from violence (goal 16), non-discrimination (goal 5) and health (goal 3) in the implementation of Goal 4.*
- *We encourage Norway to work with local civil society in its commitments to education and acknowledge that inclusion in schools includes many actors, not just teachers. This will better ensure that Norway reaches children that are discriminated against, excluded or out of school.*

Goal 5: Achieve Gender Equality and empower all women and girls

Target 5.2 *Eliminate all forms of violence against all women and girls in the public and private spheres, including trafficking and sexual and other types of exploitation*

Violence against girls takes place in many settings, particularly in and around schools. Norway has taken a global lead on girls' education, but it is important that the protection from violence is seen as part of the right to quality education, particularly girls' education.

Recommendation:

- *We strongly recommend that Norway supports initiatives to combat violence against girls in and around schools, and share knowledge and expertise from the national context to partner countries.*

Target 5.3 *Eliminate all harmful practices, such as child, early and forced marriage and female genital mutilation*

Most countries have some form of legal prohibition against child marriage, but the existence of pluralistic systems where customary laws takes precedence over national laws still allows for child marriage to take place. In addition there is lack of enforcement and knowledge about the dangers of child marriage. Norway has the technical capacity to support partners in conducting necessary policy and legal reform to harmonize national legislation with international human rights standards, as well as extensive expertise on developing effective child protection systems.

Recommendations:

- *We encourage Norway to take a lead as a global advocate in the fight against child marriage and support countries in providing legal protection of all children against child marriage.*
- *Further we encourage Norway to support local civil society actors that can raise awareness in the communities and ultimately hold local and national officials to account.*

Goal 8: Promote sustained, inclusive and sustainable economic growth, full and productive employment and decent work for all.

8.5 *By 2030, achieve full and productive employment and decent work for all women and men, including for young people and persons with disabilities, and equal pay for work of equal value*

Youth face greater barriers than adults in securing decent employment and are particularly vulnerable to changes in the labor market. The ILO Decent Work Agenda is a programmatic approach to ensure decent work is achieved for all. Although few disagree with the approach, it requires national and international actors to commit to the objective of creating quality jobs and to pursue cooperative solutions to this challenge.

Recommendations:

- *We urge Norway to promote economic and industrial global policies that reduce pressures on wages and increase national macroeconomic flexibility. We also encourage Norway to advocate for the inclusion of labor standards in all trade agreements, and adoption of national legislation in line with international labor standards and good governance in partner countries.*

Target 8.6 *By 2020, substantially reduce the proportion of youth not in employment, education or training*

Half of the world's population is under the age of 24 and youth unemployment is three times higher than the adult unemployment rate. The number of youth in neither employment nor education (NEET) has continued to increase reaching 621 million in 2014.

We call on Norway to make it a priority to reverse this trend. Young people must be empowered to successfully transition into decent work of their choosing. Norway has the technical capacity to support partners develop economic and employment growth strategies and to link education and training more closely to markets.

Recommendations:

- *We recommend that Norway promotes technical and vocational education and training for occupations and industries where there is evidence of current or future market demand and where females and males have equal opportunities and there is a potential for upward mobility. We also encourage Norway to support business training for young entrepreneurs, combined with start-up capital, as well as access to information and linkages to networks for value chain development.*
- *To take activities to scale we urge Norway to institutionalise efforts into government-supported or market-based systems, in partnership with civil society and private sector partners and with maximum use of technology.*

Target 8.b *By 2020, develop and operationalize a global strategy for youth employment and implement the Global Jobs Pact of the International Labour Organization*

Youth employment is on the rise. In the white paper Working together: Private sector development in Norwegian development cooperation, the Norwegian Government announces that it will take a leading role internationally in making sure education and vocational training is aligned with market needs. However, successful transition into decent work goes beyond vocational training and requires other forms of support to ensure entry into, and success in the economic mainstream.

Recommendation:

- *We encourage Norway to also take a leading role in the development and operationalization of the global strategy for youth employment, to ensure its education and vocational training initiative is allowing youth to successfully enter the workforce.*

Goal 16: Promote peaceful and inclusive societies for sustainable development, provide access to justice for all and build effective, accountable and inclusive institutions at all levels

Target 16.2 End abuse, exploitation, trafficking and all forms of violence and torture against children

Violence against children permeates all levels of society and across all countries. Violence is a gross violation of children's rights and can hinder the realization of other human rights, particularly the right to life, education, health, participation and protection.

Recommendations:

- *We encourage Norway to take an active role at the global level in supporting the mandate of the UN Special Representative on Violence Against Children and the newly developed Global Partnership to End Violence Against Children which is particularly mandated to follow up target 16.2.*
- *Further, we encourage Norway to support partner countries in developing national and community-based child protection systems.*

2. The principle of 'leave no one behind'

Agenda 2030 rests on the principle of reaching all groups, of leaving no one behind. Underpinning the entire framework, it is a defining principle for the development work the next 15 years. It reinforces the human rights principle of non-discrimination and the focus on the most excluded by putting “vulnerable” people at the centre of the Agenda.

The 2030 Agenda specifies that indicators should be ‘disaggregated by income, sex, age, race, ethnicity, migration status, disability and geographic location and other characteristics relevant to national contexts’ and by committing to ‘endeavor to reach the furthest behind first’. Civil society actors can play a role in ensuring that disaggregation is prioritized as well as contribute non-official data and formal reports to the SDG progress. It is important that civil society in the South are able to hold their governments accountable, Norway (and other countries) therefore needs to demonstrate cooperation with its own civil society on all goals.

Lastly we would like to emphasize the importance of including youth in the implementation of Agenda 2030. Today, we have the largest generation of young people in human history. The world’s 1,8 billion youth cannot be ignored – they are the key beneficiaries of the new global framework that will shape their future. Hence, the success of the SDGs depends on youth engagement at all stages and all levels. Strong accountability mechanisms that provide effective platforms for meaningful participation of young people would strengthen implementation and improve outcomes and fulfil the right of young people to participate in shaping and monitoring decisions that affect them.

Recommendations:

- *We call on the Norwegian government to support meaningful participation of young people, formal and informal, in the SDG processes. We urge the government to commit funding and financial support to youth organizations working with the SDGs, as well as to ensure space for youth delegates within the department’s SDG task force.*
- *We encourage Norway to support partner countries to develop national statistical systems to capture disaggregation of data to ensure that no group is left behind in the implementation of the SDGs*

Kontakt:

*Katrine Moksnes Vincent
fagrådgiver barns rettigheter/child rights advisor
Plan International Norge
www.plan-norge.no*

SOS CHILDREN'S VILLAGES NORWAY

RECOMMENDATIONS FROM SOS CHILDREN'S VILLAGES NORWAY TO HLPF REF AGENDA 2030

SOS Children's Villages' position is that success with "Agenda for Humanity" depends on the investments in national and community structures that secure children's right to protection and to grow up in a stable and caring environment. The UN Sustainable Development Goals (SDGs) cannot be reached unless the most marginalized and vulnerable children are protected.

SOS Children's Villages Norway will respond to the four questions in the invitation in full text, but in thematic sections. We appreciate being invited to give our recommendations.

Children without care need protection and their rights fulfilled

Worldwide, millions of children live without care, or are at risk of losing their care persons. Many children have lost one or both parents; some live in child-led households or live on the streets. Others live in institutions, are forced to flee their home and/or their country or are victims of exploitation and abuse. SOS Children's Villages statistics point to poverty as the major cause for children losing care, being at risk of becoming orphans or losing their home. In total, approximately 10 % of the world's child population or 220 million children are without care or are at risk of losing care. If Norway and authorities in other countries prioritize poverty reduction for this group according to the Sustainable Development Goals (SDGs), the result will be (1) fewer children growing up without care and (2) more stable and safer communities where children can grow up in order to contribute to the economic development and growth.

SOS Children's Villages believes that it is imperative to act on today's immigrant catastrophe and especially important to strengthen Norwegian humanitarian efforts and support to children who are alone. However, our strong request is not to strengthen these efforts at the expense of stable, lasting structures for protection and care for vulnerable children. **The acuteness of the situation must not draw resources from the important building of local protection mechanisms for children.** Care in child-friendly settings, foster homes and other stable forms of care is a precondition for children being able to go to school and to benefit from their education. This again will contribute to societal progress as well as individual development.

The Principle of Good Governance

SOS Children's Villages encourages Norwegian authorities to call on our cooperation partners to prioritize and build good protection mechanisms for children. The principle of Good Governance should, as far as we are concerned, not only apply to financial and judicial institutions, but also include national and community protection structures for children. Relevant examples are child protection services, foster homes, the education of qualified child care personnel and child friendly justice systems. Children without care persons are in need of and have the right to, these institutions and structures to be able to grow, utilise their resources and to contribute to their community. Therefore, Norway must demand that our country partners receiving Norwegian development aid and foreign policy actually implement The UN Guidelines on Alternative Care for Children. **This demand should be reflected in the results monitoring of SDG 16: Promote peaceful and inclusive societies for sustainable development, provide access to justice for all and build effective, accountable and inclusive institutions at all levels.**

Early childhood intervention leads to both equity and economic growth. This is why early intervention and child safeguarding efforts must play a bigger role in Norwegian foreign- and development policy. Children that grow up in a safe family environment are able to contribute to society in a much better way than those that have struggle with childhood trauma. By offering support to vulnerable families, preventing child abandonment, ensuring care givers are able to provide for their families' needs and by offering good solutions for alternative care, authorities can help give children a safe childhood and thereby contribute to the fulfillment of children's human rights. **Through such efforts, we can reach our goal to "leave no one behind" and other SDGs such as making quality education for all a reality (SDG 4).**

All children must be counted to count in

Children without or at risk of losing parental care are over-represented amongst unregistered children. Unregistered children are left out of national systems and statistics and they are not counted when countries monitor the progress towards reaching the SDGs. Unregistered children often do not get their right to education and healthcare fulfilled, and their voices are not heard. Norway can - and should -urge our cooperation partners to register all children.

Women's rights also strengthen the rights of children

The UN SDGs cannot be achieved unless women get the same rights and opportunities as men. Furthermore, children's rights cannot be fulfilled unless women's rights are implemented. Norway has made great process in gender equality, and gender equality is high on the agenda in Norwegian foreign- and development policy. This is why Norway should take lead in ensuring that other countries implement the UN Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women.

Violence against women is a global health problem. One out of three women are subjected to violence during their life time, and in most cases domestic violence includes sexual violence.

More than 600 million women live in countries where domestic violence is legal. Violence against women also harms children. Domestic violence is one of the main reasons that children need alternative care, as they often have nowhere to turn when subjected to violence by their parents or by other care persons. Moreover, children are physically unable to defend themselves, or others, from violence. Norwegian authorities can contribute to lifting gender based violence and violence against children out of the private sphere both in Norway and internationally. Norway must, together with partner countries, work to increase the reporting of domestic violence and make sure that the right to protection from violence is integrated in the fulfillment of the SDGs

SDG 4 on quality education

SOS Children's Villages complements Norway's efforts and leading role in ensuring the right to education.

Children without, or at risk of, losing parental care are particularly vulnerable to not accessing quality education because many do not go to school, but also because far too many lack the prerequisite safe home and a safe childhood necessary to learn in school.

If we are to ensure these children's right to education, it is not enough to focus only on access or quality. Children without care must have predictability, stability and quality care. They also need care persons who

support them and understand the importance of education. By investing in child safeguarding and protection, we can help ensure that 220 million children currently at risk of being left behind, get their right to quality education. By investing in good childcare, these children can grow into independent adults who can contribute into their communities and break out of the cycle of violence and poverty.

Furthermore, education plays a major role in the achievement of gender equality. By accessing quality education, more girls and women will have their other human rights fulfilled. Furthermore, more equitable education access gives women access to the formal labor market, increases their opportunities to participate in political, social and economic development.

Norway should actively work to ensure that children without or at risk of losing parental care are registered in education statistics and specifically that disaggregated data identifies them within the collective denomination “marginalized groups”. Children without or at risk of losing parental care are represented across all categories of marginalized and vulnerable persons and it is estimated that they constitute 10% of all children. This group of children is particularly vulnerable to being left behind in the global efforts to ensure quality education for all. By making the necessary efforts to reaching this group of children, we can contribute to ensuring that every child gets access to quality education.

SOS Children’s Villages remain at your disposal for further clarifications.

Kontakt:

Trude Bang

Leder Internasjonale Programmer / Director International Programs

SOS-barnebyer Norge / SOS Children’s Villages Norway

www.sos-barnebyer.no

UNICEF NORGE

INPUT TO THE NORWEGIAN REPORTING ON THE SDGS 2016

UNICEF Norway decided to focus on processes that are important for the implementation and reporting on the SDGs in the future in our input to the Government this year. We attach however also the Fafo – report developed together with FN-sambandet and UNICEF Norway with support by the Norwegian National Commission for UNESCO. The report highlights some of the challenges Norway will meet in implementing the SDGs in the years towards 2030.¹⁰

UNICEF Norway recommends:

- the Norwegian Government to launch a White Paper (stortingsmelding) on the implementation of the SDGs in Norway and in Norwegian Foreign Policy
- that the annual reporting on the national implementation of the SDGs by the Ministry of Finance through the Norwegian State Budget (stortingsprop. 1), should be subject to a separate hearing in the Standing Committee for Finance in the Norwegian Parliament. This will be important to ensure a holistic approach to the reporting on the SDGs.
- the Government to develop national indicators on children's living conditions including the indicators of the SDGs on disparities/ inequalities between different groups and geographic areas
- that the authorities should ensure participation of national umbrella organizations and the private sector in the national reporting on the SDGs. Forums for reporting on UN conventions and umbrella organizations like the Norwegian Youth Council should be consulted. *NGO-forum for menneskerettigheter* and *Forum for Barnekonvensjonen* are example of forums mentioned. This could be done through consultations, surveys and by looking to shadows reports on Norwegian reporting to e.g. the UN Committee for the Rights of the Child
- that the Government should develop a specific website on the homepage of the Government www.regjeringen.no that is specifically dedicated to the SDGs – both reporting and follow-up.

Kontakt:
Kim Gabrielli
Politisk rådgiver/ Advocacy Adviser
UNICEF Norge / Norway
www.unicef.no

¹⁰ Fafo rapport om utfordringer knyttet til implementering av bærekraftsmålene i Norge.

The Global Goals for Sustainable Development: Challenges and possible implications for Norway: <http://www.faf.no/index.php/nb/zoo-publikasjoner/andre-fafo-utgivelser/item/the-global-goals-for-sustainable-development>

UIT - NORGES ARKTISKE UNIVERSITET V/ SENTER FOR SAMISKE STUDIER OG INSTITUTT FOR ARKEOLOGI OG SOSIALANTROPOLOGI I SAMARBEID MED NORDIC NETWORK FOR INDIGENOUS PEOPLES RIGHTS AND ADVOCACY – NIPRA

INPUT TO NORAD ON HIGH-LEVEL POLITICAL FORUM ON SDG

The Nordic Network for Indigenous Peoples Rights and Advocacy (NIPRA) is a newly established network of organizations advocating for Indigenous Peoples Rights. It has grown out of the former Forum for Development Cooperation with Indigenous Peoples (the Forum, based at the University of Tromsø, 2000-2015). Our point of departure is a concern for the recent shifts in Norwegian/Nordic development cooperation and international policy, away from a focus on indigenous peoples and their specific concerns. This concern is reflected in the recommendations to NORAD/HLPF below.

Most of the SDGs are of high relevance for indigenous emancipation and development, however, here we specifically highlight the pledge of paragraph 4: 'no one will be left behind' and Goal 10: 'reducing inequalities within countries'. In order to ensure that such pledges also include indigenous peoples, specific policies and measures are required. Our proposal is therefore in large part a recommendation that previous policies, identifying indigenous issues as a priority in foreign policy and development cooperation be restored, and emphasized in future initiatives to implement the SDGs.

Our comments incorporate reflections from 'Roundtable conference on indigenous Peoples and the New post 2015 Development Agenda' (Copenhagen 8-9 October 2015, organized jointly by IWGIA and the Forum).

Background: Norway has a record of careful policy formulations regarding indigenous peoples over many years: advocating ILO 169, introducing measures of Sami self-determination, and an explicit inclusion of indigenous peoples' rights in development policy. This record of engagement, both on a political level and through civil society, has been interrupted by a number of decisions, most notably during 2016, when a number of long-standing relations of civil society cooperation with indigenous peoples were terminated. It is likely that the sudden shift last year was primarily an unintended consequence of general budgetary reshuffling following the refugee crisis. Therefore, we would like to draw your attention to this, and make the following recommendations.

We recommend that indigenous issues be restored as part of Norwegian policies development partnerships priorities for three reasons: First, Norwegian engagement has been based upon the deeply held value that *indigenous rights are not special rights but universal human rights applied to the specific situation of Indigenous peoples.*

Second, the recognition of indigenous rights is a crucial component of the codification of responsible and sustainable use of territories/resources. Third, due to our broad historical engagement, Norway has a *comparative advantage*, and can play a lead role in the implementation of the SDGs on many levels: politically, in economic cooperation and development partnership, and through critical research on the implementation of the UN mechanisms. Drawing on partnership with the Sami parliament and Sami organizations has provided effective impact on major international processes.

We recommend implementation through foreign policy, development cooperation and partnership.

Implementation of the SDGs requires respect and protection of indigenous peoples' rights; in other words, it calls for a *continuation* of Norwegian engagements in international processes, and a *resuming* of engagement

with indigenous peoples/groups. The mechanisms could include international partnership, capacity building, and strategic support to advocacy organizations. The Sami parliament's White Paper on solidarity and international collaboration should be consulted for examples of good practice, and challenges in implementation.

The roundtable about indigenous peoples and the SDGs in Copenhagen noted the need for "effective and consistent" participation of indigenous peoples in processes such as the shaping of the Post 2015 development agenda, and the "importance of networking, communication and cooperation" among indigenous peoples, to impact. In particular, NORAD's contribution to capacity building should both have a broad direction towards education, to support indigenous groups in building up a critical mass of educated members who can serve as spokespersons (incorporating a gender affirmative action), and a more direct support to the building of adequate representative organizations.

We recommend particular attention to how the overall goal of the SDGs: 'leave no one behind' can be implemented for Indigenous Peoples. An important condition for implementing this goal is the use of indicators that reflect the needs and priorities of indigenous peoples. There is an understandable reluctance from the UN Statistical Commission to expand on indicators, generally, but also a recognition that the implementation of SDGs require good indicators for monitoring purposes. This is the task of the Inter-Agency Expert Group on SDG indicators. A proposal endorsed by the Indigenous Peoples Major Group outlines a need to develop specific indicators that address collective land rights¹¹. Furthermore, there is a clear need to disaggregate data on key indicators of the SDGs to overcome indigenous peoples' disadvantage. With a focus on national averages, indigenous peoples, who often make up very small minorities, disappear within the statistics and fall between the cracks. Norway can and should play a role in supporting the UN process, and should also contribute to critical research and reflections on the inclusion of indigenous peoples as the implementation process proceeds.

These comments are written by Sidsel Saugestad, professor emerita, and Jennifer Hays, associate professor, anthropology, the University of Tromsø, the Arctic University of Norway, based on discussions in the *Nordic Network for Indigenous Peoples Rights and Advocacy*.

Sincerely, on behalf of

The University of Tromsø/Centre for Sami Studies and Department of Archaeology and Anthropology, in collaboration with Nordic Network for Indigenous Peoples Rights and Advocacy

Contact:

Else Grete Broderstad

Fágalaš jođiheaddji/faglig leder/academic director

Sámi dutkamiid guovddáš/Senter for samiske studier/Centre for Sami Studies

Romssa universitehta/Universitetet i Tromsø/University of Tromsø

UiT The Arctic University of Norway

<http://uit.no/sesam>

¹¹ Proposed land rights indicator may be: Percentage of women, men, indigenous peoples and local communities (IPLC) with secure rights to land, property or natural resources, measured by
a. percentage with legally documented or recognized evidence of tenure, and
b. percentage who perceive their rights are recognized and protected. (minutes from 'Roundtable' 2015)

VEDLEGG

(1) VEDLEGG TIL INNSPILLET FRA ATLAS-ALLIANSEN

Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon (FFO) er en paraplyorganisasjon med 80 medlemsorganisasjoner av funksjonshemmede, kronisk syke og deres pårørende. I 2015 koordinerte FFO sivilsamfunnets alternative rapport til FNs Konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD). Til sammen 140 organisasjoner sluttet seg til rapporten. Denne rapporten danner utgangspunktet for vårt innspill på gjennomføring av bærekraftmålene i Norge.

1. Innledning

FFO mener at skal man nå alle, må det gjøres målrettede tiltak og rapporteres på funksjonshemmede under alle mål, ikke bare der hvor delmålene spesifikt lister opp funksjonshemmede og andre marginaliserte grupper. Alle målområder har relevans for funksjonshemmede, og berører områder som følger av Norges forpliktelser i tråd med CRPD. Norge må derfor dokumentere fremgang for funksjonshemmede over tid med utgangspunkt i relevante indikatorer under alle mål, og i tråd med Norges menneskerettighetsforpliktelser. Rapportering på funksjonshemmede må derfor være gjennomgående i hele rammeverket. Hvis ikke, blir «no one left behind» ikke en realitet, hvilket er et grunnleggende prinsipp for hele rammeverket.

FFO har ikke blitt kontaktet eller invitert av norske myndigheter for å komme med innspill til Norges første rapportering på bærekraftmålene, og vi stiller derfor spørsmål ved hvor inkluderende prosessen er i Norge. Inkluderende gjennomgang av fremgang i måloppnåelse er løftet særskilt av FNs Generalsekretær¹² i rapporten A/70/684.

FFOs innspill til Norges første rapportering er imidlertid kun konsentrert om de mål hvor funksjonshemmede er eksplisitt nevnt i delmålene.

2. Gjennomgang av SDGene og måloppnåelse for funksjonshemmede i Norge.

Mål 4: Vi viser til kommentaren til **CRPD Art 24 Utdanning:**

108. **24(1):** Opplæringsloven¹⁵³ er god, men følges ofte ikke i praksis. Det er store kommunale forskjeller, se artikkel 4(5). Mange funksjonshemmede elever får ikke fullt læringsutbytte av undervisningen og får ikke delta i skolens aktiviteter på linje med andre elever.¹⁵⁴ LDOs saker om forskjellsbehandling i utdanningssektoren omhandler manglende tilrettelegging av opplæringsstilbudet i videregående skole¹⁵⁵ og mangler ved den fysiske tilretteleggingen.¹⁵⁶ Noen saker handler om manglende inkludering av elever i ordinær undervisning.¹⁵⁷

109. **24(2) a:** Funksjonshemmede barn og unge får ofte opplæring på andre steder enn andre elever,¹⁵⁸ idet segregerte tilbud og ordninger øker i omfang.¹⁵⁹ Antallet elever som tas ut i egne spesialgrupper har økt betydelig de siste årene.¹⁶⁰ Én av ti elever får spesialundervisning.¹⁶¹ En studie foretatt i 36 kommuner viser at 33 prosent av disse kommunene har forsterkede enheter på barnetrinnet og 45 prosent på ungdomstrinnet. Det innebærer en høy grad av segregering.¹⁶² I en undersøkelse gjort blant elever med fysiske funksjonshemninger, hovedsakelig cerebral parese og ryggmargsbrokk, tok 43 prosent del i klasseromsundervisningen på lik linje med andre barn. 20 prosent av dem gikk på nærskole, men var i klassen mindre enn halvparten av tiden.¹⁶³ En

¹² UN Secretary General Report «Critical milestones towards coherent, efficient and inclusive follow-up and review at the global level» A/70/684, 2016

spørreundersøkelse for videregående skoler avdekker at spesialundervisningen i all hovedsak skjer utenfor ordinære klasser.¹⁶⁴

110. **24(2) b**: 80 prosent av alle norske skoler har fysiske barrierer som stenger funksjonshemmede elever ute.¹⁶⁵

111. **24(2) c og d**: Riksrevisjonens rapport om spesialundervisning i grunnskolen viser brudd på opplæringsloven i kommunene. Saksbehandlingstiden i PP-tjenesten er for lang. Enkeltvedtak beskriver i liten grad innholdet i, organiseringen av eller omfanget av hvilket opplæringstilbud skolen skal gi. Undersøkelsen viser betydelige svakheter i kommunenes saksbehandling ved vurdering av behovet for spesialundervisning og ved tildeling, planlegging og oppfølging av spesialundervisningen.¹⁶⁶ En tilsynsrapport om videregående skoler i Rogaland fylke i 2014 viser samme resultat.¹⁶⁷

112. Kvaliteten på spesialundervisningen varierer.¹⁶⁸ Ca. 40 prosent av spesialundervisning gis av ufaglærte assistenter.¹⁶⁹

113. Støttetiltak i skolen klarer ikke alltid å gi elever med funksjonshemming en fullverdig sosial utvikling. Forskning viser at barn med fysiske funksjonsnedsettelse har større grad av mistrivsel på skolen og svakere skoleprestasjoner enn et tilfeldig utvalg andre barn.¹⁷⁰

114. **24(3)**: Døvblinde, døve og hørselshemmede elevers rett til opplæring i og på tegnspråk oppfylles sjelden i praksis. Det gjør heller ikke talespråklige hørsels-hemmedes rett til spesialundervisning, spesialpedagogiske tiltak og tilrettelegging. Døve og hørselshemmede foreldre hindres i kommunikasjon mellom hjem og skolen på grunn av begrenset tolketjeneste.¹⁷¹

115. Undervisning av døvblinde, blinde og svaksynte er preget av segregering. Pensum og faglitteratur er dårlig tilrettelagt.¹⁷² Digitale læringsplattformer i grunnopplæringen og på universitet- og høyskolenivå er utilgjengelige for blinde og svaksynte. Kommunikasjon mellom hjem og skole skjer ofte gjennom elektroniske plattformer som er utilgjengelige for svaksynte og blinde foreldre. Seende foreldre har ingen rett til opplæring i braille. De kan derfor ikke følge opp sine barn og hjelpe dem med hjemmelekser.

116. Utviklingshemmede elever som får spesialundervisning har sjelden lærebøker, fordi spesialundervisning ikke er koblet til læreplanen og kjernepensum ikke finnes på et språk som er forståelig for eleven.¹⁷³

117. **24(4)**: Behov for mer kompetanse i barnehagelærer- og lærerutdanningen er dokumentert.¹⁷⁴ Elever skal hovedsakelig ivaretas gjennom tilpasset opplæring, men lærerutdanningen har i liten grad fokus på hvordan lærere skal iverksette en inkluderende og tilpasset opplæring. De faglige virkemidlene for tilpasset opplæring er ikke del av rammeplanene for lærerutdanningen. Spesialpedagogiske tiltak er bare tema på de spesialpedagogiske fagutdanningene.

118. **24(5)**: Blant funksjonshemmede har en nesten dobbelt så høy andel (41 prosent) grunnskoleutdanning som sin høyeste utdanning sammenlignet med nivået i befolkningen ellers (24 prosent). Det er i grupper med bevegelseshemming og psykisk sykdom at andelen med bare grunnskoleutdanning er høyest.¹⁷⁵ Funksjons-hemmede fullfører i mindre grad enn andre videregående opplæring. Blant elever med fysiske funksjonsnedsettelse, fullfører ikke 64 prosent videregående opplæring, mot bare 17 prosent i befolkningen for øvrig.¹⁷⁶ De fratas dermed muligheten til yrkesrettet opplæring og høyere utdanning.¹⁷⁷ Krav om to fremmedspråk for å få

vitnemål på studiespesialiserende linjer gjør at elever med dysleksi ikke oppnår studiekompetanse og dermed utestenges fra høyere utdanning.¹⁷⁸

119. De fleste elever med utviklingshemning får ingen formell utdanning ettersom de er fritatt fra karakterer. Dette innebærer at de blir utelukket fra høyere utdanning. Andre ordninger, eksempelvis lærekandidatordningen, er lite brukt.¹⁷⁹

120. Funksjonshemmede studenter møter fysiske hindringer i studiehverdagen.¹⁸⁰ Det er behov for mer kunnskap om omfanget av dette. Det er en betraktelig lavere andel funksjonshemmede som tar høyere utdanning enn befolkningen for øvrig. I befolkningen på 25–44 år har tre av ti høyere utdanning. Blant personer med nedsatt funksjonsevne har to av ti fullført minst ett års høyere utdanning. Andelen med utdanning på dette nivået er lavere blant bevegelsehemmede sammenlignet med andre grupper (16 prosent).¹⁸¹

Anbefaling:

- A. Funksjonshemmede barn og unge må få inkluderende undervisning som er tilpasset deres fysiske og psykiske evner på lik linje med medelever, samt nødvendig tilrettelegging.
- B. Gjennomføre forskning om hvilke konsekvenser segregerte tiltak har for elevers mulighet til å gjennomføre utdanning, og for hvordan de senere vil fungere i arbeidslivet.
- C. Innføre forskrifter om tilgjengelighet til eksisterende grunnskoler og videregående skoler.
- D. Sakkyndig vurdering må beskrive hvordan elevens psykososiale utvikling skal ivaretas.
- E. Pensummateriale må foreligge på braille og lettlest, samt være tilgjengelig for døvblinde.
- F. Flere og større tegnspråklige læringsmiljøer for døve og hørselshemmede elever i kommunene, samt flere læringsmiljøer tilpasset døvblindes kommunikasjonsmetoder.
- G. Nasjonale krav til pensum på allmennlærerutdanningen om kartlegging, tiltak og inkludering av elever med funksjonshemning og kroniske sykdommer.
- H. Gjennomgå læringskrav som ekskluderer funksjonshemmede elever og studenter.
- I. Kartlegge omfanget av fysiske hindringer for funksjonshemmede studenter.

Mål 8: Vi viser til kommentaren til CRPD Art 27 Arbeid og sysselsetting:

138. DTL forbyr forskjellsbehandling på grunn av nedsatt funksjonsevne i arbeidsforhold. Saker fra LDO viser at diskriminering av funksjonshemmede arbeidstakere skjer jevnlig.²⁰⁸ Det finnes lite forskning om diskriminering av funksjonshemmede i arbeidslivet.

139. Statistisk Sentralbyrås (SSB) arbeidskraftsundersøkelse viser at bare 43 prosent av personer med nedsatt funksjonsevne er i arbeid, mens tallet for befolkningen totalt er 74 prosent.²⁰⁹

140. DTL stiller krav om egnet individuell tilrettelegging i arbeidslivet, men ikke universell utforming av arbeidsplasser hvilket utgjør en barriere for arbeidssøkere og arbeidstakere.

141. Aktivitets- og rapporteringsplikten som virkemiddel for å fremme sysselsetting og øke likestilling i arbeidslivet er i liten grad implementert for funksjonshemmede.²¹⁰

142. IA-avtalen inneholder et delmål om økt sysselsetting av funksjonshemmede, men dette er dårlig fulgt opp på virksomhetsnivå. En arbeidsgiverundersøkelse viser at selv om arbeidsgivere har positive holdninger til funksjonshemmede som arbeidskraftsressurs, skjer lite konkret handling.²¹¹

143. Få utviklingshemmede er i ordinært arbeid.²¹² Mange er på dagsenter (48 prosent) eller i varig tilrettelagt arbeid (35 prosent). Lønnsveksten til personer med utviklingshemning ligger fortsatt under lønnsveksten for andre.²¹³ Andelen utviklingshemmede uten dagaktivitet har økt etter 2001. Samtidig er det stadig flere som konkurrerer om plassene i varig tilrettelagt arbeid.²¹⁴ Andre arbeidsmarkedstiltak benyttes i liten grad for personer med utviklingshemning.²¹⁵

144. Overgangen fra skole til arbeid er en kritisk fase for mange.²¹⁶ Unge funksjons-hemmede har vanskeligere for å komme inn i arbeidslivet enn andre.²¹⁷ En studie fra 2009 viser at forskjellen i sysselsetting mellom unge personer med og uten funksjons-nedsettelse etter endt utdanning er 35,1 prosentpoeng i aldersgruppen 25–29 år.²¹⁸

145. Utdanning er enda viktigere for at funksjonshemmede skal komme i jobb enn for andre. Samtidig har bruken av utdanning som arbeidsrettet tiltak i NAV gått ned. I 2004 ble reglene for attføringsstøtte til utdanning innsnevret. Siden da har 18 prosent færre unge med nedsatt funksjonsevne fått støtte til høyere utdanning og færre har overgang til arbeid.²¹⁹ Evalueringen av Jobbstrategien viser at virkemidlene i strategien er gode, men lite brukt.²²⁰

146. Arbeidsrettet oppfølging er ikke tilstrekkelig effektiv. Halvparten av de som fikk nedsatt arbeidsevne i 2010 var fremdeles under oppfølging etter tre år i NAV.²²¹

Anbefalinger:

- A. Gjennomføre forskning på diskriminerende barrierer i arbeidsmarkedet.
- B. Sikre en økning av ansettelser av funksjonshemmede i det åpne og tilrettelagte arbeidsmarkedet.
- C. Krav om generell tilgjengelighet til arbeidsplasser.

Mål 17. Vi viser til kommentaren til **CRPD Art 31** Innhenting av statistikk og data:

158. Det finnes ikke systematisk og sektorovergripende datainnsamling som er aggregert på kjønn, alder og funksjonsevne. Det er ikke utviklet rettighetsbaserte indikatorer for å vurdere i hvilken grad konvensjonen er gjennomført nasjonalt, og om menneskeskapte barrierer fjernes.

Anbefaling:

- A. Utvikle indikatorer som kan måle nasjonal gjennomføring av bærekraftmålene og dermed også CRPD og ha en rettighetsbasert tilnærming til diskriminerende barrierer i samfunnet som inkluderer deltakelse og medbestemmelse fra funksjonshemmede selv.

FFO takker for muligheten til å spille inn til norske myndigheter. Vi viser for øvrig til innspill som sendes fra Atlas-alliansen på det internasjonale området.

(2) VEDLEGG 1 TIL INNSPILLET FRA BISTANDSORGANISASJONENES LIKESTILLINGSNETTVERK

INNSPILL TIL NYE BÆREKRAFTIGE UTVIKLINGSMÅL TIL STATSMINISTER ERNA SOLBERG MED KOPI TIL UTENRIKSMINISTER BØRGE BRENDE OG BARNE-, LIKESTILLINGS- OG INKLUDERINGSMINISTER SOLVEIG HORNE (2015)

Tross konvensjoner og resolusjoner for kvinners rettigheter, tusenårsmål med fokus på likestilling og 20 år med Beijing-plattformen, ser vi at hardt tilkjempede rettigheter er under økende press. Frykten for tilbakeslag for kvinners rettigheter er reell. Nye internasjonale bærekraftige utviklingsmål skal i år utarbeides og vedtas for å erstatte FNs tusenårsmål.

Bistandsorganisasjonenes likestillingsnettverk oppfordrer derfor regjeringen til å gå i front for å styrke jenter og kvinners rettigheter i de globale prosessene for nye bærekraftige utviklingsmål. Nettverket ber norske myndigheter sikre at likestilling og jenter og kvinners rettigheter opprettholdes og styrkes i mål nr. 5 om Gender Equality og gjennomgående i alle de andre målene.

Regjeringen har et sterkt fokus på jenters utdanning og næringsutvikling i bistandspolitikken som vi støtter opp om. Men utdanning alene ikke er nok for å sikre jenters og kvinners deltagelse. Erfaring viser at beskyttelse mot kjønnsbasert vold og seksuell og reproduktiv helse og rettigheter er forutsetninger for at jenter skal kunne gå på skolen og delta i politikk og samfunnsliv. Vi ser også at land- og eiendomsrettigheter er avgjørende for kvinners økonomiske rettigheter.

Likestillingsnettverket understreker derfor at Regjeringens satsning på utdanning og næringsliv bør innebære bekjempelse av vold mot kvinner, sikre kvinners politiske og økonomiske deltakelse og deres rett til å bestemme over egen kropp for å bidra til fattigdomsreduksjon.

Likestillingsnettverket understreker at regjeringens satsning på utdanning og næringsliv bør innebære bekjempelse av vold mot kvinner, sikre kvinners politiske og økonomiske deltakelse og deres rett til å bestemme over egen kropp for å bidra til fattigdomsreduksjon.

For at de nye bærekraftige utviklingsmålene blir mest mulig effektive, må de forankres i eksisterende menneskerettigheter og de mekanismene som allerede er bygget opp for implementering. I forhandlingene som nå foregår, ser vi at flere land har ytret ønsket om å svekke språket rundt jenter og kvinners rettigheter. Så lenge jenter og kvinner fortsetter å oppleve diskriminering og utestengelse vil verden ikke få bærekraftige og robuste samfunn.

Vi ber regjeringen om å fortsette å være blant de landene som tydelig står opp for rettigheter, inkludert jenter og kvinners rettigheter slik at det som er oppnådd de siste tiårene, ikke reverseres. I tillegg er det viktig at kjønnsperspektivet integreres i delmål og indikatorer, slik at vi kan måle om arbeidet med utviklingsmålene bidrar til likestilling. Hvis det skulle åpnes for større kutt i dagens utkast, frykter vi at verdifull tekst som referer til vold mot kvinner og seksuelle og reproduktive rettigheter, vil være utsatt. Disse delmålene har skapt stor debatt tidligere i prosessen, og flere land har reservert seg.

Dersom det åpnes for endringer i det gjeldende forslaget til de nye bærekraftige utviklingsmålene, vil det derfor være avgjørende at Norge kjemper for følgende tekst:

Goal 1. End poverty in all its forms everywhere

1.4 by 2030 ensure that all men and women, particularly the poor and the vulnerable, have equal rights to economic resources, as well as access to basic services, ownership, and control over land and other forms of property, inheritance, natural resources, appropriate new technology, and financial services including micro finance.

Goal 3. Ensure healthy lives and promote well-being for all at all ages

3.7 by 2030 ensure universal access to sexual and reproductive health care services, including for family planning, information and education, and the integration of reproductive health into national strategies and programmes

Goal 4. Ensure inclusive and equitable quality education and promote life-long learning opportunities for all

4.7 by 2030 ensure all learners acquire knowledge and skills needed to promote sustainable development, including among others through education for sustainable development and sustainable lifestyles, human rights, gender equality, promotion of a culture of peace and non-violence, global citizenship, and appreciation of cultural diversity and of culture's contribution to sustainable development

4.a build and upgrade education facilities that are child, disability and gender sensitive and provide safe, non-violent, inclusive and effective learning environments for all

Goal 5. Achieve gender equality and empower all women and girls

5.1 end all forms of discrimination against all women and girls everywhere

5.2 eliminate all forms of violence against all women and girls in public and private spheres, including trafficking and sexual and other types of exploitation

5.3 eliminate all harmful practices, such as child, early and forced marriage and female genital mutilations

5.6 ensure universal access to sexual and reproductive health and reproductive rights as agreed in accordance with the Programme of Action of the ICPD and the Beijing Platform for Action and the outcome documents of their review conferences.

5.a undertake reforms to give women equal rights to economic resources, as well as access to ownership and control over land and other forms of property, financial services, inheritance, and natural resources in accordance with national laws

Goal 8. Promote sustained, inclusive and sustainable economic growth, full and productive employment and decent work for all

8.3 promote development-oriented policies that support productive activities, decent job creation, entrepreneurship, creativity and innovation, and encourage formalization and growth of micro-, small- and medium-sized enterprises including through access to financial services

8.5 by 2030 achieve full and productive employment and decent work for all women and men, including for young people and persons with disabilities, and equal pay for work of equal value

8.8 protect labour rights and promote safe and secure working environments of all workers, including migrant workers, particularly women migrants, and those in precarious employment

Goal 10. Reduce inequality within and among countries

10.2 by 2030, empower and promote the social, economic and political inclusion of all, irrespective of age, sex, disability, race, ethnicity, origin, religion or economic or other status

10.3 ensure equal opportunity and reduce inequalities of outcome, including by eliminating discriminatory laws, policies and practices and promoting appropriate legislation, policies and action in this regard

Med vennlig hilsen Bistandsorganisasjonenes likestillingsnettverk

(3) VEDLEGG 2 TIL INNSPILLET FRA BISTANDSORGANISASJONENES

LIKESTILLINGSNETTVERK

INNSPILL AV 14. JANUAR 2016 TIL STATSSEKRETÆR TONE SKOGEN TIL ARBEIDET MED NY HANDLINGSPLAN FOR KVINNERS RETTIGHETER OG LIKESTILLING I UTVIKLINGS- OG UTENRIKSPOLITIKKEN

Den kommende nye handlingsplanen for kvinners rettigheter og likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken bør bli et redskap for å fremme likestilling som et viktig politikkområde. Femten medlemmer av Bistandsorganisasjonenes likestillingsnettverk¹³ har store forventninger til at regjeringen bygger på tidligere erfaringer, gjennomgang av den norske likestillingsbistanden og Stortingsmelding 10 (2014-2015) om menneskerettigheter.

Nettverket ønsker å bidra positivt til at ny handlingsplan blir relevant og nyttig for alle aktører som arbeider for å fremme kvinners rettigheter og likestilling som forutsetning for å oppnå de nye Sustainable Development Goal (Bærekraftsmålene og Agenda 2030). Våre innspill legger vekt på det vi mener bør styrkes.

1. Seksuelle og reproduktive helse og rettigheter (SRHR) og politisk deltagelse som egne tematiske fokusområder

Tross konvensjoner og resolusjoner for kvinners rettigheter, samt tusenårsmål med fokus på likestilling og kvinners helse, er vi fortsatt langt unna global likestilling mellom kvinner og menn. Tvert imot er hardt tilkjempede rettigheter under økende press fra en mektig konservativ og patriarkalsk allianse som ønsker å reversere det som er oppnådd for kvinners rettigheter i løpet av de siste tiårene. Spesielt utsatt er kvinners og jenters rettigheter på området seksuell og reproduktiv helse og rettigheter.

Den forrige Handlingsplanen hadde som ambisjon at kvinner skal være representert og ha reell innflytelse i politiske prosesser og politiske organer på lokalt, nasjonalt og globalt nivå, både i formelle og i uformelle strukturer og i organisasjoner og sosiale bevegelser. Dette er helt sentralt for at de andre målene i handlingsplanen skal oppnås og vi håper derfor at Regjeringen vil ha et tydelig fokus på politisk deltagelse.

Kampen for kvinner rettigheter og likestilling dreier seg om makt og tørre å utfordre makthavere. Regjeringen har et sterkt engasjement for jenters rett til utdanning, som vi støtter opp om. Handlingsplanen må imidlertid legge like stor vekt på å sikre kvinners politiske deltagelse og deres rett til å bestemme over egen kropp. Stortingsmelding 10 (2014-2015) har kvinners likeverdige rett til politisk medbestemmelse og seksuell og reproduktiv helse og reproduktive rettigheter som prioriterte innsatsområder. Norge må fortsatt være en pålitelig forsvarer av, og forkjemper for disse rettighetene. Det er derfor viktig at handlingsplanen har SRHR og politisk deltagelse som egne tematiske områder med resultatmål som kan monitoreres og følges opp.

2. Sivile samfunnsorganisasjoners viktige betydning for likestilling

Det er de lokale grasrotorganisasjonene som best vet hvilke utfordringer og rettighetsbrudd lokalsamfunn står overfor og det er også de som har legitimitet til å kreve at myndigheter holder det de lover. Det sivile samfunnets rolle må ikke undervurderes. Arbeidet for å bedre kvinners rettigheter og likestilling er derfor

¹³ Kirkens Nødhjelp, SOS-barnebyer, Caritas Norge, Atlas Alliansen, Norges Vel, Flyktningshjelpen, FOKUS, Plan Norge, Digni, Norges Røde Kors, Care Norge, SAIH, Sex og Politikk, Utviklingsfondet, Norske Kvinners Sanitetsforening.

avhengig av et sivil samfunn som har kunnskap og handlingsrom til å kreve innbyggernes menneskerettigheter oppfylt. Norske myndigheter må i større grad bruke sivilsamfunnsorganisasjoner i samarbeidslandene som et virkemiddel for oppnå målene i handlingsplanen. Vi anbefaler at en større andel av bistandsmidlene går til å støtte kvinneorganisasjoner og andre sivilsamfunnsorganisasjoner og -nettverk som arbeider for kvinners rettigheter og likestilling.

Evalueringen fra 2015 trekker også frem som en styrke at flere norske organisasjoner har klart å skape langvarige og gode relasjoner med tilsvarende sivilsamfunnsorganisasjoner i land vi arbeider i, og ikke minst har oppnådd flere gode resultater. Likestillingsnettverket representerer 19 norske sivilsamfunnsorganisasjoner som samarbeider med lokale og nasjonale organisasjoner. Vår lange erfaring og unike tilgang til informasjon om hva som skal til for å oppnå resultater tilrår vi at norske myndigheter benytter seg av.

3. Handlingsplanen må inneholde klare mål og indikatorer for ansvarliggjøring

Det mangler i dag et helhetlig system for gjennomføring. Det er svakheter når det gjelder å iverksette og rapportere på resultater av arbeidet med handlingsplanen. Det mangler arbeidsformer som sikrer at kjønn faktisk integreres (mainstreaming). For å få dette til kreves det lederskap som måles på resultater. Tidligere evalueringer av handlingsplanen fant mangelfull dokumentasjon og systematisering av resultater på de mange innsatsområdene i planen. Det er derfor behov for klarere målstyring og rapportering på tiltakene. Den nye planen bør legge opp til en tydeliggjøring av virkemidler som skal tas i bruk og hvordan de skal rapporteres på.

Et overordnet resultatrammeverk og budsjett bør på plass på liknende måte som kravene som stilles til sivilsamfunn om tilsvarende. Norads krav om kjønnsanalyser, tydelige mål, indikatorer, baseline og budsjett i støtten til sivil samfunn må også gjelde for norske myndigheters planer og strategier. Det bør være et krav om at det gjennomføres kjønnsanalyser før store norske utviklingsprosjekter settes i gang – det samme krav bør gjelde norsk støtte til FN og utviklingsbankene. Det må utarbeides en veileder for dette til bruk i politikk- og programarbeid.

4. Finansiering av handlingsplanen for likestilling må sikres

Kampen for kvinners rettigheter og likestilling oppnås ikke med tekniske metoder, men politiske. Det handler om politisk ansvar og vilje, kompetanse og ikke minst penger. Det holder ikke med velvillig retorikk.

Det er svak kompetanse på kvinners rettigheter og likestilling ved norske ambassader og i bistandsforvaltningen, i prosjektoppfølgning og resultatrapportering, noe som gir ujevne resultater og for dårlig strategisk innretning. Nettverket mener derfor det må avsettes ressurser til bruk av likestillingskompetanse i satsninger av en viss størrelse. Det bør øremerkes ressurser (både menneskelige og finansielle) til oppfølging og resultatmåling, inkludert evaluering av effekten for målgruppen.

Med vennlig hilsen

Bistandsorganisasjonens Likestillingsnettverk

v/ Koordinatorer

CONFERENCE SUMMARY

Resilience - for Real

How to strengthen the resilience of communities exposed to conflicts and disasters

Radisson Blu Plaza Hotel, 30 October 2015, Oslo, Norway

“Resilience is the ability of individuals, communities, organisations, or countries exposed to disasters and crises and underlying vulnerabilities to anticipate, reduce the impact of, cope with, and recover from effects of adversity without compromising their long-term prospects”

The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies

More than 300 delegates from the International Red Cross and Red Crescent Movement, United Nations, European Union, government, international and non-governmental organisations, academia and the private sector attended the Resilience – for Real Conference in Oslo on 30 October 2015.

Resilience is relevant to both humanitarian action and development assistance, and cuts across all current global agendas in these fields.

This summary of key points from speakers and debates is intended as a practical tool for conference participants to formulate advocacy messages in the run-up to COP21, the 32nd International Conference of the Red Cross and Red Crescent and the World Humanitarian Summit, as well as in the implementation of the Sendai Framework, and when designing programmes that will help achieve the Sustainable Development Goals.

Our joint call to action

“How do I walk out of this room today, stop the talking and start for real?”

Abbas Gullet

Secretary General, Kenya Red Cross

We ensure a broad understanding

‘Resilience’ is not commonly understood by all, and in some languages the word resilience does not even translate easily. Resilience is a useful concept to convene diverse partners to the table. Real action requires that all parties at all levels understand what it means in practical terms, that we refine our understanding of resilience and de-mystify the concept. We actively communicate what resilience is all about – not just within the aid sector but also to the general public.

We integrate resilience in everything we do

Resilience is not a new programme, nor a sector. It is a way of thinking and working to be integrated in everything we do. Resilience is a lens through which we may view issues from a systems perspective, in a holistic and integrated manner. Programming for resilience should therefore be multi-sectoral to ensure impact and sustainability. The European Commission has developed a Resilience Marker to ensure a systematic consideration of resilience in all projects funded by ECHO.

“Building resilience is not only relevant in conflict and disaster-prone states. It should be going on in all countries.”

Tore Hattrem

State Secretary, Norwegian Ministry of Foreign Affairs

We ensure a continuum of action

Resilience needs to be strengthened before, during and after a crisis. Resilience requires preparing for and responding to crisis to minimize its effect on individuals and societies and strengthen their ability to bounce back. It is about taking the opportunity to build stronger societies in the aftermath, to be better prepared for the next shock. Resilience bridges humanitarian and development goals, and offers a much needed nexus between the two agendas.

We uphold the humanitarian principles

Developing resilience must not happen at the expense of the principles for humanitarian action – humanity, neutrality, impartiality and independence – nor the ability and willingness to respond to urgent needs. Resilience is about added value.

“What people want is to be safe and have hope for the future.”

Jemilah Mahmood

Chief of the World Humanitarian Summit Secretariat

We build multi-sector partnerships

Complementary partnerships within the humanitarian sector and between the sector and other stakeholders – such as national and local governments, civil society, academia and the private sector – will facilitate broad action for resilient communities. Building multi-sector partnerships will require organisations to step outside their comfort zones. ‘Trust’ is of the essence for partnerships to work. Corruption is a hindrance to partnerships and must be put higher on the agenda. And most importantly: establish partnerships before a crisis.

We build stronger relationships with the business sector

Partnering with the private sector is essential. Companies may stabilize fragile situations through paying salaries, keeping the supply chain intact etc. Investments are a key to development, and thus addressing the root causes of vulnerability. The humanitarian sector may have a role to play as door openers for the private sector in difficult and insecure environments. The business sector’s expertise in risk assessment can be a useful competency for humanitarian actors to tap into.

“The best investment we can make is to prevent catastrophes.” **Idar Kreutzer**
CEO of Finance Norway, Chairman of the Board of Norwegian Refugee Council

We draw on local resources and build local capacity

Resilience is ultimately a question of local capacity. The local community is the first line of defence and response – in all countries. We draw on local knowledge to identify vulnerabilities and resources. This can be done by building alliances with organisations having a global reach at community level, such as the Red Cross and Red Crescent Movement. We also build capacities – in government, in civil society and in the private sector – particularly in weak and vulnerable states. We involve the young in decision making processes to develop the understanding and skills of the next generation.

We rethink funding

Donors must connect short and longer term funding, and make it financially feasible to create a continuum from humanitarian to development aid. This includes a stronger focus on preparedness. Disaster risk reduction is chronically underfunded. Donors need to think outside defined budget lines and established silos. Funding must be predictable, flexible, un-earmarked, timely, and have a higher degree of uniformity in reporting requirements. Funding should be in place before a crisis – for instance through trust funds. The aid sector, on the other hand, must explore new avenues for funding from the private sector. The World Humanitarian Summit needs to come up with concrete suggestions for new funding mechanisms.

We inspire leadership and political will

Funding is important, yet not the main factor. We want to inspire leadership and political will to ensure efficient resilience policies in all countries. Resilience has the potential to realize a demand driven and people centred approach based on local solutions.

“Resilience is society, social capital and state. The stronger society, the more social capital. The stronger the state, the more capable you are to handle any sort of catastrophe.”

Erik Solheim
Chair of the Development Assistance Committee, OECD

We convey the value of prevention

Understanding and advocating the value of prevention is key. The more we spend on prevention the less it will cost to respond to a crisis. We convey that building resilience is not necessarily expensive or complicated. Cheap, targeted measures can reap massive results. In terms of climate change, it is increasingly recognized that preventive measures based on forecast-based financing considerably reduces costs compared to post-disaster response.

“To prepare for times of disaster, we have to build capacity in times of peace.”

Sven Mollekleiv
President of the Norwegian Red Cross

We ensure evidence-based action

We analyse hazards, threats, vulnerabilities and their causes to know what works, and what does not work. Comprehensive assessments capture differential vulnerability. We need a data revolution and more research – and we need to put this knowledge to use. For instance, climate forecasts are available but there is currently limited systematic use of this information to prepare for disasters. Currently, the World Bank is developing a tool that will enable them to screen every operation for disaster risk and climate change.

We innovate

Innovation – new technology, new methods and new tools – will help but resilience is not necessarily about inventing the wheel all over. There are a number of smart solutions available, where the full potential has not been released. For instance, mobile technology makes it possible to reach many people at a low cost.

We scale up successful experiences to a global level

We go “glocal” – to draw from our collective international wisdom to respond to local challenges. However, we also acknowledge that there is no “one-size-fits-all”. Scaling up of resilience efforts is fundamental to climate change adaptation.

“Scaling up resilience is not about doing more resilience projects but bringing resilience into everything we do.”

Francis Ghesquiere

Head of GFDRR Secretariat, the World Bank

We target root causes

We target the root causes of vulnerability to climate variability and change, to enhance resilience. We also protect developmental gains from shocks. Climate-related shocks carry the potential to ruin or put a halt to development gains, adding to other drivers of poverty.

We target the most vulnerable

Humanitarian and development actors must ensure that vulnerable groups are identified, represented and involved in resilience efforts.

“The biggest challenge we have now is how do we change mind-sets, to make the 2030 agenda and the sustainable development goals a reality for people that need it the most.”

Amina Mohammed

UN Secretary General’s Special Adviser on Post-2015 Development Planning

We develop ways to measure resilience

Measuring resilience is complex. Some argue it might not be possible at all and that there are no universal indicators equally applicable across contexts. We need to avoid adapting our efforts to how performance is measured.

We change the narrative

We can all be storytellers. The current discourse is dominated by the shortcomings of the global aid system. We can build a new narrative based on the successes and achievements, and learn from stories of rapid development.

We make sure resilience resonates in international agendas

Resilience cuts across all current international agendas. We all have a responsibility to ensure that the issue is properly addressed in upcoming international forums, such as COP21, the 32nd International Conference of the Red Cross and Red Crescent and the World Humanitarian Summit, as well as in the implementation of the Sendai Framework and the Sustainable Development Goals.

“Resilience is about shaping the future we want.”

Elhadj As Sy

Secretary General of the IFRC

